

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΥΤΑΡΚΕΙΑΣ

Ὑπὸ
ΣΩΤ. ΑΓΑΠΗΤΙΔΟΥ

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τὰ διάφορα κράτη ἠκολούθησαν προστατευτικὴν πολιτικὴν μὲ ἔντασιν σπανίως συναντωμένην καὶ εἰς τὰς περιόδους τῆς μεγαλειτέρας ἀκμῆς τοῦ προστατευτισμοῦ¹. Ὁ σύγχρονος ὅμως ὑπερπροστατευτισμὸς ἐμφανίζει καὶ εἰδικούς τινες χαρακτῆρας, ἀναφερομένους εἰς τὴν ἕκτασιν τοῦ κύκλου τῶν κρατῶν τὰ ὁποῖα τὸν ἀσκοῦν, τὰ διατιθέμενα μέσα καὶ τοὺς ἐπιδιωκομένους σκοπούς.

Αἱ διανυθεῖσαι οἰκονομικαὶ κρίσεις καὶ ὁ μεταπολεμικῶς ἀναπτυχθεὶς ἐθνικισμὸς² ἐπηρέασαν καὶ τὰ κράτη, τὰ ὁποῖα ἠκολούθουν τὴν πολιτικὴν τοῦ ἐλευθέρου ἐμπορίου, καθόσον καὶ ταῦτα ἐπίστευσαν, ὅτι μόνον διὰ τῆς προστασίας θὰ καθίστατο δυνατὴ ἡ ἐξουδετέρωσις τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν ξένων χωρῶν καὶ ἡ εἰς τοῦτον ὀφειλομένη καταθάρσυνσις τῶν τιμῶν³. Τοιοῦτοτρόπως, παραλλήλως πρὸς τὴν ἐπίτασιν τῆς προστασίας τῶν ἀνέκαθεν προστατευτικῶν κρατῶν καὶ τὰ παλαιὰ φιλελεύθερα κράτη, ὡς ἡ Ἀγγλία, ἠσπάσθησαν τὴν προστατευτικὴν πολιτικὴν ὑπὸ σχετικῶς ἔντονον μορφήν. Αἱ κατὰ καιροὺς συγκληθεῖσαι μετὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον 1914 - 1918 διεθνεῖς διασκέψεις πρὸς διεύρυνσιν τῶν διεθνῶν οἰκονομικῶν συναλλαγῶν⁴ διὰ τῆς κρημνίσεως τῶν ὑψηλῶν τελωνειακῶν τειχῶν οὐδὲν ἐπέφερον θετικὸν ἀποτέλεσμα περιορισθεῖσαι εἰς τὴν ἔκφρασιν πλατωνικῶν εὐχῶν, δεδομένου ὅτι οὐδὲν κράτος ἐδέχετο νὰ ἀναλάβῃ τὴν σχετικὴν πρωτοβουλίαν ἐν τῇ πράξει⁵.

¹ Ἡ προστατευτικὴ πολιτικὴ ἠκολουθήθη σχεδὸν ἀδιακόπως ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τῶν ἐθνικῶν κρατῶν. Τὸ σύστημα τοῦ ἐλευθέρου ἐμπορίου ἐπεκράτησε ἐπὶ 30 μόνον περίπου ἔτη κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα.

² Ὁ καθηγητῆς κ. Κ. Βαρβαρέσος ἤδη ἀπὸ τοῦ 1923 διεπίστωνεν ὡς ἐπικρατήσαντα, παρὰ τὰς ἀντιθέτους ἐλπίδας, τὸν οἰκονομικὸν ἐθνικισμὸν. Βλ. Κ. Βαρβαρέσου, Αἱ ἐμπορικαὶ συμβάσεις καὶ ἡ ρήτρα τοῦ μᾶλλον εὐνοουμένου Κράτους, Ἀθῆναι 1923, σ. 6 - 7 καὶ 89 - 92.

³ Ἴδε G. Cassel ἐν *Esprit International* τῆς 1/7/1934 σ. 331.

⁴ Βρυξελλῶν 1920, Γενεύης 1922, 1927 καὶ 1930, Ὁσλο 1930, Λονδίνου 1933 καὶ Λίμα 1938.

⁵ Ὁρα τὸ Rapport τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Διεθνoῦς Γραφείου Ἐργασίας τοῦ ἔτους 1939 σ. 33 - 34. Ἡ ἐξέλιξις αὕτη διαπιστοῦται καὶ ἐκ τῶν διεθνῶν στα-

Τὰ χρησιμοποιοηθέντα μέσα — ὑψηλοὶ δασμοί, ἀπαγορεύσεις, νομισματικὸς ἔλεγχος, σύσφιγξις τῶν οἰκονομικῶν σχέσεων τῆς μητροπόλεως μετὰ τῶν ἀποικιῶν της — ἠντλήθησαν, ὡς ἦτο φυσικόν, ἀπὸ τὴν πρακτικὴν τῆς πλέον προστατευτικῆς περιόδου τῆς ἱστορίας, ἦτοι τῆς ἐμποροκρατίας, ἀλλ' εἰς ταῦτα προσετέθησαν καὶ νέα μέτρα — ποσοστώσεις, ἰσοζυγημένοι συμψηφιστικαὶ ἀνταλλαγαί, ἐκούσiai νομισματικαὶ ὑποτιμήσεις — ἐξασφαλίζοντα ἔτι μᾶλλον τὴν ἐπιτυχίαν τῶν ταχθέντων σκοπῶν. Τὰ παρεμβαλλόμενα δὲ ἰσχυρὰ ἐμπόδια εἰς τὰς διεθνεῖς συναλλαγὰς δὲν περιορίζονται, ὡς ἄλλοτε, εἰς τὴν κυκλοφορίαν τῶν ὑλῶν καὶ τῶν ἐτοιμῶν προϊόντων, ἀλλ' ἐπεκτείνονται καὶ εἰς τὴν κυκλοφορίαν τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς.

Αἱ ἐπιδιώξεις, τέλος, τῆς συγχρόνου προστατευτικῆς πολιτικῆς εἶναι εὐρύτεραι καὶ ριζικώτεραι. Πράγματι, τὰ ἀνωτέρω μέσα δὲν ἀποθλέπουν, ὡς ἄλλοτε, εἰς τὴν προστασίαν ἐνὸς ἐθνικοῦ προϊόντος ἢ τὴν ἐνίσχυσιν μιᾶς τάξεως παραγωγῶν, ἀλλ' ἀποσκοποῦν εἰς τὴν ταυτόχρονον τόνωσιν ὅλων τῶν κλάδων πρὸς διεύρυσιν τῶν παραγωγικῶν ἱκανοτήτων καὶ συνθετοποίησιν τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας, ἵνα, σὺν τοῖς ἄλλοις, βελτιωθῇ τὸ οἰκονομικὸν ἰσοζύγιον τῆς χώρας καὶ ἐνισχυθῇ ἢ συναλλαγματικὴ αὐτῆς θέσις. Σημειωτέον δέ, ὅτι ἡ διεύρυνσις αὕτη τῶν παραγωγικῶν βάσεων τῆς οἰκονομίας ἐπιζητεῖται ὄχι μόνον ἐκ μέρους τῶν νέων χωρῶν, ἀποθλεπουσῶν εἰς τὴν εὐρείαν ἐκθιομηχανίσιν των ἀλλὰ καὶ ἐκ μέρους τῶν παλαιῶν, ἐπιδιωκουσῶν τὴν συμπλήρωσιν τῆς οἰκονομίας των δι' ἐνισχύσεως τῆς γεωργικῆς των παραγωγῆς.

Αἱ κατευθύνσεις αὗται τῆς ἐξωτερικῆς ἐμπορικῆς πολιτικῆς, συνδεθεῖσαι εἰς τινὰ κράτη μὲ τὸ ὅλον οἰκονομικόν των πρόβλημα, ἐξειλίχθησαν μέχρι σαφοῦς τάσεως πρὸς ἀπόκτησιν οἰκονομικῆς ἀνεξαρτησίας ἔναντι τοῦ ἐξωτερικοῦ, μέχρι τῆς λεγομένης αὐταρκείας. Ἡ παροῦσα ἐργασία θὰ περιορισθῇ εἰς τὴν μελέτην τῆς νέας ταύτης πολιτικῆς τῆς αὐταρκείας, (διερευνῶσα: α) τὴν ἔννοιαν καὶ τὰς μορφὰς τῆς αὐταρκείας, β) τὰς ὁμοιότητας

τιστικῶν. Οὕτω, ἐνῶ ὁ δείκτης τῆς παγκοσμίου βιομηχανικῆς παραγωγῆς ἠυξήθη κατὰ τὴν 25ετίαν 1913 — 1938 κατὰ 44 %, ὁ δείκτης τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου ἀνῆλθε μόνον κατὰ 13 % ὑπολειφθεὶς τοῦ δείκτου τοῦ 1929 κατὰ 12 %. Ἐὰν περιορισθῶμεν εἰς τὰ στατιστικὰ δεδομένα τῆς δεκαετίας 1929 — 1938, βλέπομεν ὅτι ὁ δείκτης τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου κατῆλθεν ἀπὸ 130 εἰς 113 (1913 = 100), ἐνῶ ὁ τῆς παγκοσμίου βιομηχανίας ἀνῆλθεν ἀπὸ 139 εἰς 144.

καὶ τὰς διαφορὰς τῆς ἀπὸ τοῦ ἐμποροκρατισμοῦ, γ) τὰς ὁμοιότητας καὶ τὰς διαφορὰς τῆς ἀπὸ τοῦ ἐν γένει προστατευτισμοῦ, δ) τὰ ὑπὲρ τῆς αὐταρκειακῆς πολιτικῆς ἐπιχειρήματα, ε) τὰς κατὰ τῆς αὐταρκειακῆς πολιτικῆς ἀντιρρήσεις, στ) τὰς προϋποθέσεις τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῆς καὶ ζ) τὰς ἐν τῇ πράξει κυριωτέρας ἐφαρμογὰς τῆς αὐταρκειακῆς πολιτικῆς.

Ι. Ἐννοια καὶ μορφαὶ τῆς αὐταρκειᾶς.

Ὑπὸ τὸν ὄρον οἰκονομικὴ αὐτάρκεια ἐννοεῖται γενικῶς ἡ εἰς οἰκονομικοὺς πόρους ἐπάρκεια μιᾶς ἐδαφικῆς περιοχῆς πρὸς κάλυψιν πάσης ἐπιτοπίου ἀνάγκης¹. Ἡ αὐτάρκεια εἶναι, δηλονότι, διὰ τὴν οἰκονομίαν μιᾶς χώρας ὅ,τι ἡ κυριαρχία διὰ τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν ὄντοτητα καὶ ἡ αὐτονομία διὰ τὴν ἐσωτερικὴν διακυβέρνησιν τῆς. Καὶ εἰς τὰς τρεῖς περιπτώσεις ἐπιζητεῖται ἡ ἀνεξαρτησία τῆς ἡμεδαπῆς ἔναντι τοῦ ἔξω κόσμου εἰς τὸ οἰκεῖον ἐκάστοτε πεδῖον.

Ὁ ὄρος αὐτάρκεια, ἄρα, δηλοῖ μίαν κατάστασιν. Συνηθέστατα ὅμως ὁ αὐτὸς ὄρος δηλοῖ καὶ τὴν κατεύθυνσιν — τὴν τάσιν — ὡς καὶ τὸ ὅλον οἰκονομικοπολιτικὸν σύστημα πρὸς ἐπίτευξιν τῆς ὡς ἄνω καταστάσεως

Ἡ αὐτάρκεια ἐμφανίζεται ὑπὸ πλείονας μορφὰς ἀναλόγως τοῦ τιθεμένου κριτηρίου :

α) Μὲ κριτήριον τὴν ἐδαφικὴν περιοχὴν, ἣτις ἀποτελεῖ τὸ γεωγραφικὸν πλαίσιον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐπιδιώκεται ἡ πραγματοποίησις τοῦ αὐταρκειακοῦ προγράμματος, ἡ αὐτάρκεια διακρίνεται εἰς ἐθνικὴν, αὐτοκρατορικὴν καὶ διακρατικὴν. Ἐθνικὴ εἶναι ἡ αὐτάρκεια, ὅταν ἐπιζητεῖται ἡ ἱκανοποίησις πάσης ἀνάγκης τοῦ ἐθνικοῦ πληθυσμοῦ ἐκ τῶν ἐντὸς τῶν ἐδαφικῶν ὁρίων τοῦ κράτους παραγομένων οἰκονομικῶν ἀγαθῶν.

¹ Εἰς τὴν Γαλλίαν ἐγένετο ἄλλοτε σύγχυσις μεταξὺ τῆς αὐταρκειᾶς καὶ τῆς αὐταρχίας, καθ' ὅσον ἀμφότεροι οἱ ὄροι ἀπεδίδοντο διὰ τοῦ autarchie. Ἀπὸ τινων ὅμως ἐτῶν, ἀφ' ἧς τὸ θέμα ἤρχισε νὰ συζητῆται εὐρύτερον, ὁ ἀνωτέρω ὄρος παρέμεινε διὰ τὴν αὐταρχίαν — ἥτοι σημαίνει δεσποτισμὸν ἢ καὶ αὐτοδιοίκησιν — ἡ δὲ αὐτάρκεια ἀποδίδεται διὰ τοῦ ὄρου autarcie. Ἄλλο βεβαίως τὸ ζήτημα τῶν στενῶν ἐνίοτε ἐν τῇ πράξει σχέσεων μεταξὺ τῶν δύο ἐννοιῶν, ὡς θέλομεν ἶδει. Εἰς τὴν Ἰταλίαν χρησιμοποιεῖται καὶ διὰ τὴν αὐτάρκειαν καὶ διὰ τὴν αὐταρχίαν ὁ ὄρος autarchia. Εἰς τὴν Γερμανίαν ὑπάρχει τάσις ἀντικαταστάσεως τοῦ ὄρου autarchie διὰ τοῦ Selbstversorgung (=αὐτάρκεια), ὅστις θεωρεῖται ἀποδίδων πληρέστερον τὴν ἔννοιαν. Ὁ τελευταῖος δὲ οὗτος ὄρος φαίνεται ἐντελῶς ἐπιβληθεὶς εἰς τὴν Ἀγγλίαν (self-sufficiency).

Αὐτοκρατορικὴ² εἶναι ἡ αὐτάρκεια ὅταν διὰ τὴν κάλυψιν τῶν ἀναγκῶν γίνεται εὐρυτάτη, ἀλλὰ καὶ ἀποκλειστική, προσφυγὴ εἰς τοὺς πόρους καὶ τὴν παραγωγὴν τοῦ ἀποικιακοῦ κράτους. Διακρατική, τέλος, εἶναι ἡ αὐτάρκεια, ὅταν οἱ πόροι καὶ ἡ παραγωγὴ συμπλέγματος γειτονικῶν κρατῶν χρησιμοποιοῦνται διὰ τὴν ἀμοιβαίαν συμπλήρωσιν τῶν κενῶν τῶν καθ' ἕκαστα ἔθνικῶν οἰκονομιῶν, βάσει ἰδίας προγραμματικῆς ὀργανώσεως τόσο τῆς παραγωγῆς ὅσον καὶ τῆς κυκλοφορίας τῶν ἀγαθῶν ἐντὸς τοῦ εὐρέος τούτου αὐτάρκους χώρου. Εἰς τὸν τελευταῖον τοῦτον τύπον τῆς αὐτάρκειας ζητοῦν νὰ καταφύγουν, ὡς εἶναι εὐνόητον, τὰ κράτη ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα χωρὶς νὰ ἔχουν ἀποικίας ἢ πλούσια ἔθνικὰ ἐδάφη διαθέτουν πολιτικὴν καὶ οἰκονομικὴν ὀργάνωσιν ἱκανὴν νὰ ἐπιβληθῇ ἐπὶ τῶν γειτονικῶν ἔθνικῶν οἰκονομιῶν.

β) Ἀποβλέποντες εἰς τὴν ἔκτασιν τῆς ἐπιδιωκομένης οἰκονομικῆς ἀνεξαρτησίας, δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν τὴν αὐτάρκειαν εἰς ἀπόλυτον, σχετικὴν καὶ μερικὴν. Ἡ ἀπόλυτος αὐτάρκεια ὑποδηλοῖ πολιτικὴν ἀποσκοποῦσαν τὴν ἐντελῆ ἀπομόνωσιν μιᾶς χώρας ἀπὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ. Τὸ κράτος — ἢ γενικώτερον ἡ σχετικὴ ἐδαφικὴ ἔκτασις — εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην μεταβάλλεται εἰς κλειστὸν χῶρον ἀπομονωμένον, ἀπωθοῦντα πᾶσαν ἐξωτερικὴν συναλλαγὴν, ἐπικοινωνίαν ἢ ἐπίδρασιν. Ἡ ἀποχὴ δὲν ἀφορᾷ μόνον τὰ ἐμπορεύματα — ὕλας καὶ ἄμεσα ἀγαθὰ — ἀλλὰ καὶ τοὺς συντελεστὰς τῆς παραγωγῆς. Ὁ αὐστηρὸς οὗτος τύπος τοῦ αὐτάρκους κράτους φθάνει — ἐν ἀκροτάτῃ αὐτοῦ θεωρητικῇ συλλήψει — καὶ μέχρις αὐτῆς τῆς ἀπαγορεύσεως τῆς πνευματικῆς ἐπαφῆς μετὰ τοῦ ἔξω κόσμου, διὸ καὶ ἀποκλείει ὄχι μόνον τὴν μετανάστευσιν ἀλλὰ αὐτὰ τὰ ταξείδια πρὸς περιήγησιν ἢ μόρφωσιν. Ἐκάστη χώρα πρέπει δηλ. νὰ ἀρκῆται εἰς τὸν ἴδιον αὐτῆς ὕλικὸν καὶ πνευματικὸν πλοῦτον, τὸν ὁποῖον μόνον αὐτοδυνάμως δύναται νὰ ἀναπτύσῃ.

Οὕτω νοουμένη ἡ αὐτάρκεια, ἀπὸ οἰκονομικῆς μὲν ἀπόψεως καταλήγει εἰς τὸ σύστημα τῆς κλειστῆς οἰκονομίας, ὅπου ἐκμηδενίζονται αἱ ἔννοιαι τοῦ ἐμπορικοῦ καὶ τοῦ οἰκονομικοῦ ἰσοζυγίου³, ἀπὸ πολιτικῆς δὲ ἀπόψεως ἐμφανίζεται ὡς ἡ θετικὴ ὄψις

² Ἡ αὐτοκρατορικὴ αὐτάρκεια εὑρεν ἐν τῷ Συνεδρίῳ τῶν γαλλοφώνων οἰκονομολόγων τοῦ 1936 ὑπέρμαχον τὸν Γάλλον καθηγητὴν κ. Maunier (βλ. Travaux du Congrès des économistes de langue française, 1936 σ. 59 - 66).

³ Βλ. I. Τουρνάκη, Οἰκονομικὴ πολιτικὴ σ. 167 σημ. I καὶ H. T r u c h y, Les échanges internationaux et l'autarcie, Paris 1940 σ. 8.

τῆς ἀνεξαρτησίας (=κτῆσις τῶν πάντων), τῆς κυριαρχίας ἀποτελοῦσης τὴν ἀρνητικὴν (=μὴ ὑπαρξίς ἐξαρτήσεως) ⁴.

Ὑπὸ τὴν σχετικὴν τῆς ἔννοιαν ἡ αὐτάρκεια δηλοῖ τὴν τάσιν ἢ τὴν κατεύθυνσιν πρὸς ἀξιοποίησιν πάσης φυσικῆς ἢ ἐπικτήτου πλουτοπαραγωγικῆς πηγῆς τῆς χώρας διὰ τὴν μεγαλύτεραν δυνατὴν μείωσιν τῆς ἐξαρτήσεως ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς ⁵, εἰς τὴν ὁποίαν δέον νὰ ἀπευθύνεται συμπληρωματικῶς (διὰ τὴν συμπλήρωσιν τῶν ἀπομενόντων κενῶν) καὶ ὄχι ὀργανικῶς (διὰ τὴν στοιχειώδη διαβίωσιν τοῦ πληθυσμοῦ). Οὕτω νοουμένη ἡ αὐτάρκεια περιορίζεται εἰς τὰ ὑλικά μόνον ἀγαθὰ, ἀποτελεῖ δὲ ἴδιον οἰκονομικοπολιτικὸν σύστημα, καθ' ὃ, ὡς συνήθως, τάσσεται ὠρισμένος σκοπὸς ὡς τὸ ἐπιδιώξιμον ἰδεῶδες, τοῦ ὁποίου ἐπιχειρεῖται ἡ μεγαλύτερα δυνατὴ προσέγγισις. Εἰδικώτερον ἡ σχετικὴ αὐτάρκεια ἐξυπονοεῖ προσπάθειαν μὲ τρίτην κατεύθυνσιν, ἥτοι σκοπεῖ: α) τὴν ἐπιτόπιον παραγωγὴν τοῦ maximum, β) τὸν περιορισμὸν τῶν ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς προμηθειῶν εἰς τὸ ἀπαραίτητον minimum τῶν μὴ ἐπιτοπίως παραγομένων εἰδῶν καὶ γ) τὴν εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν διοχέτευσιν εἰδῶν ἴσης τοῦλάχιστον ἀξίας πρὸς τὴν τῶν ἐκεῖθεν προμηθευομένων. Ἡ σχετικὴ αὕτη ἔννοια τῆς αὐταρκείας ἀποτελεῖ καὶ τὸν πραγματοποιήσιμον τύπον τῆς αὐταρκειακῆς πολιτικῆς, ταύτην δὲ θέλομεν ἔχει κυρίως ὑπ' ὄψιν κατὰ τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν τοῦ θέματός μας.

Μερικὴ αὐτάρκεια εἶναι ἡ ἐπάρκεια τῆς ἐπιτοπίου παραγωγῆς ὠρισμένου ἢ ὠρισμένων προϊόντων διὰ τὴν κάλυψιν τῶν σχετικῶν ἀπαιτήσεων τῆς ἐσωτερικῆς καταναλώσεως. Τοιαύτης φύσεως προσπάθεια κατεβλήθη τελευταίως ὑπὸ πολλῶν κρατῶν, πρὸς ἀπόκτησιν ἀνεξαρτησίας ὡς πρὸς βασικά τινα εἶδη τῆς λαϊκῆς διατροφῆς (π. χ. πολιτικὴ τῆς σιταρκείας).

γ) Τέλος, μὲ γνώμονα τὴν βούλησιν τοῦ ἐφαρμόζοντος τὴν αὐτάρκειαν κράτους, αὕτη δύναται νὰ διακριθῇ εἰς ἡθελημένην ἢ ἐκουσίαν καὶ ἀναγκαστικὴν. Ἡ θελημένη ἢ ἐκουσία εἶναι ἡ αὐτάρκεια, ὅταν ἡ ἀπόλυτος ἢ σχετικὴ οἰκονομικὴ ἀνεξαρτησία ἐπιδιώκεται προγραμματικῶς, ἄνευ δηλ. ἐξαναγκασμοῦ τινος. Ἀναγκαστικὴ δὲ ἀποβαίνει ἡ αὐτάρκεια, ὅταν αὕτη ἐπιβάλλεται εἰς μίαν χώραν παρὰ τὴν θέλησίν της

⁴ Π. Κανελλόπουλου, Περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου ἀπὸ κριτικοφιλοσοφικῆς ἀπόψεως, 1926, σ. 19.

⁵ Ἴδὲ Travaux du Congrès, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 14 καὶ 91 καὶ Γ. Κοφινᾶν ἐν Δελτίῳ Συνδέσμου Ἄνωτ. Ἐταιριῶν 1939, σ. 920.

νά ζήση ἐν στενῇ οἰκονομικῇ συνεργασίᾳ μετὰ τῆς ἀλλοδαπῆς. Τοῦτο συμβαίνει, κυρίως, ἐν καιρῷ πολέμου ἢ ἀποκλεισμοῦ, ὅποτε μία χώρα ἐξαναγκάζεται εἰς αὐτοεπάρκειαν πολλάκις μάλιστα καὶ χωρὶς νὰ ἔχη ἢ ἰδίᾳ ἀνάμιξιν τινα εἰς τὰ ἀνώμαλα γεγονότα. Ἡ ἀναγκαστικὴ αὕτη αὐτάρκεια δύναται νὰ εἶναι ἀπότοκος πολλῶν δεινῶν διὰ τὸν πληθυσμὸν, ἰδίᾳ δὲ προκειμένου περὶ πτωχῶν χωρῶν καὶ μακροχρονίων ἀνωμαλιῶν, διότι τότε ἡ αὐτοεπάρκεια καταλήγει εἰς ἀνεπάρκειαν καὶ ὀλιγάρκειαν.

Ἀνασκοποῦντες ἱστορικῶς τὴν ιδέαν τῆς αὐταρκειᾶς διὰ μέσου τῶν αἰώνων, παρατηροῦμεν ὅτι ἐκ τῶν ἀρχαίων ἐλλήνων ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἰδίως ὑπεστήριξαν τὴν σκοπιμότητα τῆς αὐτάρκους γεωργικῆς πολιτείας.

Ὁ Πλάτων, χωρὶς νὰ ἐμφανίζεται ὡς ἐνσυνείδητος ἐκπρόσωπος τῆς αὐταρκειᾶς ἰδέας, κατέληγε νὰ συνιστᾷ τὴν αὐτοεπάρκειαν τῆς πόλεως, καθόσον ἐθεώρει ἠθικῶς ἐπιζημίαν τὴν ἐμπορικὴν συναλλαγὴν μετὰ λαῶν ὑπερθαλασσίων καὶ ἀπέκρουε πᾶσαν θαλασσίαν ἐπικοινωνίαν λέγων ὅτι ἦτο «ἄλμυρον καὶ πικρὸν τὸ γειτόνημα»⁶.

Ὁ Ἀριστοτέλης ὅμως εἶναι ἐκεῖνος, ὅστις ἐμελέτησε συστηματικώτερον τὸ ζήτημα, δώσας καὶ τὸν πλήρη ὄρισμὸν τῆς αὐταρκειᾶς διὰ τοῦ χαρακτηρισμοῦ «πάντα ὑπάρχειν καὶ δεῖσθαι μηδενός»⁷. Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην ἡ πλήρης αὐτάρκεια δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ μόνον εἰς τὰς χώρας ἐκεῖνας, αἱ ὁποῖαι συνδυάζουν μεγάλην ποικιλίαν κλίματος καὶ ἐδάφους, εἰς τρόπον ὥστε νὰ δύναται νὰ ἀναπτυχθῇ παραγωγὴ πάσης φύσεως («παντοφόρον» ἔδαφος) Ἀλλ' ἐπειδὴ ἀναγνωρίζει, ὅτι ἡ αὐτάρκεια ἀποτελεῖ ἰδανικὸν πρακτικῶς ἀνεπίτευκτον, δέχεται ἐν ἀνάγκῃ — ἀφοῦ ἐνταθῇ ἡ παραγωγὴ καὶ περιορισθῶν αἱ ἐπιτόπιοι καταναλωτικαὶ ἀνάγκαι — τὴν προσφυγὴν εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὄρον τῆς ἐνεργείας ἰσαξίων τοῦλάχιστον ἐξαγωγῶν.

Αὐταρκειᾶς ἀπόψεις ὑπεστήριξαν καὶ ἐκκλησιαστικοὶ τινες συγγραφεῖς τοῦ μεσαίωνος ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τὰς ἀριστοτελικὰς

⁶ Ἰδὲ Πλάτωνος Νόμοι δ' 705 καὶ ιβ' 950. Ὡσαύτως C. P a r a d i m i t r i o u, *La part du réel dans l'utopie de Platon*, Paris 1937, σ. 108 - 109.

⁷ Ἀριστοτέλους, Πολιτικά Η 5-6 (1326 - 1327). Οἱ στωϊκοὶ καὶ οἱ κυνικοὶ φιλόσοφοι προσήρμοζον τὸ «πάντα ὑπάρχειν καὶ δεῖσθαι μηδενός» εἰς τὴν διανόησιν, ὀνομάζοντες σοφὸν ἄνδρα ἐκεῖνον ὅστις εἶχεν αὐτοεπάρκειαν γνώσεων. Ἄλλωστε καὶ ὁ Σωκράτης ἐν προκειμένῳ ἔλεγε «τὸ μηδενὸς δεῖσθαι θεῖον, τὸ δ' ὡς ἐλάχιστων ἐγγυτάτω τοῦ θεοῦ».

ιδέας — ὡς ὁ Saint - Thomas d' Aquinas, — μολονότι ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ζητεῖ ἰσοτιμίαν τῶν διαφόρων ἔθνῶν ἐν τῇ διεθνῇ κοινω- νία διὰ τῆς ἐξαλείψεως τῶν ἀνισοτήτων.

Βραδύτερον, κατὰ τὴν ἐμποροκρατικὴν περίοδον, ἡ αὐτάρ- κεια εὔρε πολλοὺς θεωρητικοὺς ἔκπροσώπους, καθόσον ἡ πρακτικὴ τῶν ἔθνικῶν κρατῶν ἔδιδε λαθὴν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς σχετικῆς δογματικῆς ἐπιχειρηματολογίας.

Κατὰ τὴν νεωτέραν ἐποχὴν ὁ γερμανὸς φιλόσοφος J. Fichte ὑποστήριξεν ἐν τῷ βιβλίῳ του «Der Geschlossene Handelstaat» (1800) τὴν ριζοσπαστικὴν ιδέαν τῆς οἰκονομικῆς ἀπομονώσεως διὰ τῆς δημιουργίας κλειστοῦ κράτους⁸. Αὐταρκειακὰς ἀντιλήψεις, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον ριζοσπαστικὰς, ἀνέπτυξαν εἰς τὰ ἔργα των μετὰ τοῦ Fichte οἱ Adam Müller, von Baader, von Thünen, L. von Stein, Otto Strasser, Hunke κλπ. Κυρίως ὅμως ὁ Fr. List ὑπε- στήριξε συστηματικῶς εἰς τὸ ἔργον του «Das nationale System der politischen Oeconomie» (1841) τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς ἔθνικῆς οἰκονομίας.

Τέλος, κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν, καθ' ἣν διὰ διαφόρους λόγους, αἱ αὐταρκειακαὶ τάσεις ἐγνώρισαν ἐν τῇ διεθνῇ πρακτικῇ νέαν περίοδον ἀκμῆς, διάφοροι οἰκονομολόγοι, ἰδίως γερμανοὶ καὶ ἰταλοὶ, ἐζήτησαν νὰ θεμελιώσουν θεωρητικῶς τὴν σκοπιμότητα τῶν μέτρων, τὰ ὅποια ἐλήφθησαν ἢ ἔδει νὰ ληφθοῦν πρὸς μείωσιν τῆς οἰκονομικῆς ἐξαρτήσεως ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς⁹.

Μελετῶντες τὴν οἰκονομικὴν ἱστορίαν τῶν διαφόρων κρατῶν, παρατηροῦμέν, ὅτι αὐταρκειακὰς τάσεις — ὑπὸ τὴν εὐρυτέραν ἔν- νοιαν — ἀνέπτυξαν πολλοὶ λαοὶ ἐπιδιώξαντες διὰ διαφόρων μέσων — ἀποικιῶν¹⁰ καὶ ἐντόνου προστατευτικῆς πολιτικῆς — νὰ κατα-

⁸ Κατὰ τὸν Fichte πρέπει κατ' ἀρχὴν νὰ ἀπαγορευθοῦν αἱ ἐξωτερικαὶ οἰκονομικαὶ σχέσεις, ὅπου δὲ κατ' ἐξαιρέσιν ἐπιβάλλεται νὰ διενεργοῦνται αὗται δέον νὰ γίνωνται ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ ἀντιπραγματισμοῦ καὶ μόνον διὰ μέσου τοῦ κράτους, τὸ ὅποιον εἶναι ἀρμόδιον νὰ καθορίζη διοικητικῶς πᾶν εἶδος τιμῶν (ὄρα E. W a g e m a n n, La stratégie économique (μετάφρασις ἐκ τοῦ γερμανικοῦ ὑπὸ René Ziller) 1938, σ. 137.

⁹ Συνεκροτήθησαν μάλιστα καὶ εἰδικὰ ἐπιστημονικὰ συνέδρια διὰ τὴν μελέτην τοῦ προβλήματος τῆς αὐταρκειᾶς. Οὕτω τὸ 1936 συνεζητήθη τὸ θέμα τοῦτο ἐν Παρισίοις εἰς τὸ Συνέδριον τῶν γαλλοφώνων οἰκονομολόγων (ιδεῖ Travaux du Congrès des économistes de langue française, 1936) καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐν Μιλάνῳ (βλέπε Atti del lo Convegno Nazionale di Studi Au- tarchici, Milano 1939).

¹⁰ Ὡς μέσον συσφίξεως τῶν σχέσεων μεταξὺ μητροπόλεως καὶ ἀποικιῶν καὶ συγχρόνως ἀπωθήσεως τῶν ξένων χωρῶν ἐχρησιμοποιεῖτο τὸ γνωστὸν εἰδικὸν ἀποικιακὸν σύμφωνον (pacte colonial).

στοῦν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον οἰκονομικῶς ἀνεξάρτητοι¹¹. Ἰδιαιτέρας πάντως μνείας ἄξιοι εἶναι οἱ Ρωμαῖοι¹², οἱ Ἰάπωνες, οἱ Κινέζοι¹³ καὶ τὰ ἔθνη κράτη τῆς ἐμποροκρατικῆς περιόδου.

II. Αὐτάρκεια καὶ ἐμποροκρατισμός.

Ἡ πολιτικὴ τῆς οἰκονομικῆς αὐταρκειᾶς ἐκλήθη ὑπὸ τινων καὶ «νεο-ἐμποροκρατισμός» λόγῳ τῆς συγγενείας τοῦ συγχρόνου συστήματος πρὸς τὴν οἰκονομικὴν πολιτικὴν, τὴν ὁποῖαν ἠκολούθησαν τὰ κατὰ τὸ τέλος τοῦ μεσαιῶνος ἀναπτυχθέντα ἔθνη κράτη, τὸ γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς ἐμποροκρατίας.

Κατὰ τὴν ἐμποροκρατικὴν ἀντίληψιν ἀπαραίτητος προϋπόθεσις τῆς πολιτικῆς ἰσχύος ἐνὸς κράτους ἦτο ἡ οἰκονομικὴ αὐτοῦ εὐεξία, ἣτις μόνον διὰ τῆς συσσωρεύσεως πλούτου — ἐν τῇ πράξει διὰ τῆς συγκεντρώσεως μεγάλων πεσοτήτων πολυτίμων μετάλλων — ἠδύνατο νὰ ἐπιτευχθῇ. Πρὸς τοῦτο ἀναγκαῖα ἐτύγχανεν ἡ λήψις δραστικῶν μέτρων τονώσεως τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἐξαγωγῆς καὶ μειώσεως τῶν εἰσαγωγῶν, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἐξασφαλίζονται ἐνεργητικὰ ὑπόλοιπα καὶ συνεπῶς εἴσοδος πολυτίμων μετάλλων καὶ αὔξεισις τοῦ ἔθνικοῦ πλούτου. Τὰ μέτρα τῆς ἐμποροκρατίας συνίσταντο εἰς τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς ἐξαγωγῆς πρώτων ὑλῶν, κεφαλαίων καὶ τῆς ἐξόδου τεχνιτῶν καὶ τὴν προσέλκυσιν πάντων τούτων ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ, ὡς καὶ τὴν διευκόλυνσιν τῆς ἐξαγωγῆς τῶν παρηγμένων προϊόντων διὰ μέσου βραθείων καὶ ἐπιχορηγήσεων μετὰ παραλλήλου δυσχεράνσεως τῆς εἰσαγωγῆς εἰδῶν καταναλώσεως ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ δι' ἐπιβολῆς ὑψηλῶν δασμῶν καὶ ἀμέσων ἀπαγορεύσεων.

Ἡ ἐμποροκρατικὴ πολιτικὴ ἐγνώρισε τὴν ἀκμὴν της ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὰ μῆσα τοῦ 17ου αἰῶνος μὲ τὸν Colbert — ἐξ οὗ καὶ ὁ εἰδικὸς διὰ τὴν περίοδον ἐκείνην χαρακτηρισμὸς τοῦ συστήματος Κολβερτισμὸς (Colbertisme) — ὅστις ἐθέσπισε καὶ τὸ περίφημον ἐνιαῖον δασμολόγιον τοῦ 1664 καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ μὲ τὸν Cromwell, ὅστις ἐπε-

11 Ἰδὲ εὐρύτερον τὸ ἔργον τοῦ L. Cioli: *Histoire économique* (μετάφρασις J. Bourthoul) 1938 καὶ ἄρθρον τοῦ G. Del Giudice περὶ αὐταρκειᾶς ἐν Νέᾳ Πολιτικῇ, Ἀπριλίου 1939, σ. 385 κ. ἑ.

12 Παράδειγμα αὐτοκρατορικῆς αὐταρκειᾶς.

13 Παράδειγμα κλειστῆς οἰκονομίας. Οἱ Κινέζοι, τελοῦντες κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα ἐν πνευματικῇ καὶ οἰκονομικῇ ἀπομονώσει, κατεδίωκον πᾶσαν μετὰ τῶν ξένων ἐπικοινωνίαν. Τὸ μετ' αὐτῶν ἐμπόριον ἐξωμοιοῦτο πρὸς λαθρεμπόριον, γενικῶς δὲ οἱ ξένοι ἐξελαμβάνοντο ὡς πειραταί. Βλέπε L. Cioli ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 143.

ξέτεινε τὸ σύστημα καὶ εἰς τὴν ναυτιλίαν διὰ τῆς γνωστῆς Navigation Act τοῦ 1651. Ἀνάπτυξιν ὡσαύτως ἔλαβεν ὁ ἔμποροκρατισμὸς καὶ ἐν Ἰσπανίᾳ, Ἰταλίᾳ καὶ Ὀλλανδίᾳ.

Ὁ ἔμποροκρατισμὸς ἐμφανίζεται εἰς τὴν ἱστορίαν ὡς τὸ πρῶτον σύστημα κρατικῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς, δεδομένου ὅτι παλαιότερον ἢ φύσις τῶν ὀργανωμένων ομάδων — ἀνυπαρξία ἐθνικῶν κρατῶν — καὶ ἡ ἀδυναμία τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας παρεκώλυον τὴν λήψιν μέτρων ἐκτεταμένης ἐφαρμογῆς μὲ ὑπολογίσιμα ἀποτελέσματα¹.

Τὸ σύστημα τοῦτο κατεπολεμήθη, ὡς γνωστόν, κατὰ τρόπον ἀποτελεσματικὸν ὑπὸ τῆς φιλελευθέρας σχολῆς, τῆς ὁποίας ὁ ἰδρυτῆς Adam Smith ἀφιέρωσε μέγα τμῆμα τοῦ κλασσικοῦ ἔργου του εἰς τὴν ἀπόδειξιν τοῦ ἐπιστημονικῶς ἀβασίμου καὶ οἰκονομικῶς ἀσυμφόρου τοῦ ἔμποροκρατικοῦ συστήματος. Πράγματι δέ, οἱ ἔμποροκράται εἶχον παραγνωρίσει: α) ὅτι αἱ ἐμπορικαὶ συναλλαγαὶ δὲν ἀποτελοῦν τὸ μόνον στοιχεῖον τῶν οἰκονομικῶν σχέσεων μιᾶς χώρας πρὸς τὴν ἀλλοδαπήν, β) ὅτι ἡ εὐρωστία τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας δὲν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ποσότητος τῶν συγκεντρωμένων πολυτίμων μετάλλων, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐκάστοτε οἰκονομικῶν στοιχείων ἀμέσου διαθέσεως καὶ γ) ὅτι ἡ ἐπιδίωξις μειώσεως τῶν εἰσαγωγῶν — καὶ δὴ εἰς πλείονα ταυτοχρόνως κράτη — ὀδηγεῖ ὅπωςδήποτε εἰς τὴν συμπίεσιν καὶ τῶν δυνατοτήτων ἐξαγωγῆς, λόγῳ ἀφ' ἑνὸς τῆς ἐν πράξει ἀλληλεπιδράσεως τῶν δύο σκελῶν τοῦ ἐμπορικοῦ ἰσοζυγίου καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς ἐξ ἀντιδράσεως ἐντάσεως τῆς προστατευτικῆς πολιτικῆς τῶν ἀνταγωνιστριῶν χωρῶν.

Ἡ πολιτικὴ τῆς οἰκονομικῆς αὐταρκείας λαμβάνει βεβαίως ὑπ' ὄψιν τὰς ἀσθενεῖς ταύτας πλευρὰς τοῦ ἔμποροκρατικοῦ συστήματος· ἐν τούτοις ἐμφανίζει σοβαρὰς ὁμοιότητας πρὸς αὐτὸ καὶ δὴ ὄχι μόνον ὡς πρὸς τὰ ἐξωτερικὰ γνωρίσματα — τελωνειακὰ τεῖχη, διμερεῖς συμβάσεις ἀνταλλαγῶν, ἀποφυγὴ ἐξόδου χρήματος² — ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὰς κατευθυντηρίους γραμμάς, ἦτοι:

α) τὸν οἰκονομικὸν ἐθνικισμόν. Εἰς ἀμφότερα τὰ συστήματα ἀναγνωρίζεται εἰς τὸ ἔθνος ἰδιαιτέρα ὄντοτης μὲ αὐτοτελεῖς σκοποὺς ἀνωτέρους τῶν ἀτομικῶν, ἐξυπηρετουμένους διὰ

¹ Βλ. J. Nowak, L'idée de l'autarcie économique, Paris 1925, σ. 14, Περὶ τοῦ ἔμποροκρατικοῦ συστήματος καὶ τῶν κατὰ χώρας ἐφαρμογῶν του, ἴδε ἀναλυτικῶς ἐν R. Gonnard, Histoire des doctrines économiques 1930, σ. 45 - 160.

² Ἐννοεῖται καὶ ὡς πρὸς τὰ κλασσικὰ μέσα ἀσκήσεως τοῦ ἔμποροκρατισμοῦ ἔχομεν σήμερον τελειοποίησιν.

συστηματικῆς καὶ προγραμματικῆς κρατικῆς ἐπεμβάσεως ἐχούσης ὡς βάσιν τὴν μονιμότητα τῆς προστασίας³. Ἡ ἐπιδίωξις ὅμως τῶν ἐθνικῶν οἰκονομικῶν συμφερόντων δὲν ἐπιζητεῖται σήμερον διὰ τῆς ἐμπορικῆς πλάστιγγος μέσῳ τῆς προαγωγῆς τῶν ὑπὸ εὐμενεῖς συνθήκας ἀναπτυσσομένων ἐξαγωγικῶν κλάδων, ἀλλὰ διὰ τῆς συμμέτρου ἀναπτύξεως ὅλων τῶν κλάδων τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἀποκτήσεως ὅσον τὸ δυνατόν συνθετωτέρας οἰκονομίας, ἱκανῆς νὰ καλύψῃ τὰς ἐπιτοπίους καταναλωτικὰς ἀνάγκας.

Ἐνῶ οἱ κλασσικοὶ ἐμποροκράται ἀγωνίζονται κυρίως διὰ τὴν ὑπαρξιν περισσευμάτων πέραν τῶν ἐσωτερικῶν ἀναγκῶν, ἵνα ἐπιτύχουν τὴν οἰκονομικὴν κατάκτησιν καὶ τὴν εἴσοδον πολυτίμων μετάλλων, οἱ αὐταρκειακοὶ νεοεμποροκράται ἀποθλέπουν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἐπάρκειαν καὶ τὴν κατὰ τὸ δυνατόν ἀνεξαρτησίαν ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς. Ἐν ἄλλοις λόγοις, ἡ βαρύτης κατὰ τοὺς μὲν ἀποδίδεται εἰς τὴν διοχέτευσιν τῶν προϊόντων εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ἐνῶ κατὰ τοὺς δὲ εἰς τὴν μείωσιν τῆς ἐξαρτήσεως ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἔστω καὶ μὲ κίνδυνον μειώσεως τῶν συναλλαγῶν μετὰ τῆς ἀλλοδαπῆς. Ἐκ τούτου προκύπτει καὶ ἡ διάφορος ἀποστολὴ καὶ σημασία τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου εἰς ἑκάτερον τῶν συστημάτων. Εἰς τὸ νεώτερον σύστημα περιστέλλεται καὶ μεταβάλλεται κατ' ἀνάγκην ὁ ρόλος τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου — συνεπῶς εἶναι ἀπρόσφορος καὶ ἡ ὀνομασία «νεοεμποροκρατισμὸς» — χωρὶς ὅμως νὰ παραγνωρίζεται καὶ ἡ σκοπιμότης του, ὡς συνέβαινε κατὰ τὴν φυσιοκρατικὴν περίοδον, ὅτε τὸ ἐμπόριον ἐθεωρεῖτο δρᾶσις μὴ παραγωγικὴ ἀφαιρουσα κέρδη ἀπὸ τὰ μόνα παραγωγικὰ στελέχη τῆς κοινωνίας, τοὺς γαιοκτήμονας.

β) Τὴν ἀπόκτησιν πολιτικῆς ἰσχύος καὶ ἀνεξαρτησίας διὰ μέσου τῆς οἰκονομικῆς εὐρωστίας τῆς χώρας⁴. Ἡ οἰκονομία καὶ κατὰ τὰ δύο συστήματα τίθεται εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν πολιτικῶν ἐπιδιώξεων τοῦ κράτους — ἐθνικιστικῶν καὶ ἐξαπλωτικῶν — ἀποβαίνουσα πραγματικὴ «πολιτικὴ» οἰκονομία, ὡς ἐτιλοφόρησε πρῶτος τὸ ἔργον τοῦ ὁ θεωρητικὸς τοῦ ἐμποροκρατισμοῦ Ant. Montchretien (*Traité d' Economie Politique*, 1615) Ἀναγνωρίζεται ἑκατέρωθεν ἡ δυσμενὴς συνέπεια τῆς οἰκονομικῆς ἀδου-

³ Ἴδε Fritz Neumark, *Neue ideologien der Wirtschaftspolitik*, Leipzig 1936 σ. 37.

⁴ Ὡς πρὸς τὴν ἐμποροκρατίαν βλ. Α. Ἀνδρέου. Ἡ ἐξωτερικὴ ἐμπορικὴ πολιτικὴ τῆς Ἑλλάδος (1830 - 1933), Ἀθῆναι 1933, σ. 65 καὶ B. T. Biagi: *Lineamenti di Economia Corporativa*, Padova 1936, σ. 3 κ. ἑ.

ναμίας τῆς χώρας ἐπὶ τῆς πολιτικῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ κράτους. Ἡ προϋπόθεσις αὕτη ὑπῆρξε τοσοῦτω μᾶλλον ἀναγκαία, καθόσον εἰς ἀμφοτέρας τὰς ἱστορικὰς περιόδους τὰ ἀσκοῦντα τὴν ὑπερπροστατευτικὴν ταύτην πολιτικὴν κράτη ἀντεμετώπιζον ἐπικειμένους πολεμικὰς περιπετείας χρονίας μᾶλλον μορφῆς, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν φιλελευθερισμόν, ὅστις θεωρεῖ δεδομένας καὶ ἐπιβεβλημένας τὰς ἁρμονικὰς σχέσεις τῶν κρατῶν, τὰς ὁποίας καὶ προσπαθεῖ νὰ σταθεροποιήσῃ ⁵.

Ἡ πολιτικὴ ἐξουσία εὐρίσκεται καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις εἰς χεῖρας ἰσχυρᾶς κεντρικῆς ἀρχῆς — συγκεντρωτικὸν ⁶ καὶ αὐταρχικὸν σύστημα — διαθετούσης τὴν θέλησιν, τὴν ἰκανότητα καὶ τὴν δύναμιν διὰ τὴν χάραξιν, τὴν ἐφαρμογὴν καὶ τὴν ἐκτέλεσιν οἰκονομικοπολιτικοῦ προγράμματος μεγάλης ὀγκῆς καὶ μακρᾶς διάρκειας.

III. Αὐτάρκεια καὶ προστατευτισμός.

Ἡ αὐταρκειακὴ πολιτικὴ ἐμφανίζεται ὡς ἡ μᾶλλον προκεχωρημένη καὶ ὠλοκληρωμένη μορφή τοῦ προστατευτισμοῦ. Οἱ προσδιοριστικοὶ τῆς λόγιοι καὶ τὰ μέσα ἐφαρμογῆς τῆς ἔχουν τὴν ἀρχὴν των εἰς τὰς βάσεις καὶ τὰς μεθόδους τῆς προστατευτικῆς πολιτικῆς. Ἡ αὐτάρκεια ἀποτελεῖ τρόπον τινὰ τὸ τελευταῖον — ὄχι μόνον λογικῶς ἀλλὰ καὶ χρονικῶς — βῆμα τοῦ προστατευτισμοῦ, ἐμφανιζομένη ὡς ἡ φυσικὴ συνέπεια τῆς προοδευτικῆς ἐξελίξεως αὐτοῦ ¹ μετὰ τὴν διαδοχικὴν ἐφαρμογὴν διαφόρων ἀμέσων καὶ ἐμμέσων μέτρων προστασίας — δασμῶν, ποσοστώσεων, ἀπαγορεύσεων κλπ. — τὰ ὁποῖα ἐκρίθησαν ὡς ἀνεπαρκῆ καὶ ἀτελεσφόρητα ². Διὰ τοὺς λόγους τούτους ἡ αὐτάρκεια ἐκλήθη ὑπὸ πολλῶν καὶ «νεοπροστατευτισμός».

Ἡ πολιτικὴ τῆς οἰκονομικῆς αὐταρκείας λαμβάνει τὴν ἀφετηρίαν τῆς, ὡς καὶ πᾶσα προστατευτικὴ πολιτικὴ, ἐκ τῆς ἰδέας τῆς χωριστῆς ὄντοτης τοῦ ἔθνους, ἡ ἐξυπηρέτησις τοῦ ὁποίου ἀπαιτεῖ τὴν λήψιν κρατικῶν μέτρων ἐνισχυτικῶν τῆς ἐσωτερικῆς παραγωγῆς. Αὕτη ἀφιεμένη ἔκθετος εἰς τὸν ἀνταγωνισμόν τῶν ξένων

⁵ G. De Michelis ἐν *Esprit International* 1/7/1934, σ. 382.

⁶ Διὰ διαφόρων μέτρων ἐπιζητεῖται ἡ σύσφιξις τῆς ἐσωτερικῆς ἐθνικῆς ἐνότητος. Ἔτερα κοινὰ γνωρίσματα εἶναι ἡ πολιτικὴ τῆς ἀποκτήσεως ἀποικῶν καὶ τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ.

¹ Γ. Κοφινᾶς ἐνθ' ἄνωτ. σ. 920.

² U. Ricci: *Quelques faux remèdes à la dépression économique*, Paris 1938, σ. 23.

οικονομιῶν ἀδυνατεῖ νὰ ἐπιτύχη τὴν διεύρυνσίν της, ἥτις εἶναι τόσον ἀπαραίτητος διὰ λόγους οἰκονομικοὺς καὶ πολιτικοὺς. Ἡ αὐτάρκειακὴ πολιτικὴ, ὡς καὶ πᾶσα γενικῶς μορφή προστατευτισμοῦ, οὕσα συνυφασμένη μὲ τὴν ἰδεολογίαν τοῦ ἐθνικισμοῦ — ἔξαρσις τῶν ἰδιαιτέρων σκοπῶν τοῦ ἔθνους — καὶ τὴν τοῦ κρατισμοῦ — ἀντίληψις ὅτι τὸ κράτος εἶναι τὸ μόνον ἱκανὸν ὄργανον διὰ τὴν χειραγώγησιν τῆς οἰκονομίας — ἀντιτίθεται πρὸς τὸ ἐλεύθερον ἐμπόριον, ὅπερ συνδέεται στενῶς πρὸς τὸν φιλελευθερισμὸν (ἐπέκτασις τῆς ἰδέας τῆς ἐλευθέρας δράσεως τοῦ ἀτόμου καὶ πέραν τῶν ἐθνικῶν συνόρων).

Βαθυτέρα, ἐν τούτοις, παρατήρησις τῶν πραγμάτων πείθει ὅτι ἡ σχέσις τῆς αὐτάρκειας πρὸς τὸν φιλελευθερισμὸν δὲν εἶναι ἀπλῶς βαθμολογικὴ ἐν τῷ πλαισίῳ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ συστήματος οἰκονομικῆς πολιτικῆς — ἐντονώτερος δηλαδὴ βαθμὸς προστασίας — καθόσον ἡ πολιτικὴ τῆς οἰκονομικῆς αὐτάρκειας ἐπιδιώκει τὴν ἐπίτευξιν μονίμου καταστάσεως γενικῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Ἡ αὐτάρκεια δηλονότι ἐπιζητεῖ τὴν ἐπιτυχίαν σταθερᾶς καὶ διαρκοῦς καταστάσεως οἰκονομικῆς ἐπαρκειᾶς, ἐξ ἧς νὰ ἱκανοποιοῦνται αἱ ἀνάγκαι τῆς πειθαρχημένης καταναλώσεως. Ἡ διαφορά ἐπομένως αὐτῆς ἀπὸ τοῦ κλασσικοῦ προστατευτισμοῦ ἀναφέρεται καὶ εἰς τὴν ἔκτασιν τοῦ ἀντικειμένου καὶ εἰς τὴν ἔντασιν τῶν μέσων καὶ εἰς τὴν διάρκειαν τοῦ σκοποῦ. Πράγματι, κατὰ τοὺς ἰσχυρισμοὺς τῶν «νεοπροστατευτικῶν» :

α) Ἡ ἐπιδιωκομένη ἀνεξαρτησία τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας δὲν δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ διὰ τῆς ἀναπτύξεως μόνον τῶν «βασικῶν» ἢ τῶν «βιωσίμων» παραγωγικῶν κλάδων τῆς οἰκονομίας. Ἀντιθέτως, ἡ προσπάθεια τοῦ κράτους δέον νὰ τείνη εἰς τὴν ἀξιοποίησιν πάσης ἀνεξαιρέτως φανερᾶς ἢ ἀδήλου ἐσωτερικῆς δυνάμεως, ἄνευ συσχέτισεως καὶ συγκρίσεως πρὸς ἀναλόγους ἀλλοδαπὰς δυνάμεις. Κριτήριον εἶναι μόνη ἡ φυσικὴ ἢ ἐπίκτητος δυνατότης πρὸς ἀξιοποίησιν καὶ σκοπὸς ἡ πάση θυσίᾳ διεύρυνσις τῶν παραγωγικῶν ἱκανοτήτων πρὸς κάλυψιν πάσης, εἰ δυνατόν, ἐσωτερικῆς ἀνάγκης. Κατὰ ταῦτα ἡ αὐτάρκεια ὑπερβάλλει ὄχι μόνον τὸν κλασσικὸν προστατευτισμὸν ἀλλὰ καὶ τὸν οἰκονομικὸν ἐθνικισμὸν τοῦ Λίστ, ὅστις ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν βιωσίμων βιομηχανικῶν κλάδων διὰ μέσου τῶν ἐκπαιδευτικῶν δασμῶν³ ὡς καὶ τὸν «παραγωγισμὸν» τοῦ M. Manolesco, ὅστις προπαγανδίζει τὴν διεύρυνσιν τῶν παρα-

³ Τοιοῦτους ἄλλωστε δασμοὺς εἶχον δεχθῆ καὶ ὀπαδοὶ τῆς κλασσικῆς σχολῆς, ὡς ὁ St. Mill καὶ ὁ J. B. Say.

γωγικῶν ἱκανοτήτων ἐκάστης χώρας ἀλλὰ χωρὶς νὰ παραβλέπη οὔτε τὴν βασικὴν οἰκονομικὴν ἀρχὴν εἰς τὸ διηνεκές οὔτε τὴν ἀναγκαιότητα τῆς ἀλληλεξαρτήσεως τῶν ἐθνικῶν οἰκονομιῶν ⁴.

Ἡ αὐτάρκεια, κατ' ἀκολουθίαν, δὲν ἀποτελεῖ, ὡς ἡ προστασία, μέσον οἰκονομικῆς πολιτικῆς, ἀλλ' εἶναι αὐτόσκοπον οἰκονομοπολιτικὸν σύστημα. Χρησιμοποιοῦσα ὡς μόνιμον μέσον τὸν προστατευτισμὸν ὑπὸ τὰς ἀκροτάτας αὐτοῦ ἐκδηλώσεις, σκοπεῖ τὴν καθιέρωσιν μόνιμου οὔτως εἰπεῖν καταστάσεως, καθ' ἣν ἡ ἐθνικὴ οἰκονομία δὲν ζητεῖ νὰ ἀποθῆ ἰσόπαλος ἀνταγωνιστῆς πρὸς τὰς ξένας οἰκονομίας — ὡς ἐν τῷ προστατευτισμῷ — ἀλλ' ἀνταγωνιστῆς ὑπέρτερος, ἀκαταγώνιστος καὶ ἐπιβαλλόμενος ἐπὶ τῶν ξένων, μεθ' ὧν ἄλλωστε πρέπει νὰ ἀποφεύγη τοὺς ἐπικινδύνους ὀργανικοὺς οἰκονομικοὺς δεσμούς. Τοῦτο δὲ ἐνταῦθα διὰ λόγους οἰκονομικοὺς καὶ κυρίως πολιτικοὺς, καθόσον ἡ προστασία ἐν τῷ αὐταρκειακῷ συστήματι σκοπεῖ ὄχι κυρίως τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν παραγωγικῶν κλάδων καθ' ἑαυτοὺς — ὡς ἐν τῷ προστατευτισμῷ — ἀλλὰ τὴν διὰ τῆς ἐνδυναμώσεώς των ἐνίσχυσιν τῆς οἰκονομικῆς καὶ τῆς πολιτικῆς ἰσχύος τοῦ κράτους ⁵.

β) Τὰ μέσα τῆς ἐπιδιώξεως τοῦ ἀνωτέρω τασσομένου σκοποῦ λαμβάνουν βεβαίως ζωηρότερον τόνον ἐκείνου, ὅστις χαρακτηρίζει τὸν συνήθη τύπον τοῦ προστατευτισμοῦ, δοθέντος ὅτι γίνεται συστηματικώτερα καὶ ἐντατικώτερα προσφυγὴ εἰς τὰ ἄμεσα (ἀπαγορεύσεις, ποσοτώσεις, συμψηφισμοὶ) καὶ ἔμμεσα προστατευτικὰ μέτρα (τελωνειακοὶ δασμοὶ ⁶, βραβεῖα κλπ.). Ἐπὶ πλέον ὅμως, ἡ παρέμβασις τοῦ κράτους ἐκτείνεται καὶ πέραν τῶν σχέσεων ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς οἰκονομίας, ἀφοῦ τὰ κράτη ἐπεμβαίνουν δραστηρίως εἰς τε τὴν παραγωγὴν καὶ τὴν κατανάλωσιν πρὸς ἐπιτευξιν τοῦ αὐταρκειακοῦ σκοποῦ.

γ) Τὰ χρονικὰ ὅρια τῆς αὐταρκειακῆς πολιτικῆς δὲν εἶναι προγραμματικῶς πεπερασμένα, ὡς συμβαίνει εἰς πάσας σχεδὸν τὰς γνωστὰς μορφὰς τοῦ προστατευτισμοῦ, ἐνθα τὰ μέσα προστασίας

⁴ Ὁ Μ. Manoilesco μάλιστα καταπολεμεῖ τὴν αὐτάρκειαν ὡς καὶ τὸν γενικὸν προστατευτισμὸν, τὴν δὲ θεωρίαν τοῦ List δὲν δέχεται ὡς καθ' αὐτὸ προστατευτικὴν. Βλέπε Μ. Manoilesco: *La théorie du protectionnisme et de l'échange international*, Paris 1929, σ. 357 καὶ 296 - 297.

⁵ Βλέπε F. Fried: *Autarkie*, Jena, 1932, σ. 46 καὶ Ε. Χριστοδουλίδη: Ἡ πολιτικὴ τῆς οἰκονομικῆς αὐταρκειᾶς, Ἀθῆναι 1934, σ. 24.

⁶ Οἱ δασμοὶ κατὰ κανόνα συνυπάρχουν μετὰ τῶν ἀμέσων προστατευτικῶν μέτρων καὶ συνεπῶς ὁ χαρακτήρ των μετατρέπεται ἀπὸ προστατευτικοῦ εἰς ταμιευτικόν.

ἀποτελοῦν ἀπλῶς τὸ ἐνδεδειγμένον πρόσκαιρον μέτρον⁷ διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τῆς οἰκονομίας ἐντὸς μιᾶς χρονικῆς περιόδου κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον μακρᾶς, μετὰ τὴν λήξιν τῆς ὁποίας ἡ ἐπάνοδος εἰς τὸ καθεστῶς τῆς ἐλευθερίας τῶν διεθνῶν συναλλαγῶν φαίνεται ὡς ἡ πλέον λογικὴ καὶ συμφέρουσα ἐπιδίωξις διὰ λόγους οἰκονομικοὺς καὶ ἐκπολιτιστικούς⁸. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην, ὡς εἶναι πρόδηλον, ἡ αὐτάρκεια ἀντιτίθεται ἐν ταυτῷ πρὸς τὴν πολιτικὴν τοῦ ἐλευθέρου ἐμπορίου καὶ τοῦ προστατευτισμοῦ.

IV. Τὰ ἐπιχειρήματα τῆς πολιτικῆς τῆς οἰκονομικῆς αὐταρκείας.

Οἱ προβαλλόμενοι ὡς δικαιολογητικοὶ λόγοι τῆς αὐταρκειακῆς πολιτικῆς εἶναι φύσεως οἰκονομικῆς, πολιτικῆς καὶ πολεμικῆς.

Α'. Οἰκονομικοὶ λόγοι.

Ἡ πολιτικὴ τῆς αὐταρκείας καλλιεργηθεῖσα εἰς ἐδάφη προστατευτικά, ἦτο φυσικὸν νὰ ἀντλήσῃ ἐκ τοῦ προστατευτισμοῦ τὸ κύριόν της οἰκονομικὸν ἐπιχείρημα καὶ νὰ προσδώσῃ εἰς αὐτὸ ζωηρότερον τόνον.

Ἡ βασικὴ κατηγορία, ἣτις προσάπτεται εἰς τὸ σύστημα τοῦ ἐλευθέρου ἐμπορίου, εἶναι, ὡς γνωστόν, ὅτι τοῦτο συμφέρει μόνον τὰς χώρας τὰς ἐν δεδομένη στιγμῇ ἐμφανιζούσας οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν ὑπερτέραν τῆς τῶν λοιπῶν καὶ ὅτι ἡ ἐλευθερία τῶν διεθνῶν συναλλαγῶν χρησιμοποιεῖται ὡς μέσον οἰκονομικῆς διεισδύσεως εἰς τὰς ἥττον ἀνεπτυγμένας βιομηχανικῶς χώρας. Αἱ τελευταῖαι αὗται δεχόμεναι τὸ σύστημα τοῦ ἐλευθέρου ἐμπορίου αὐτοκτονοῦν τρόπον τινα οἰκονομικῶς, ἀφοῦ τοιοιτοτρόπως δὲν εἶναι εἰς αὐτὰς ἐφικτὴ ἡ ἀνάπτυξις ὅλων τῶν εἰς τὰ ἔθνη τῶν ὄρια περικλειομένων παραγωγικῶν δυνατοτήτων. Αἱ πλούσιαι καὶ πεπολιτισμένοι χῶραι διοχετεύουσαι παντοῦ τὰ ὑπὸ εὐμενεῖς συνθήκας παραγόμενα — βιομηχανικὰ κυρίως — προϊόντα των, ματαιοῦν πᾶσαν προσπάθειαν πρὸς πρόοδον τῶν πτωχοτέρων καὶ πλέον καθυστερημένων χωρῶν, αἱ ὁποῖαι οὕτω ἀποθαίνουν ὄργανα τῆς ἰσχύος τῶν πρώτων.

⁷ Πολλάκις μάλιστα καὶ ἄνευ καταργήσεως τῶν προστατευτικῶν δασμῶν σημειοῦται ἐπάνοδος εἰς τὸ πρὸ τῆς θεσπίσεώς των ἐπίπεδον ἠϋξημένων συναλλαγῶν, λόγω τῆς βαθμιαίως σημειουμένης ἐξοικειώσεως, ὀφειλομένης εἰς τὸν ἐξισωτικὸν μηχανισμόν τῶν ἐσωτερικῶν τιμῶν ἐν σχέσει πρὸς τὰς τοῦ ἐξωτερικοῦ σὺν τῷ δασμῷ.

⁸ Ὅρα Η. T r u c h y, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 5.

Συνεπῶς ἡ διατυμπανιζομένη διεθνῆς οἰκονομικὴ ἀλληλεγγύη δὲν εἶναι ἢ κερδοσκοπικὴ ἐπινόησις τῶν προκεχωρημένου πολιτισμοῦ κρατῶν — ἰσχυροτέρων *pro tempore* — ἐνδιαφερομένων διὰ τὴν παγίωσιν τῆς τεχνητῶς προνομιακῆς των θέσεως καὶ προβαλλόντων πρὸς τοῦτο τὸ ἐπιχείρημα τοῦ διεθνοῦς φυσικοῦ καταμερισμοῦ.

Ἐν τῇ πραγματικότητι, ἡ ἀλληλεγγύη δὲν ὑφίσταται εἰ μὴ μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς αὐτῆς ἐθνικῆς κοινωνίας, μόνη δὲ ἡ ἐνίσχυσις ἐκείνης θὰ ἐπιφέρῃ τὴν κραταίωσιν ταύτης καὶ τὴν ἐπὶ ἴσοις ὄροις εἰς τὸ μέλλον ἐξέλξιν τῶν καθ' ἕκαστα κρατῶν, τὰ ὁποῖα δὲν θὰ εἶναι πλέον, ὡς ἄλλοτε, ἀνίσχυρα, εὐπρόβλητα ἐκ τοῦ διεθνοῦς οἰκονομικοῦ ἀνταγωνισμοῦ καὶ εὐπαθῆ εἰς τὰς ἐπιδράσεις τῶν διεθνῶν οἰκονομικῶν διακυμάνσεων καὶ τῶν πολεμικῶν ἀνωμαλιῶν. Τὸ τίμημα διὰ τὴν τοιαύτην ἐξαγορὰν ἐνὸς καλλιτέρου μέλλοντος, ὅσον καὶ ἂν βαρύνῃ οἰκονομικῶς τὴν παροῦσαν γενεάν, εἶναι ἀσυγκρίτως κατώτερον τῶν προκυπτόντων ὠφελημάτων διὰ τὸ ἔθνος¹.

Ἡ ἀπόκρουσις τῆς προστασίας τῆς ἐθνικῆς παραγωγῆς σημαίνει κατὰ τὴν προστατευτικὴν θεωρίαν αὐτοπεριορισμὸν τῆς ἐθνικῆς δραστηριότητος εἰς μόνον τὰ εἶδη, τὰ ὁποῖα ἐξαιρετικῶς εὐνοοῦνται ἐκ τῶν ἐπιτοπίων φυσικῶν συνθηκῶν καὶ ταυτοχρόνως ζητοῦνται παρὰ τοῦ οἰκονομικῶς ἀνεπτυγμένου κράτους, τὸ ὁποῖον οὕτω καταλήγει νὰ ἀσκῇ οἰκονομικὴν δεσποτείαν ἐπὶ τῶν ἀναναπτύκτων λαῶν. Τὰ κράτη τούναντίον πρὸς τὸ συμφέρον των δέον νὰ ἀντιδράσουν κατὰ τῆς καταστάσεως ταύτης δημιουργοῦντα δι' οἰκονομικῶν καὶ διοικητικῶν μέτρων τὰς καταλλήλους προϋποθέσεις διὰ τὴν σύμμετρον ἀνάπτυξιν καὶ διεύρεσιν τῶν διαφόρων κλάδων τῆς ἐθνικῆς τῶν οἰκονομίας, ἐξ ἧς ἐξαρτᾶται ἡ εὐημερία τοῦ πληθυσμοῦ². Αἱ δυνατότητες, τὰς ὁποίας περικλείει τὸ ἔδαφος καὶ τὸ περιβάλλον μιᾶς χώρας πρέπει πάση θυσίᾳ νὰ ἀξιοποιηθοῦν ἐπὶ τὸ προσφορώτερον εἰς τρόπον, ὥστε νὰ παύσῃ νὰ ἐξαρτᾶ ἡ χώρα τὴν συντήρησίν της ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς, ὃ πρὸς ἣν ὀργανικὸς οἰκονομικὸς σύνδεσμος δύναται νὰ θέσῃ ἐν κινδύνῳ τὴν ζωὴν τῶν κατοίκων της ἐκ λόγων ἐσωτερικῶν — κρίσις ἐξαγωγικῶν κλάδων³ — ἢ

¹ Fr. List, *Système national d'économie politique* (ἔκδοσις Richelot) σ. 254.

² Τοῦτο ἐπιβάλλει αὐτὴ ἡ ὀργανικὴ ἀντίληψις τῆς οἰκονομίας, βλ. I. Χάσσαποπούλου. Ἀτομικὴ καὶ ὀργανικὴ ἀντίληψις τῆς οἰκονομίας, 1936, σ. 74.

³ Ὅτι ἡ μεγάλη εἰδίκευσις ἐν τῇ ἐθνικῇ παραγωγῇ ἐγκλείει κινδύνους γίνεται φανερόν ἐκ τῶν κρίσεων τῶν χωρῶν τῆς μονοκαλλιιεργείας, ὡς ἦτο

διεθνῶν — ἀδυναμία ἢ κακὴ θέλησις τῆς ξένης ἀγορᾶς⁴. Αἱ τεχνικαὶ πρόοδοι, τὰς ὁποίας ἐπετέλεσεν ἡ ἀνθρωπότης, ἔχουν κατὰ πολὺ ἀμβλύνει τὰς δυσχερείας πρὸς πολυμερῆ παραγωγικὴν ἀνάπτυξιν ἐκ λόγων φυσικῶν — διαφοραὶ ἐδάφους καὶ κλίματος — καὶ κατὰ συνέπειαν ἐμείωσαν τὴν σημασίαν τοῦ φυσικοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων⁵. Αἱ θετικαὶ ἐπιστῆμαι ἠδυνήθησαν εἰς πλείστας περιπτώσεις νὰ ἐξουδετερώσουν τὸ μειονέκτημα τῆς ἀνυπαρξίας πρώτων ὑλῶν χάρις εἰς τὴν ἐπινόησιν διαφόρων συνθετικῶν παραγωγῶν (μετάξης, λιπασμάτων, ἐλαστικοῦ κλπ.) ἀναπληρουσῶν ἀποτελεσματικῶς ἐκείνας⁶. Διὰ τοὺς λόγους τούτους ὁ τεχνικὸς παράγων παίζει σήμερον σπουδαιότατον ρόλον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας. Ἀναπτύσσων τὸ ἐρευνητικὸν πνεῦμα ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς παραγωγικῆς πρωτοβουλίας τοῦ πληθυσμοῦ λόγῳ τοῦ εὐρυτέρου καὶ σταθερωτέρου πεδίου δράσεως, ὅπερ προσφέρεται εἰς τὴν ἐθνικὴν ἐργασίαν, γεννᾷ τὴν ἀνάγκην τῆς στενῆς συνεργασίας μεταξὺ τῶν διαφόρων χωρῶν εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν τεχνικὴν καὶ τὰς μεθόδους παραγωγῆς⁷. Ἐννοεῖται, ὅτι καὶ πάλιν θὰ παραμένῃ περιθώριον δι' ἐξωτερικὰς συναλλαγὰς· πάντως ὅμως τὰ κράτη δὲν θὰ εἶναι ἠναγκασμένα, ὡς πρότερον, νὰ ὑποχωροῦν καὶ νὰ παρέχουν τὰ ἐμπορεύματά των εἰς τὰς τιμὰς ποῦ ἐπιθυμοῦν αἱ ἰσχυρώτεροι ξένοι χῶροι. Μετὰ τὴν τοιαύτην ἐνίσχυσιν τῶν καθ' ἕκαστα ἐθνικῶν οἰκονομιῶν αἱ διεθνεῖς συναλλαγαὶ ἀποβαίνουν χρησιμώτεροι.

Ἡ μείωσις τῆς οἰκονομικῆς ἐξαρτήσεως μιᾶς χώρας ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς καὶ δὴ ὡς πρὸς τὰ βασικὰ προϊόντα, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἐπιφέρει βελτίωσιν τοῦ ἰσοζυγίου πληρωμῶν καὶ τῆς συναλλαγματικῆς αὐτῆς θέσεως, ἐλαττώνει αὐτομάτως καὶ τὰς δυσμενεῖς ἐπιδράσεις τῶν διεθνῶν οἰκονομικῶν διακυμάνσεων, καθόσον ὁ μηχαν-

μέχρι πρό τινος καὶ ἡ Ἑλλάς καὶ τῆς ἀνεργίας ἐξ ἧς ὑποφέρουν οἱ ἐξαγωγικοὶ κλάδοι ἐν περιπτώσει μειώσεως τῆς ζήτησεως τῶν προϊόντων των εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Βλ. Travaux du Congrès des Économistes κλπ., ἐνθ' ἄνωτ. σ. 68 καὶ B e n h a m (F r.), Economics, (2α ἔκδοσις) 1940, σ. 117.

⁴ Ἀβεβαιότης ἀπορροφήσεως τῶν περισσευμάτων τῆς ἐθνικῆς καταναλώσεως. Ἀντιθέτως, ὅταν ἡ ἐθνικὴ παραγωγή ἀποθλέπη εἰς τὴν ἱκανοποίησιν ἐπιτοπίων ἀναγκῶν ἀποκτᾷ σταθερωτέρας βάσεις. Ἴδε Fritz E c h t e r h o f f Wirtschaftliche Selbstversorgung 1935, σ. 57 καὶ Fried ἐνθ' ἄνωτ. σ. 27.

⁵ Δ. Δ ε λ ι θ ἄ ν η: Αἱ διεθνεῖς οἰκονομικαὶ σχέσεις καὶ ἡ ἐπ' αὐτῶν ἐπίδρασις τῶν ἀμέσων κυβερνητικῶν μέτρων. Ἀθῆναι 1938, σ. 123-124.

⁶ Τοῦτο, ἄλλωστε, ἐξηγεῖ καὶ τὰς μεγάλας προόδους τῆς χημείας εἰς τὰς πτωχὰς εἰς πρώτας ὕλας χώρας.

⁷ Ἴδε P. F r o m o n t ἐν Travaux du Congrès, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 84.

νισμὸς τοῦ σχηματισμοῦ τῶν τιμῶν παύει — ἢ δύναται νὰ παύσῃ — συντελούμενος πέραν τῶν ἐθνικῶν ὁρίων. Αἱ διεθνεῖς ἀξομειώσεις τῶν τιμῶν καὶ αἱ γενικώτεραι οἰκονομικαὶ καὶ κοινωνικαὶ συνέπειαι τῶν κρίσεων εἶναι, πράγματι, φυσικὸν νὰ ἔχουν τόσον μεγαλύτερον ἀντίκτυπον ὅσον μεγαλύτερα εἶναι ἡ ἐξάρτησις ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς ⁸. Ἡ αὐτάρκεια ἐξασφαλίζει, ὅθεν, μεγαλύτεραν ἐσωτερικὴν οἰκονομικὴν σταθερότητα, καθόσον ἡ ρυθμιστικὴ ἐπέμβασις τοῦ κράτους ἐπὶ τῶν διεθνῶν συναλλαγῶν συντελεῖ εἰς τὴν ἐξασθένισιν τῆς τάσεως πρὸς διεθνῆ ἐξομοίωσιν τῶν οἰκονομικῶν συνθηκῶν ἀνὰ τὰ διάφορα κράτη .

Εἰς τὴν αὐτάρκη οἰκονομίαν ἀπορρίπτεται καὶ ἡ θεωρία τῶν συγκριτικῶν ἐξόδων παραγωγῆς ¹⁰ ὡς ἔχουσα στατικὴν ἀξίαν, ἠττοπαθῆ χαρακτῆρα καὶ ὀλέθρια ἀποτελέσματα, ἐξυπηρετοῦσα φαινομενικῶς μὲν τὴν διεθνῆ ὀλότητα κατ' οὐσίαν ὅμως τοὺς οἰκονομικῶς προπορευθέντας δι' οἴουσδήποτε λόγους λαοὺς εἰς βᾶρος τῶν λοιπῶν. Εἰς μίαν δυναμικὴν οἰκονομίαν ἡ προσπάθεια πρὸς πολυμερῆ, συνεχῆ καὶ ταχεῖαν ἀνάπτυξιν δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ συναντᾷ ἐμπόδια τοιαῦτα, καθόσον γνῶμονα τῆς δράσεως δὲν ἀποτελεῖ ἡ σχετικὴ ἔννοια τῶν ἐξόδων τῆς παραγωγῆς — διαφορὰ μεταξὺ ἡμεδαπῆς καὶ ἀλλοδαπῆς — ἀλλ' ἀπόλυτος ἔννοια τῆς μελλοντικῆς οἰκονομικῆς ἐπαρκειᾶς καὶ ἀνεξαρτησίας, διὰ τὴν ὁποίαν δὲν ἐξετάζεται «τὸ συμφέρον» ἀλλὰ ἡ «δυνατότης», παραγνωριζομένης ἔστω τῆς βασικῆς οἰκονομικῆς ἀρχῆς ὑπὸ τὴν γνωστὴν τῆς ἔννοιαν. Τὸ διεθνὲς optimum ὑποχωρεῖ πρὸ τοῦ ἐθνικοῦ optimum ἥτοι ἡ οἰκονομικὴ ἀρχὴ τοῦ ἐφθηνότερου προϊόντος (διὰ μέσου τῆς διεθνοῦς εἰδικεύσεως — *division internationale* ¹¹) ὑποχωρεῖ πρὸ

⁸ Τὸ ἐπιχείρημα τῆς ἀποφυγῆς τῶν κρίσεων διὰ τῆς ἀπομονώσεως τοῦ ἐσωτερικοῦ σχηματισμοῦ τῶν τιμῶν ὤθησε τὸν Fichte νὰ κηρυχθῆ ὑπὲρ τοῦ κλειστοῦ κράτους. Ἡ προστασία ἀποσοθεύουσα τὴν ἐκμηδένισιν τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως τῶν πτωχῶν χωρῶν περιορίζει τὴν γενίκευσιν τῶν κρίσεων. Ὅρα F. Oulès: *Le mécanisme des échanges internationaux et la politique commerciale en temps de crise*, Paris 1946 σ. 119 κ. ἑ. Βλέπε καὶ Ξ. Ζολώτα Ἀγροτικὴ Πολιτικὴ, Ἀθῆναι 1934 σ. 42.

¹⁰ Ὅρα D. Ricardo: *Oeuvres complètes*, Guillaumin, Paris 1882 σ. 95 κ. ἑ.

¹¹ Βλ. J. Meade, *Economie politique et politique économique* (μετ. G. Fain), Paris 1939 σ. 470 καὶ R. Plesia, *Autarcie*, Paris 1937 σ. 58. Οἰκονομικοεθνικιστικὰς ἀντιλήψεις ἀνέπτυξαν πολλοὶ οἰκονομολόγοι εἰς τὰς διαφόρους χώρας. Μεταξὺ τῶν Γερμανῶν ἐξαίρετον θέσιν κατέχει, ὡς εἶδομεν ὁ Fr. List, ὅστις ἀνέπτυξε τὸ σύστημα τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας. Ὁμοίας ιδέας ὑπεστήριξεν ἐν Ἀμερικῇ ὁ σύγχρονός του H. Carey. Ἐκ τῶν γάλλων οἰκονομολόγων ἐμελέτησαν τὴν οἰκονομίαν ὑπὸ τὸ ἐθνικὸν πρίσμα ὁ P. Cauwes εἰς τὸ *Cours d'Economie Poli-*

τῆς ἐθνικῆς ἀρχῆς τοῦ ἐπιτοπίου προϊόντος (διὰ μέσου ἑνὸς καταμερισμοῦ intranational). Αἱ πρὸς τοῦτο ἐπιβαλλόμεναι θυσίαι εἰς τὸ κοινωνικὸν σύνολον δὲν εἶναι ἢ τὸ ἀσφάλιστρον τῆς ἐξασφαλιζομένης μελλοντικῆς εὐημερίας. Τὸ μέτρον τῆς θυσίας ταύτης δίδει ἢ εἰς τὸ ἐθνικὸν μέλλον ἐμπιστοσύνη, ἣτις ὅσον μεγαλειτέρα εἶναι τόσον ἰσχυροτέρα ἐμφανίζεται ἢ ζωτικότης καὶ ἡ δυναμικότης τοῦ ἔθνους. Τινὲς μάλιστα δέχονται, ὅτι οὕτω γίνεται καὶ ἐπωφελῆς ἐπένδυσις κεφαλαίου, δεδομένου ὅτι πᾶσα ἐπένδυσις σημαίνει ἀπάρνησιν παρόντος πλεονεκτήματος ἔναντι μεγαλυτέρου μέλλοντος¹².

Εἶναι φανερόν, ὅτι ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας αἱ τιμαὶ τῶν διαφόρων ἀγαθῶν θὰ ἐμφανίζουσι διαφορὰς κατὰ χώρας¹³ καὶ ὅτι τὰ κρατικὰ μέτρα δέον νὰ εἶναι λίαν δραστικά, ἵνα καθίσταται δυνατὴ ἡ συνέχισις τῆς ἠϋξημένου κόστους παραγωγῆς. Ὑποστηρίζεται ὅμως, πάντως, ὅτι ἡ ὑψωσις τῶν τιμῶν τῶν νέων προϊόντων εἰς τὸ πλεῖστον τῶν περιπτώσεων δὲν θὰ εἶναι φαινόμενον διαρκές, ἀλλὰ μᾶλλον πρόσκαιρον, καθόσον μετὰ τὴν λήξιν τῆς μεταβατικῆς περιόδου καὶ τὴν ἐπίτευξιν τῆς προσαρμογῆς, ἢ ἐπιστήμη, ἢ τεχνική, ἢ πείρα καὶ ὁ βουλευτικὸς παράγων θὰ συντελέσῃ εἰς τὸν μετριασμόν τοῦ κόστους παραγωγῆς.

Ἡ ἀνάπτυξις καὶ ἡ διεύρυνσις τῶν παραγωγικῶν ἰκανοτήτων τῆς χώρας ἐμφανίζει καὶ εὐμενεῖς κοινωνικὰς συνεπεΐας, δεδομένου ὅτι ἡ ἐθνικὴ ζωὴ καθίσταται ποικιλωτέρα, διατηροῦνται τὰ ἐπιτόπια ἥθη ἄνευ κινδύνου διαφθορᾶς των ἐκ τῆς στενῆς ἐπαφῆς μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ¹⁴ καὶ ἐξασφαλίζονται δυνατότητες ἀπασχολήσεως μεγαλυτέρου ἀριθμοῦ προσώπων¹⁵. Δὲν εἶναι τυχαῖον τὸ

tique (1878) καὶ ὁ L. Brocard εἰς τὸ δίτομον ἔργον τοῦ Principes d'économie nationale et internationale (1929). Ἴδε καὶ G. Pigou, Doctrines sociales et science économique, Paris 1929, σ. 196 - 199. Ἐπὶ τῶν λόγων τοῦ οἰκονομικοῦ ἐθνικισμοῦ, ἴδε L. Robbins, The Economies causes of the war, London 1939, p. 88 - 94.

¹² Βλ. Atti del 1° Convegno Nazionale di Studi Autarchici, Milano 1939, σ. 160. Ἄλλωστε αἱ πραγματικαὶ δυνατότητες ἐπενδύσεως εἶναι εἰσέτι ἀνεξάντλητοι (ἴδε Ξ. Ζολώτα, Φορολογία, ἀποταμίευσις καὶ ἐπένδυσις), Ἀθῆναι 1939, σ. 6.

¹³ I. Πίντου Ἡ θεωρητικὴ ἀνάλυσις τῶν μεταβολῶν τῶν τιμῶν ἐν τῇ συγχρόνῳ οἰκονομίᾳ. Ἀθῆναι 1936 σ. 79.

¹⁴ Ἴδε I. Γιαννοπούλου. Ἡ ἀστικὴ οἰκονομία καὶ ὁ σοσιαλισμὸς 1939, σ. 206.

¹⁵ Βλ. Fr. Eulenburt, Allgemeine Volkswirtschaftspolitik 1938, σ. 54.

γεγονός, ὅτι ἡ αὐταρκειακὴ πολιτικὴ ἐπισύρει τὰς προτιμήσεις τῶν λαῶν μὲ μεγάλα δημογραφικὰ πλεονάσματα, ἅτινα ἐν τῇ παραγωγικῇ διαδικασίᾳ εὐρίσκουν διέξοδον διὰ τῆς διδομένης εἰς τὸν ἀνθρώπινον παράγοντα βαρύτητος ἐν τῷ συνδυασμῷ τῶν διαφόρων συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον μάλιστα ἐλέχθη, ὅτι ὁ ὑπερπληθυσμὸς ὠδήγησεν εἰς τὴν αὐτάρκειαν. Ἄλλὰ καὶ τὸ ἀντίθετον — ἡ αὐτάρκεια ὀδηγεῖ εἰς ὑπερπληθυσμὸν — εἶναι ἐξ ἴσου ἀληθές, λόγῳ ἅφ' ἐνὸς τῆς πρωταρχικῆς οἰκονομικῆς σημασίας τοῦ ἀνθρώπινου συντελεστοῦ καὶ ἅφ' ἑτέρου τῆς σπουδαιότητος τοῦ ἀριθμοῦ τῶν στελεχῶν τοῦ ἔθνους ἐξ ἀπόψεως πολιτικῆς καὶ πολεμικῆς. Τὰ σημερινὰ αὐταρκειακὰ κράτη, ὄντα ὀλοκληρωτικά, υἱοθετοῦν τὴν δυναμικὴν θεωρίαν τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἀπορρίπτουν τὰς ἀπαισιοδόξους μαλθουσιανὰς θεωρίας δεχόμενα ὅτι ἡ αὔξεις καὶ ἡ συγκράτησις τοῦ πληθυσμοῦ — αὔξεις τῆς πληθυσμιακῆς ἰκανότητος ¹⁶ — εἶναι τὸ καλλίτερον μέσον ἐπιτυχίας τῶν ἔθνικῶν σκοπῶν. Ἐπιβάλλεται ὅθεν ὄχι μόνον ἡ καταπολέμησις τῆς μειωτικῆς τάσεως τοῦ πληθυσμοῦ, ἣτις προσιδιάζει εἰς λαοὺς κεκμηκότας καὶ πολιτισμοὺς δύοντας ἀλλὰ καὶ ἡ παρεμπόδισις τῆς μεταναστεύσεως, ἣτις ἀφαιρεῖ στελέχη παραγωγικὰ ἐπ' ὠφελείᾳ ξένων — καὶ ἐνδεχομένως ἐχθρικῶν — οἰκονομιῶν καὶ κρατῶν.

Τέλος, καὶ ἡ εἰσαγωγὴ ξένων κεφαλαίων εἰς τὴν χώραν δέον νὰ ἀποκρουσθῇ, δοθέντος ὅτι αὕτη, εἴτε λαμβάνει χώραν ὑπὸ τὴν μορφήν τῶν κρατικῶν δανείων εἴτε ὑπὸ τὸν τύπον τῆς συμμετοχῆς εἰς τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν τῆς χώρας, καταλήγει πάντοτε εἰς διαρκῆ ἀφάιμαξιν λόγῳ τῆς συνεχοῦς αὐξήσεως τῶν πρὸς τὴν ἀλλοδαπὴν ὑποχρεώσεων τῆς χώρας, ἐπιφυλάσσουσα κινδύνους οἰκονομικῆς ἐξαρτήσεως ἢ καὶ ὑποδουλώσεως πολὺ μεγαλυτέρους ἐκείνων, τοὺς ὁποίους ἐμφανίζει ἢ ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς εἰσαγωγῆς προϊόντων. Ἡ χρηματοδότησις καὶ τοῦ αὐταρκειακοῦ προγράμματος πρέπει νὰ γίνεται διὰ τῶν μέσων τῆς ἐσωτερικῆς οἰκονομίας καὶ τῶν πλέον προσφόρων συνδυασμῶν ¹⁷.

¹⁶ Ὅρα Ο. Σρανν Αἰ βασικαὶ θεωρίαι τῆς κοινωνικῆς οἰκονομικῆς (Μετάφρασις ἐκ τῆς 18ης γερμανικῆς ἐκδόσεως ὑπὸ Αἰκ. Χριστοῦλα καὶ Γ. Χαλκιοπούλου), Ἀθῆναι 1940, σ. 128.

¹⁷ Ὅτι διὰ τὴν ἀναπροσαρμογὴν τῆς οἰκονομίας γεννῶνται μεγάλαι ἀνάγκαι κεφαλαίων Ξ. Ζολώτα: Προβλήματα κεφαλαίου καὶ ἐργασίας εἰς περίοδον πολεμικῶν ἀνωμαλιῶν, ἐν τῇ Ἐπιθεωρήσει Κοινωνικῆς καὶ Δημοσίας Οἰκονομικῆς 1940, I σ. 16 κ. ἑ.

Ἡ χρηματοδότησις τῶν αὐταρκειακῶν ἔργων δύναται νὰ γίνῃ: α) διὰ τῆς ἐλευθερώσεως τῶν ἐπενδύσεων ἀπὸ τὰς μὴ ἀπαραιτήτους ἐπιχειρήσεις, β)

Ἡ εἰς κεφάλαια ἄλλωστε αὐτάρκεια ἀποτελεῖ εὐνόητον ἐπιδιώξιν τῶν πτωχῶν καὶ τῶν ὀφειλετῶν χωρῶν ¹⁸.

Β'. Πολιτικοὶ λόγοι.

Ἡ ἀπόκτησις τῆς οἰκονομικῆς αὐταρκειᾶς προσδιορίζεται κυρίως ἐκ λόγων πολιτικῶν. Ἡ ἐπιθυμία πρὸς μείωσιν τῆς ἐξαρτήσεως τῆς χώρας ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ προέρχεται ἐκ τῆς ἰδέας ὅτι αἱ πολιτικαὶ σχέσεις πρὸς τὰ ξένα κράτη ἐπηρεάζονται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον σοβαρῶς ἐκ τῶν οἰκονομικῶν. Ὅσον σπουδαιότερα καὶ περισσότερα εἶναι τὰ προϊόντα, διὰ τὰ ὁποῖα, στερουμένη ἢ ἡμεδαπή, προσφεύγει εἰς τὴν ἀλλοδαπήν, τόσον εὐκολωτέρα καὶ σημαντικωτέρα θὰ εἶναι ἡ ἐπιρροή τῆς προμηθευούσης τὰ εἶδη χώρας ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς αὐτῆς. Τοῦτο δέ, διότι ἡ ξένη χώρα, γνῶσιν ἔχουσα τῶν ἀδυναμιῶν τῆς ἡμετέρας, μεριμνᾷ ὄχι μόνον νὰ ἐπιτύχη κατὰ τὰς μεταξὺ των δοσοληψίας τὰς μεγαλειτέρας δυνατὰς οἰκονομικῆς φύσεως ἀντιπαροχὰς ἀλλὰ καὶ νὰ ἀπαιτήσῃ σοβαρὰ πολιτικὰ ἀνταλλάγματα, ὠθοῦσα τὴν πρώτην εἰς τὴν τήρησιν ὠρισμένης στάσεως κατὰ τοὺς ἐξωτερικοὺς πολιτικοὺς αὐτῆς προσανατολισμούς ¹. Οὕτω ὅμως ἀπόλλυται ἡ πραγματικὴ πολιτικὴ ἀνεξαρτησία τῆς χώρας ².

Ἐξ ἄλλου, ὅσον στενώτερος εἶναι ὁ πολιτικὸς σύνδεσμος μιᾶς χώρας πρὸς ὠρισμένον ξένον κράτος, τόσον εὐχερέστερος εἶναι ὁ ἐπηρεασμὸς τῆς οἰκονομικῆς καὶ δὴ τῆς ἐμπορικῆς πολιτικῆς τῆς ἐκ παραγόντων ξένων πρὸς τὸ καλῶς ἐννοούμενον οἰκονομικὸν συμφέρον αὐτῆς ³. Ἡ μείωσις τῆς ἐξαρτήσεως ἔναντι τῆς ἀλλοδαπῆς συντελεῖ εἰς τὴν ἐξουδετέρωσιν τῶν ξένων πολιτικῶν παραγόντων τῶν δυσμενῶς ἐπιδρώντων τόσον ἐπὶ τῆς οἰκονομίας ὅσον καὶ ἐπὶ τῆς πολιτικῆς τῆς ἡμεδαπῆς. Ταύτας πρέπει νὰ καθοδηγῇ μόνον τὸ ἴδιον συμφέρον τῆς χώρας, διότι ἓν ἔθνος τότε εἶναι πραγματικῶς ἀνεξάρτητον, ὅταν ἔχη ἐξησφαλισμένας τὰς ἀναγ-

διὰ τῆς αὐτοχρηματοδοτήσεως τῶν διαφόρων παραγωγικῶν κλάδων καὶ γ) διὰ τῆς ἐνισχύσεως τῶν νέων ἀποταμιεύσεων διὰ διαφόρων μέσων. Ἴδε ἀναλυτικώτερον περὶ τούτων ἐν *Atti del 1° Convegno* ἐνθ' ἄνωτ. σ. 257-8.

¹⁸ Α. Γρηγορογιάννη: Τὸ ἀλλοδαπὸν κεφάλαιον εἰς τὰς οἰκονομικῶς ἀνεξελίκτους χώρας, Ἀθῆναι 1936, σ. 159.

¹ *Plesia* ἐνθ' ἄνωτ. σ. 50.

² Κατὰ τὸν Ν. Graevell (*Revue Economique Internationale*, Octobre 1938 σ. 9) ἡ οἰκονομικὴ ἀνεξαρτησία θεωρεῖται ὡς ἀποτελοῦσα ἀναπόσπαστον μέρος τῆς ἐννοίας τῆς πολιτικῆς κυριαρχίας.

³ Ἴδε Κ. Βαρβαρέσου ἐνθ' ἄνωτ. σ. 31-32.

καίας πηγὰς ἐφοδιασμοῦ, χωρὶς κίνδυνον διακοπῆς των ἔνεκα ἐμπορικῶν ἢ ἄλλων λόγων.

Τὰς ἀντιλήψεις ταύτας, αἱ ὁποῖαι ἐμπεριέχονται κατὰ βάσιν εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ προστατευτισμοῦ, ἐνίσχυσαν τὸ ἐθνικιστικὸν ρεῦμα τῶν δύο τελευταίων δεκαετηρίδων καὶ ἡ ὀργάνωσις ἐνίων κρατῶν κατὰ τὸ ὀλοκληρωτικὸν σύστημα.

Ὁ ἐθνικισμὸς, πράγματι, πιστεύων εἰς τὴν ἰδιαιτέραν καὶ αὐτόνομον ἐθνικὴν ὄντοτητα, ἔχουσιν ἀπαράγραπτα δικαιώματα συντηρήσεως, ἀναπτύξεως καὶ τελειοποιήσεως⁴ μακρὰν τῶν ξένων ἐπιρροῶν καὶ ἐξαρτήσεων, τὰς ὁποίας θεωρεῖ ἐπιβλαβεῖς, ἦτο φυσικὸν νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν προαγωγὴν τῶν ἰδεῶν τῆς διευρύνσεως τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας καὶ τῆς ὅσον τὸ δυνατὸν ἀπομακρύνσεως ἐκ τῆς φιλελευθέρως ἀντιλήψεως τῆς διεθνούς οἰκονομικῆς κοινωνίας. Ὁρθῶς, ὅθεν, ὁ καθηγητὴς W. Qualid ἐτόνισεν ὅτι ἡ αὐτάρκεια ἀποτελεῖ τὴν οἰκονομικὴν ὄψιν τοῦ ἐθνικισμοῦ (οἰκονομικὸς ἐθνικισμὸς)⁵.

Τὸ ὀλοκληρωτικὸν σύστημα, ἐξ ἄλλου, πρεσβεῖον ὅτι πηγὴ παντὸς δικαιώματος καὶ ἐξουσίας εἶναι τὸ παντοδύναμον κράτος, ὅπερ φύσει καὶ θέσει εἶναι ἀρμόδιον νὰ ἐπεμβαίη καὶ νὰ ρυθμίζῃ πᾶσαν κοινωνικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἐκδήλωσιν μὲ κατεύθυνσιν τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν ἀνωτέρων πολιτικῶν σκοπῶν τοῦ Ἔθνους — μεγαλείον καὶ ἐξάπλωσις αὐτοῦ — ἦτο ἐπόμενον νὰ ζητήσῃ τὴν ὑποταγὴν τῆς ἰδιωτικῆς καὶ τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας εἰς τὴν πολιτικὴν σκοπιμότητα, καθόσον αἱ οἰκονομικαὶ δυνάμεις κατὰ πρῶτιστον λόγον εἶναι εἰς θέσιν νὰ προσδώσουν εἰς τὸ κράτος τὴν ἐπιθυμητὴν ἰσχύν. Πρὸς τοῦτο δέον νὰ μὴ διέπη αὐτὰς τὸ παρὸν οἰκονομικὸν συμφέρον τῶν φορέων των ἀλλὰ οἱ ὑπὸ τῆς πολιτικῆς διαγραφόμενοι μελλοντικοὶ σκοποὶ. Ἄλλως, τὰ πολιτικὰ συμφέροντα τοῦ κράτους θὰ ὑπεῖκον εἰς τὰς ἀδυναμίας τῆς σημερινῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, πρᾶγμα ἐντελῶς ἀντίθετον πρὸς τὴν δυναμικὴν ἀντίληψιν τοῦ ἰσχυροῦ ἐθνικοῦ κράτος. Τὸ κράτος π. χ. θὰ ἐνεφανίζετο εἰς τὸν διεθνῆ στίβον — ἰδίως ὁσάκις δὲν θὰ ἦσαν ἀνεπτυγμένοι οἱ βασικοὶ οἰκονομικοὶ κλάδοι ἢ ἐλάμβανεν ἐξωτερικὰ δάνεια — ἀγωνιστικῶς κατώτερον καὶ εὐεπηρεάστον, πρᾶγμα μὴ συμβιβαζόμε-

⁴ Istituto per gli studi di politica internazionale: L'autarclie, Milano 1938, σ. 17-18.

⁵ Travaux du Congrès ἐνθ' ἄνωτ. σ. 93 ὡς καὶ G. Smith, Economic nationalism and international trade ἐν The Economic Journal, Dec. 1935 σ. 627. Τὴν σταθερὰν ἐθνικοπολιτικὴν ἐπίδρασιν ἐνίσχυσαν, ὡς ἦτο φυσικόν, αἱ συνθήκαι τῆς μεγάλης οἰκονομικῆς κρίσεως.

νον πρὸς τὴν ἐθνικὴν ὑπερηφάνειαν τοῦ κυριάρχου ὀλοκληρωτικοῦ κράτους.

Διὰ τὴν ἐξυπηρετήσασαν ὅμως πράγματι ἡ οἰκονομία τὴν πολιτικὴν δέον τὴν εἶναι δυναμικῶς ἰσχυρά, δηλαδή τὴν θυσιάζει κάθε σημερινὸν καὶ πρόσκαιρον συμφέρον διὰ τὴν ἐπιτύχη μελλοντικὴν καὶ σταθερὰν ἰσχὺν ἱκανὴν τὸ κράτος, ἵνα ὄχι μόνον ἀποφύγη τὸν ἐπιρρεασμὸν τῶν ξένων ἐν τῇ ρυθμίσει τῆς πολιτικῆς του ἀλλὰ καὶ τὴν καταστῆ σεβαστὸν καὶ ἐπιβαλλόμενον εἰς τοὺς ξένους ⁶.

Ἐν ἄλλοις λόγοις, αἱ ἰδεολογίαι τοῦ ἐθνικισμοῦ καὶ τοῦ ὀλοκληρωτικοῦ κράτους, λόγῳ τῶν ἰδιαιτέρων αὐτῶν ἀντιλήψεων ἐπὶ τῆς ἐννοίας καὶ τῆς ἀποστολῆς τοῦ «Ἔθνους» καὶ τοῦ «Κράτους», συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐπικράτησιν τοῦ πολιτικοῦ κριτηρίου ἔναντι τοῦ οἰκονομικοῦ, ἀφοῦ καὶ ἡ θεωρία καὶ ἡ πρακτικὴ τῶν ὁδηγούντων εἰς τὴν πλήρη ὑποταγὴν τῆς οἰκονομίας εἰς τὴν πολιτικὴν. Τὸ οἰκονομικὸν πρόβλημα, ὅθεν, κατὰ τὰς ἀντιλήψεις ταύτας πρέπει τὴν ζητῆ τὴν λύσιν του ἐν τῷ πλαίσίῳ τοῦ πολιτικοῦ, ἥτοι τῶν κατευθύνσεων τοῦ ἐνσαρκουίντος τὴν ἐθνικὴν ὁλότητα κράτους ⁷.

Αἱ ἰδέαι αὗται εἶναι, βεβαίως, ἀντίθετοι πρὸς τὴν καθαρὰν φιλελευθέραν θεωρίαν, καθ' ἣν ἡ πολιτικὴ δέον τὴν μένη ἀδιάφορος ἔναντι τῆς οἰκονομίας, ἥτις οὕτω μόνον δύναται τὴν προοδεύσασαν καὶ τὴν ἀναπτύχσασαν. Ἀλλὰ καὶ οἱ δεχθέντες ὡς ἐπιβαλλομένην τὴν ἀνάμειξιν τοῦ κράτους εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν δὲν ὑπέταξαν τὴν οἰκονομίαν εἰς τὴν πολιτικὴν, ἀλλ' ἀντιθέτως ἐζήτησαν ἀπὸ τὴν τελευταίαν ὅπως ὑπηρετῆ τὴν πρώτην ⁸. Δὲν εἶναι ἄσκοπον δὲ τὸν τίσασμεν ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ, ὅτι ἡ πολιτικὴ ἰδεολογία κατὰ μακροχρόνιον πείραν ἀσκεῖ σπουδαίαν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς οἰκονομίας. Οὕτω οἱ φυσιοκράται καὶ οἱ φιλελεύθεροι οἰκονομολόγοι ἐπεξέτεινον τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν εἰς τὸ οἰκονομικὸν πεδίον ὑπὸ τὴν πλέον εὐρείαν του ἔννοιαν, περιλαμβανομένων δηλ. καὶ τῶν ἐμπορικῶν καὶ οἰκονομικῶν ἐν γένει σχέσεων τῆς χώρας πρὸς τὴν ἄλλοδαπὴν — ἐλεύθερον ἐμπόριον — ἐνῶ ἀντιθέτως, ὅταν ἡ ἀτομικὴ ἐλευθερία ἦτο δεσμευμένη, τὸ κράτος ἠκολούθει πολιτικὴν ἐντόνου παρεμβατισμοῦ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν οἰκονομικὴν ζωὴν καὶ προστατευτισμοῦ εἰς τὰς ἐξωτερικὰς οἰκονομικὰς σχέσεις.

⁶ Ὁ ἐθνικισμὸς καὶ ὁ παρεμβατισμὸς τελοῦν ἐν στενῇ ἀλληλεξαρτήσῃ. Ὁ δεύτερος ἀναπτύσσεται κατ' εὐθὺν λόγον πρὸς τὴν ἔντασιν τοῦ πρώτου.

⁷ A. S e r p i e r i, Principi di economia politica corporativa, Firenze 1939 σ.31.

⁸ Ὁρα Δ. Βεζανῆ, Πολιτικὴ καὶ Οἰκονομία, σ. 7.

Γ'. Πολεμικοὶ λόγοι.

Οἱ ὑπέρμαχοι τοῦ προστατευτισμοῦ, καὶ ἔτι εἰδικώτερον τῆς αὐταρκειακῆς πολιτικῆς, ἐπικαλοῦνται ὑπὲρ τοῦ συστήματός των καὶ ἐπιχειρήματα στρατιωτικῆς φύσεως. Μία χώρα, λέγουν, ἢ ὁποία δὲν ἔχει ἐξασφαλίσει δι' ἐπιτοπίου παραγωγῆς τὴν κάλυψιν τῶν ἀναγκῶν τοῦ πληθυσμοῦ της, δὲν δύναται νὰ διεξαγάγῃ ἐπιτυχῶς ἐπιθετικὸν ἢ ἀμυντικὸν πόλεμον, διότι θὰ ἀναγκασθῇ νὰ ὑποκύψῃ πρὸ τοῦ οἰκονομικῶς ἰσχυροτέρου ἀντιπάλου, ἔχοντος δυνατότητα ἀντιστάσεως χρονικῶς μεγαλυτέραν. Ἡ εὐχέρεια δὲ αὕτη τῆς καταρρεύσεως τοῦ ἀδυνάτου οἰκονομικῶς δὲν ἀποτελεῖ μόνον ἀναπόφευκτον συνέπειαν τῆς ἐμπολέμου ρήξεως· συνιστᾷ καὶ σπουδαιότατον λόγον προκλήσεως τοῦ πολέμου ἐκ μέρους τοῦ σχετικῶς ἰσχυροτέρου, ἀντιπάλου ὡς πρὸς τὰ συμφέροντα, κράτους.

Τὸ συμφέρον τοῦτο μιᾶς χώρας, ὅπως ἔχη ἰσχυρὰν καὶ συνθετοτάτην ἐθνικὴν οἰκονομίαν πρὸς προπαρασκευὴν καὶ διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου, δὲν πρέπει — λέγουν — νὰ θεωρῆται ἐφήμερον καὶ συνεπῶς νὰ νομίζεται ὅτι ἀρκεῖ ἢ καταβολὴ προσπαθείας πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν οἰκονομικῶν πόρων μόνον ὅταν ὁ διεθνὴς ὀρίζων θολοῦται. Τοῦτο δέ, ὄχι μόνον διότι αἱ πολεμικαὶ ἀνωμαλίαι δύνανται νὰ ἐπέλθουν ἀπροόπτως καὶ ἀποτόμως, ἀλλὰ κυρίως διότι ὁ πόλεμος ἀποτελεῖ κατὰ ἱστορικὴν καὶ κοινωνιολογικὴν παρατήρησιν φαινόμενον σταθερὸν καὶ ὄχι ἐξαιρετικόν. Κατὰ τινὰς μάλιστα φιλοσόφους — κοινωνιολόγους ὡς τὸν E. Renan καὶ τὸν E. Spence, ὁ πόλεμος ἀποτελεῖ οὐσιώδη ὄρον τῆς προαγωγῆς τῶν λαῶν, διότι πᾶσα ἀνάπτυξις ἀπαιτεῖ ἀγῶνα, ἢ δὲ πρὸς ἀποφυγὴν τούτου προσπάθεια προκαλεῖ τὴν κατάπτωσιν καὶ τὸν ἐκφυλισμὸν τῶν ἐθνῶν¹. Αἱ εἰρηνικαὶ περίοδοι, κατὰ τοὺς οὕτω σκεπτομένους, εἶναι μικραὶ ἀνάπαυλαι τῶν ἐκδηλώσεων τῆς δυναμικῆς ὀρμῆς τῶν λαῶν, ἢ ὁποία φέρει αὐτοὺς εἰς ἀναποφεύκτους συγκρούσεις. Ἐννοεῖται δέ, ὅτι αἱ ὀρμαὶ αὗται καθίστανται ἐντονώτεραι καὶ αἱ συγκρούσεις συνεπῶς ἀποθαίνουν συχνότεραι, ὅταν οἱ λαοὶ διαπαιδαγωγοῦνται μὲ πνεῦμα ἐθνικιστικόν.

Καὶ ὅταν ὁμως αἱ πολεμικαὶ ἀνωμαλίαι ἐπαναλαμβάνονται κατὰ διαστήματα ἀραιὰ καὶ ὅταν ἔτι εἶναι βραχύθιοι, ἢ πραγματικὴ περίοδος τῆς πολεμικῆς οἰκονομίας εἶναι μακροτέρα, διότι εἰς τὴν κυρίως πολεμικὴν περίοδον πρέπει νὰ προστεθῇ ἢ προπολεμικὴ, καθ' ἣν παρασκευάζεται ἢ ἐθνικὴ οἰκονομία πρὸς ἀντιμε-

¹ Δ. Στεφανίδου, Ὁ ἱμπεριαλισμὸς. Μέρος Α', Ἡ φύσις τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ, Ἀθήναι 1927 σ. 37.

τώπισιν τῶν πολεμικῶν γεγονότων καὶ ἡ μεταπολεμική, καθ' ἣν καταβάλλεται προσπάθεια πρὸς ἐπούλωσιν τῶν πληγῶν τοῦ πολέμου. Καθ' ὅλας αὐτὰς τὰς περιόδους ἡ οἰκονομία διατελεῖ ὑπὸ κρατικὴν διεύθυνσιν, ἐνδείκνυται δὲ ἡ λήψις μέτρων πρὸς οἰκονομικὴν περισυλλογὴν, ἰσχυρὰν προστασίαν, διεύρυνσιν τῆς ἐγχωρίου παραγωγῆς καὶ συγκράτησιν τῶν ἐθνικῶν οἰκονομικῶν πόρων. Αἱ προσπάθειαι αὗται εἶναι τόσον ἐντονώτεραι ὅσον διαρκέστερος καὶ γενικώτερος εἶναι ὁ ἀπειλούμενος, ὁ διεξαγόμενος ἢ ὁ λήξας πόλεμος. Αὐτὸς ἀκριβῶς ὑπῆρξεν ὁ λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον μετὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον ἡ ἐξωτερικὴ ἐμπορικὴ πολιτικὴ τῶν κρατῶν ἔλαβε χαρακτῆρα ὑπερπροστατευτικόν, γεγονὸς συντελέσαν ἀκολούθως εἰς τὴν γένεσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν αὐταρκειακῶν τάσεων. Πάντως ὅμως ρόλον ἔπαιξεν καὶ ἡ ἀνάγκη διατηρήσεως τῶν ἐκ τοῦ πολέμου δημιουργηθεισῶν δασμοθίων βιομηχανιῶν.

Διὰ τοὺς λόγους τούτους — τονίζεται — δὲν πρέπει νὰ γίνεταί οὐσιαστικὴ διάκρισις μεταξὺ εἰρηνικῆς καὶ πολεμικῆς οἰκονομίας, ἀφοῦ καὶ ἐν τῇ λεγομένῃ εἰρηνικῇ περιόδῳ ὁ ἐγωϊσμός τῶν καθ' ἕκαστα λαῶν γεννᾷ τὸν οἰκονομικὸν πόλεμον — μὲ διαφόρους ἐκάστοτε ἐκδηλώσεις — ὅστις θᾶπτον ἢ βράδιον ὀδηγεῖ εἰς τὸν πόλεμον τῶν ὅπλων². Ἄξιον δὲ παρατηρήσεως εἶναι καὶ τὸ ὅτι πολλοὶ τῶν χρησιμοποιουμένων ὄρων εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ἐμπορικὴν πολιτικὴν ἔχουν ληφθῆ ἀπὸ τὸ πολεμικὸν λεξιλόγιον (τελωνειακὸς πόλεμος, τελωνειακὰ τεῖχη, εἰσβολὴ ξένων προϊόντων, κατάκτησις ἀγορῶν κλπ.).

Ἡ συχνότης, ἡ διάρκεια, ἡ ἔκτασις καὶ ἡ σκληρότης τῶν συγχρόνων πολέμων δικαιολογοῦν τὴν προτίμησιν τῆς πολιτικῆς τῆς οἰκονομικῆς αὐταρκειᾶς καὶ τὴν ἀπόρριψιν τῆς πολιτικῆς τῆς οἰκονομικῆς ἀλληλεξαρτήσεως τῶν συμμάχων ἢ καὶ τῆς δημιουργίας εὐρέων ἀποθεμάτων ἀγαθῶν.

Ἡ διεξαγωγή τοῦ πολέμου μὲ βάσιν τὴν συμπλήρωσιν θεμελιωδῶν ἀναγκῶν τῆς οἰκονομίας ἐκ τῆς οἰκονομίας συμμάχων κρατῶν περικλείει κινδύνους σοβαροῦς, καθόσον ἀφ' ἑνὸς εἶναι ἀθεθαία πᾶσα πρόγνωσις ἐπὶ τῶν μελλοντικῶν διαθέσεων τοῦ σημε-

² Βλ. Relazione della Riunione della Commissione Surprena per l'Autarchia (1939). Ὁ πολεμικὸς παράγων ἐπιδρᾷ τόσον σπουδαίως ἐπὶ τῆς συγχρόνου οἰκονομικῆς ὀργανώσεως, ὥστε συγγραφεῖς τινες ὀμιλοῦν περὶ νεομιλιταρισμοῦ (Alfr. Weber) ἢ στρατοκρατήσεως τῆς οἰκονομίας (W. Sombart), βλ. I. Τουρνάκη ἐνθ' ἂν. 168 σημ. 3.

Ἐπὶ τῆς τυπικῆς διαφορᾶς μεταξὺ εἰρηνικῆς καὶ πολεμικῆς οἰκονομίας, βλ. Kai - Sheng - Chen, L'économie armée, Paris 1940, σ. 187 - 8.

ρινοῦ συμμάχου καὶ ἄφ' ἑτέρου εἶναι συνηθέστατα δυσχερῆς ἢ διατήρησις τῶν συγκοινωνιῶν μεταξὺ τῶν συμμάχων — ἰδίως τῶν μὴ γειτονικῶν χωρῶν — δεδομένου ὅτι οἱ ἀντίπαλοι ἐφαρμόζουσι σκληρὰ μέτρα — ὡς εἶναι ὁ ἀποκλεισμός καὶ οἱ τορπιλλισμοὶ — πρὸς οἰκονομικὴν ἐξασθένισιν. Ἐπειδὴ μάλιστα ἡ καταστρεπτικὴ δρᾶσις τῶν ἐχθρικῶν ὄπλων στρέφεται ἰδίως ἐναντίον τῶν ἐδαφικῶν ἐκείνων περιοχῶν τῆς χώρας, αἵτινες συγκεντρώνουσι τὰς πολεμικὰς καὶ τὰς βασικὰς βιομηχανίας, εἶναι σκόπιμον νὰ ὑπάρχη καὶ παραγωγικὴ ἀποκέντρωσις, ἵνα μὴ, ἐν τῇ περιπτώσει κατὰ τὴν ὁποίαν πληγοῦν καιρίως ὠρισμένα τμήματα, ὑποφέρῃ καὶ ὑποκύψῃ ἐκ λόγων ἀδυναμίας ἐφοδιασμοῦ καὶ ἀντιστάσεως ὀλόκληρος ἡ χώρα. Ἄλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη παραμείνῃ ἡ χώρα οὐδετέρα, ὑπάρχει ἀνάγκη ἰσχυρᾶς οἰκονομικῆς συγκροτήσεως, διότι, ὅταν ὁ πόλεμος λάβῃ σοβαρὰς πωρὰ διαστάσεις, αἱ προκαλούμεναι συγκοινωνιακαὶ ἀνωμαλῖαι, ὁ ἀποκλεισμός καὶ αἱ ποικίλαι ἄλλαι δυσχέρειαι θὰ μειώσῃσι ὅπωςδήποτε τὰς δυνατότητας τῶν ἔξωθεν προμηθειῶν, ἰδίως ὅταν τὰ ἐμπόλεμα κράτη εἶναι γειτονικὰ πρὸς τὰ οὐδέτερα. Ἀπόδειξις τούτου εἶναι καὶ τὸ γεγονός, ὅτι τὰ κατὰ τὸν παρόντα πόλεμον οὐδέτερα εὐρωπαϊκὰ κράτη ἠναγκάσθησαν νὰ καταβάλουσι σοβαρὰς προσπάθειας πρὸς ἀπόκτησιν ἐπαρκειᾶς τοῦλάχιστον ὡς πρὸς βασικά τινὰ εἶδη τῆς λαϊκῆς διατροφῆς³.

Ἐξ ἄλλου, ἡ πολιτικὴ τοῦ σχηματισμοῦ εὐρέων ἀποθεμάτων ἀπὸ τῆς προπολεμικῆς ἐποχῆς πρὸς χρησιμοποίησιν των κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου, ἐκτὸς τοῦ ὅτι προϋποθέτει ἐκτάκτως εὐρωστα προπολεμικὰ οἰκονομικά, καθίσταται καὶ ἀπραγματοποίητος προκειμένου περὶ μὴ διατηρησίμων ἀγαθῶν καὶ θεωρεῖται γενικῶς ὡς ἀντιοικονομικὴ λόγω τῆς ἀχρηστεύσεως μεγάλων χωρῶν⁴, τῆς ἀκίνητοποιήσεως κεφαλαίων καὶ τῶν δυσμενῶν ἐπιδράσεων ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς (ὑψώσεις τῶν τιμῶν τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν συναλλαγμάτων), εἶναι δὲ καὶ ὅπωςδήποτε ἀτελεσφόρητος προκειμένου περὶ πολέμων μακρᾶς διαρκείας.

³ Βλέπε ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα Χ ρ. Εὐελπίδην ἐν τῇ Ἐπιθεωρήσει Κοινωνικῆς καὶ Δημοσίας Οἰκονομικῆς 1940 τ. I, σ. 87 - 89.

⁴ Προκαλοῦνται καὶ μεγάλοι δαπάναι ἀποθηκεύσεως, ἀσφαλείας κλπ. Ἐκτὸς τούτων τὰ ἀποθέματα ἔχουσι καὶ μεγαλειτέρους κινδύνους ἐκ τῶν ἐχθρικῶν ἐπιθέσεων. Ἄλλος τρόπος καλύψεως τῶν ἀναγκῶν τοῦ πληθυσμοῦ ἐν καιρῷ πολέμου εἶναι ἡ προσφυγὴ εἰς τὰ ὑποκατάστατα. Ἄλλ' ἀφοῦ ταῦτα, καὶ ὅταν προγραμματικῶς καθορίζονται ἐν αὐταρκειακῷ σχεδίῳ, ἐμφανίζουσι, ὡς εἶδομεν, σοβαρὰ μειονεκτήματα εἶναι φυσικὸν νὰ εἶναι ἐντελῶς ἀνεπαρκῆ προκειμένου νὰ ἰκανοποιηθοῦν ἐκ τῶν ἐνόητων εὐρεῖαι ἀνάγκαι.

Διὰ πάντας τοὺς λόγους τούτους ἐπιβάλλεται εἰς τὰ κράτη νὰ ἔχουν σταθερῶς διαφοροποιημένην καὶ πολυσύνθετον οἰκονομίαν δυναμένην νὰ ἀνταποκριθῇ ἐν καιρῷ πολεμικῆς συγκρούσεως εἰς τε τὰς πολεμικὰς καὶ τὰς συνήθεις ἀνάγκας τοῦ πληθυσμοῦ. Τοιούτοτρόπως ἡ χώρα θὰ εἶναι πλέον ἐξησφαλισμένη ἐν περιπτώσει ἐπιθέσεως, τῆς ὁποίας τὰς πιθανότητας μειοῖ ὁπωσδήποτε, ὡς ἐλέχθη, ἡ δυνατότης ἀντοχῆς εἰς τὴν οἰκονομικὴν πίεσιν τοῦ ἀντιπάλου καὶ ἡ ἀποκτωμένη σταθερὰ ἰσορροπία τῶν κρατῶν εἰς τὴν διεθνῆ οἰκονομίαν ⁵.

Ὡς πρὸς τὴν καθαρῶς πολεμικὴν οἰκονομίαν — τὴν οἰκονομίαν τῆς ἐμπολέμου περιόδου — αὕτη ἔχει χαρακτηῖρα ἀναγκαστικῶς αὐταρκειᾶκὸν — ἀ ν ἄ γ κ α σ τ ι κ ῆ ἀ ὑ τ ἄ ρ κ ε ι α — δεδομένου ὅτι αἱ ἐχθροπραξίαι περιάγουν τὴν χώραν εἰς ἀδυναμίαν ἢ τοῦλάχιστον εἰς δυσχέρειαν ἐπικοινωνίας μετὰ τῆς ἄλλοδαπῆς ἐκ λόγων πολεμικοσυγκοινωνιακῶν. Διὰ τοῦτο ἐν καιρῷ πολέμου ἰδίως δικαιολογεῖται ἡ ἐν τῇ παραγωγῇ καὶ τῇ προμηθείᾳ τῶν ἀγαθῶν ἀπομάκρυνσις ἐκ τῶν πλαισίων τῶν διεθνῶν τιμῶν, διότι ἡ σωτηρία τῆς πατρίδος δὲν πρέπει νὰ διακυβεύεται ἐκ λόγων οἰκονομικῶν. Ἐνταῦθα λοιπὸν ἐπιβάλλεται περισσότερο ἢ ἐφαρμογὴ τῆς ἀνωτέρω ἐκτεθείσης ἀρχῆς τῆς αὐταρκειᾶκῆς πολιτικῆς, καθ' ἣν προσδιοριστικοὶ παράγοντες τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας δὲν εἶναι τὸ συγκριτικὸν κόστος καὶ ἡ μικροτέρα θυσία ἄλλ' αἱ πραγματικαὶ δυνατότητες τῆς χώρας, διότι ἡ οἰκονομία τοῦ πολέμου ἔχει ὡς μόνην ἀποστολὴν τὴν πάσῃ θυσίᾳ ἐξασφάλισιν ἑνὸς στοιχείου ἀνωτερότητος ἀπέναντι τοῦ ἀντιπάλου.

· V. Αἱ κατὰ τῆς αὐταρκειᾶκῆς πολιτικῆς ἀντιρρήσεις.

Ἐναντι τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων ἐπιχειρημάτων, τῶν στηριζόντων τὴν σύγχρονον πολιτικὴν τῆς αὐταρκειᾶς, οἱ ἀντιτασσόμενοι εἰς τὸ σύστημα προέβαλον ποικίλας ἀντιρρήσεις φύσεως οἰκονομικῆς, πολιτικῆς καὶ πολεμικῆς.

Α'. Ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως.

Αἱ οἰκονομικῆς φύσεως ἀντιρρήσεις κατὰ τῆς αὐταρκειᾶκῆς πολιτικῆς ἀναφέρονται εἰς τὸ πρακτικῶς ἀνέφικτον τῆς προσπα-

⁵ Δεδομένου ὅτι ἡ ἔλλειψις οἰκονομικῆς ἰσορροπίας μεταξὺ τῶν δυνάμεων εἶναι μία τῶν κυριωτέρων αἰτιῶν τοῦ πολέμου. P. G e n t i z o n, Ἡ αὐτάρκεια εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐν «Καθημερινῇ» τῆς 27 Μαρτίου 1938.

θείας, τὸ οἰκονομικῶς ἀσύμφορον αὐτῆς καὶ τὴν ἐκ ταύτης πίεσιν τῆς καταναλώσεως.

α) Ἡ πείρα τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τῶν κρατῶν ἀπέδειξεν, ὅτι καὶ αἱ πλέον ἐκτεταμέναι ἑδαφικῶς καὶ πλούσιαι χῶραι δὲν δύνανται νὰ παραγάγουν πάντα τὰ ἀγαθὰ καὶ νὰ καλύψουν πάσας τὰς ἀνάγκας, τὰς ὁποίας ἔχει δημιουργήσει ὁ σύγχρονος πολιτισμός. Καὶ αὐταὶ αἱ Ἑνωμένοι Πολιτεῖαι τῆς Ἀμερικῆς μὲ τὴν μεγάλην γεωγραφικὴν ἔκτασιν, τὴν κλιματολογικὴν ποικιλλίαν καὶ τὸ πλούσιον ὑπέδαφος τῶν δὲν δύνανται νὰ καυχηθοῦν, ὅτι εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐξασφαλίσουν ἀπόλυτον αὐτάρκειαν. Ἀντιθέτως μάλιστα ἡ χώρα αὕτη ἔχει, κατὰ τὰς στατιστικάς, τὸν μεγαλείτερον ὄγκον ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου, ἐρχομένη πρώτη καὶ εἰς τὴν εἰσαγωγὴν πρώτων ὑλῶν¹. Ἡ Σοβιετικὴ Ρωσία δὲν ἠδυνήθη ὡσαύτως νὰ καταστῇ πλήρως αὐτάρκης². Τοῦτ' αὐτὸ συμβαίνει καὶ μὲ τὰς ἐκτεταμέναις καὶ πλουσίαις αὐτοκρατορίας τῆς Μ. Βρεταννίας καὶ τῆς Γαλλίας. Ἡ Μεγάλη Βρεταννία, καίτοι διαθέτει κτήσεις καὶ ἀποικίας εἰς ὅλα τὰ γεωγραφικὰ πλάτη καὶ εἰς ὅλας τὰς Ἠπείρους τῆς γῆϊνης σφαίρας, δὲν δύναται νὰ ἐξακολουθήσῃ ἐξασφαλίζουσα τὴν σημερινὴν ὑψηλὴν στάθμην ζωῆς εἰς τοὺς κατοίκους της, ἂν στερηθῇ τῶν ἔξωθεν εἰσαγωγῶν της, αἱ ὁποῖαι πολλάκις ἀφοροῦν εἰς βρασικὰς ὑλας. Ἡ Γαλλία ἐπίσης, παρ' ὅλην τὴν τελευταίως γενομένην σύσφιγξιν τῶν οἰκονομικῶν της σχέσεων μετὰ τῶν ἀποικιῶν της, εἰσάγει πολλὰ καὶ διάφορα προϊόντα ἐκ τῶν ξένων χωρῶν, ἐξ ὧν τὰ 2/3 περίπου εἶναι πρῶται ὑλαί³. Ἐξ ἄλλου, τί θὰ ἐγένετο ἢ τεραστία παραγωγὴ τῶν αὐτοκρατοριῶν τούτων, ἂν ἐκλείοντο αἱ διέξοδοι τῆς διοχετεύσεώς της; τοῦτο θὰ συνεπήγετο ἀναποφεύκτως ἢ διακοπὴ τῶν εἰσαγωγῶν, δεδομένου ὅτι τὰ δύο σκέλη τοῦ ἐμπορικοῦ ἰσοζυγίου ἀποτελοῦν συντελεστὰς — ἐν διαρκεῖ ἀλληλεπιδράσει — ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ οἰκονομικοῦ μεγέθους.

¹ Τῇ ἐλλείπει μαγγάνιον, χρώμιον, λευκοσίδηρος κλπ. πρὸς δὲ καὶ τροφίμα, ὡς καφές. Βεβαίως τὸ ποσοστὸν τῆς ἐξαρτήσεως τῶν μεγαλυτέρων χωρῶν ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς εἶναι μικρὸν (τῶν Ἑνωμ. Πολιτειῶν 6 %, ἐνῶ τῆς Δανίας 44 %), ἀλλ' ἡ ἐξάρτησις αὕτη, οὔσα σημαντικὴ εἰς ἀπόλυτα ποσά, εἶναι ἀναγκαία. Βλ. Tsuchy ἐνθ' ἄνωτ. σ. 26.

² Ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς σοβιετικῆς οἰκονομίας βλέπε κυρίως: Κ. Καρανίκα: Ἡ γεωργοοικονομικὴ μεταμόρφωσις τῆς Ρωσίας, Ἀθῆναι 1937 καὶ R. Mossé: L'économie collectiviste Paris 1939.

³ Ὅρα G. Le Duc, La raison contre l'autarcie, Paris 1937, σ. 14 - 16.

⁴ Ἴδε ὡσαύτως ἐπὶ τοῦ ἀνεφίκτου τῆς οἰκονομικῆς ἀπομονώσεως τῆς Γαλλίας, τὸ βιβλίον τοῦ P. Robert, La politique d'isolement économique, Paris 1939.

Εἶναι ἀληθές, βεβαίως, ὅτι ἡ πρόοδος τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς τεχνικῆς συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐπίτευξιν τῆς παραγωγῆς ἀγαθῶν καὶ πέραν τῶν φυσικῶν δυνατοτήτων τῆς οἰκείας χώρας· ἀλλὰ καὶ πάλιν, ἀναξαρτήτως τοῦ ζητήματος τοῦ κόστους, εἰς πλείστας περιπτώσεις συναντῶνται δυσχέρειαι, εἴτε διότι ἡ νέα παραγωγή βασιζεται ἐπὶ ὕλης εἰσαγομένης ἔξωθεν, εἴτε διότι αὕτη δὲν ἀντικαθιστᾷ ἀπολύτως τὴν διὰ λόγους φυσικοὺς ἀνεφίκτον παραγωγήν. Δὲν εἶναι δέ, τέλος, σπάνια αἱ περιπτώσεις, καθ' ἃς εἶναι ἐντελῶς ἀδύνατος ἡ παραγωγή ὠρισμένων ἀγαθῶν. Εἰς ἐκάστην τῶν περιπτώσεων τούτων ἡ μὲ βάσεις αὐταρκειακὰς ὀργανωμένη οἰκονομία ὑφίσταται τὰς συνεπείας τῆς ὀλοκληρωτικῆς περιφρονήσεως τοῦ φυσικοῦ κατὰμερισμοῦ τῶν ἔργων, προκειμένου δὲ περὶ ἀνεφίκτου παραγωγῆς ἡ αὐταρκειακὴ χώρα ἀποδιώκει ἐνσυνειδήτως καὶ ἐκ προμελέτης πᾶσαν πρόοδον συντελουμένην εἰς τὸ ἐξωτερικὸν καὶ μὴ ἐπιτυγχανομένην δι' οἶονδῆποτε λόγον ἐπιτοπίως. Τοῦτο ὅμως σημαίνει ἄρνησιν τῆς ἀποδοχῆς τῶν ὑπηρεσιῶν τῶν ξένων χωρῶν⁴ καὶ τῶν μέσων πολιτισμοῦ, ὅστις ἀκριβῶς εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς συνεργασίας τῆς παγκοσμίου σκέψεως καὶ ἐργασίας. Τὸ αὐταρκειακὸν κράτος, ὅθεν, — ἐν τῇ ἀπολύτῳ αὐτοῦ μορφῇ — ἐμφανίζεται καὶ ὡς ἀναχρονιστικόν, ἀφοῦ ἐνσυνειδήτως παραμένει ἐν σχετικῇ καθυστερήσει, ἀποδιῶκον τὴν πρόοδον, τὴν ὀφειλομένην εἰς τὸν καταμερισμὸν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν συγκοινωνιῶν, γεγονότα, τὰ ὁποῖα κατέστησαν ὁμοιομόρφους τὰς ἀνάγκας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους⁵. Ἡ ἀπόλυτος αὐτάρκεια προσιδιάζει εἰς ἐποχὴν πρωτόγονον, εἰς τὴν ὁποῖαν δὲν εἶναι λογικὸν νὰ ζητήσωμεν νὰ ἐπανέλθωμεν. Ἡ πείρα ἀπέδειξεν, ἐκτὸς τούτου, ὅτι ἐκ τοῦ πλούτου τῶν γειτόνων του δὲν ζημιούται τις ἀλλ' ὠφελεῖται⁶.

Τέλος, ἡ τεχνικὴ πρόοδος πρέπει νὰ ἀποτελῇ βᾶσιν ὄχι μόνον ἐσωτερικῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ἀλλὰ καὶ παγκοσμίου διὰ τῆς ἐπεκτάσεως τῶν διεθνῶν συναλλαγῶν ἀντὶ νὰ προβάλλεται ὡς λόγος συντελεστικὸς τῆς αὐταρκειακῆς ἀπομονώσεως. Τοῦτο ἄλλωστε διδάσκει καὶ ἡ διεθνῆς πρᾶξις, καθ' ἣν τὸ μεγαλύτερον ἐξωτερικὸν ἐμπόριον διεξάγεται μεταξὺ τῶν πλέον ἐκθιομηχανισμένων κρατῶν ὡς ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ κατὰ μάζας παραγωγή

⁴ Εἰδικώτερον δὲ τῶν κεφαλαίων προκειμένου περὶ χωρῶν μικρᾶς ἀποταμιευτικῆς ἰκανότητος.

⁵ I. Ζίγδη - Παπαῖωάννου, Πόλεμος καὶ οἰκονομία, Ἀθῆναι 1940 σ. 11.

⁶ O S p a n n, Αἱ βασικαὶ θεωρίαι τῆς Κοινωνικῆς Οἰκονομικῆς ἐνθ' ἄνωτ. σ. 23.

συνεπάγεται καὶ ἀπαιτεῖ κατανάλωσιν ὡσαύτως κατὰ μάζας.

β) Ἡ περιφρόνησις τοῦ νόμου τῶν συγκριτικῶν ἐξόδων παραγωγῆς, ἔχουσα ὡς ἄμεσον ἀποτέλεσμα τὴν συγκριτικὴν ἀκρίθειαν τῶν προϊόντων⁷, παραλύει τὰ εὐεργετικὰ ἀποτελέσματα τοῦ διεθνοῦς ἀνταγωνισμοῦ, ὅστις εἶναι συντελεστικὸς προόδου. Ἡ σκοπούμενη διὰ τοῦ συστήματος τούτου οἰκονομικὴ τόνωσις μετὰ ταυτοχρόνου διατηρήσεως τῶν ἐξαγωγῶν ἀποτελεῖ θεωρητικῶς ἔλκυστικὴν πολιτικὴν, ἀλλ' ἐν τῇ πράξει συναντᾷ ἀνυπερβλήτους δυσχερείας λόγῳ τῶν ἀνταποδόσεων, τὰς ὁποίας προκαλεῖ τὸ σύστημα ὡς ἐκ τῆς φύσεώς του καὶ τῶν μέσων τῆς ἀσκήσεώς του. Ἀλλὰ καὶ ἡ μείωσις τῶν εἰσαγωγῶν, ἥτις διὰ τῆς αὐταρκειακῆς πολιτικῆς ἐπιδιώκεται, εἶναι ἐπιζήμιος, διότι κατὰ τὴν κλασσικὴν οἰκονομικὴν ἀντίληψιν πᾶσα εἰσαγωγή ἐνεργουμένη διὰ τοῦ μηχανισμοῦ τοῦ ἐλευθέρου ἐμπορίου προσπορίζει ὠφέλειαν μεγαλειτέραν ἐκείνης, τὴν ὁποίαν ἐκφράζει ἡ τιμὴ τοῦ εἰσαγομένου προϊόντος καὶ κατὰ συνέπειαν ἡ μείωσις τῶν εἰσαγωγῶν προκαλεῖ φανεράν ζημίαν⁸.

Ἐξ ἄλλου, δὲν φαίνεται ἐκ τῶν πραγμάτων ἔχουσα ἀπόλυτον ἀξίαν ἡ γνώμη, ὅτι ἡ ἀπαλλασσομένη τῶν στενῶν τῆς δεσμῶν μετὰ τῆς ἀλλοδαπῆς οἰκονομία ἀποφεύγει τὰς δυσμενεῖς ἐπιδράσεις τῶν κρίσεων, καθόσον ἡ τελευταία παγκόσμιος κρίσις ἀπέδειξε μᾶλλον τὸ ἀντίθετον⁹. Εἰς ἀντίβαρον ἄλλωστε τῆς ἐνίοτε παρατηρουμένης μειώσεως τοῦ ἀντικτύπου τῶν ἐξωτερικῶν διακυμάνσεων διαπιστοῦνται ἐσωτερικαὶ δυσαρμονίαι εἰς τὰς σχέσεις τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς καταναλώσεως καὶ ἀνισότητες μεταξὺ τῶν λαῶν ὡς πρὸς τὰς τιμὰς τῶν ἀγαθῶν, τοῦ χρήματος, τῆς ἐργασίας, τὸ μέγεθος τοῦ εἰσοδήματος, τὴν ἀποταμιευτικὴν ἱκανότητα¹⁰ καὶ τὴν στάθμην ἐν γένει τῆς ζωῆς. Ἡ αὐτάρκεια, οὖσα, ὡς πᾶσα μορφή

⁷ Τὰς τιμὰς τῶν προϊόντων αὐξάνει καὶ τὸ ὑψηλὸν κόστος τῆς πολυδαίδαλου κρατικῆς ὀργανώσεως (φόροι ἐπιδρῶντες ἐπὶ τοῦ κόστους παραγωγῆς). Οἱ φόροι ἐπὶ τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς καταναλώσεως εἶναι τοσοῦτω μᾶλλον ἀπαραίτητοι, καθόσον μειουμένων τῶν εἰσαγωγῶν ἐλαττοῦνται τὰ ἔσοδα ἐκ δασμῶν.

⁸ Ἴδε Travaux du Congrès ἐνθ' ἄνωτ. σ. 22. Ὅρα καὶ Α. Διομήδους. Μετὰ τὴν κρίσιν, Ἀθῆναι 1934 ἰδίως ἐν σ. 23 - 24.

⁹ Ὅρα I. Πίντων ἐν Ἐπιθεωρήσει Κοινωνικῆς καὶ Δημοσίας Οἰκονομικῆς 1935, σ. 64.

¹⁰ Ἐνῶ εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ οἰκονομικὴ ἀνέλιξις ὀφείλεται εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἰσημειωθεῖσαν αὕξησιν τοῦ εἰσοδήματος καὶ τὴν παράλληλον αὕξησιν τῆς ἀποταμιεύσεως (ὄρα Ξ. Ζολώτα, Φορολογία, ἀποταμίευσις καὶ ἐπένδυσις ἐνθ' ἄνωτ. σ. 5).

προστατευτισμοῦ, πολιτικῆ τῶν χωρῶν μὲ ὑψηλὰς τιμὰς καὶ πηγάζουσα ἐκ τοῦ διαφορισμοῦ τῶν ἐσωτερικῶν πρὸς τὰς διεθνεῖς τιμὰς, ὑποθάλλει, ἐπεκτείνει καὶ μονιμοποιεῖ τὸν διαφορισμὸν τοῦτον. Ὅταν τὰ ἐθνικὰ σύνορα ἀποτελοῦν τὰ ὄρια ἀναπτύξεως τοῦ οἰκονομικοῦ βίου ἑνὸς λαοῦ, παρέπεται ἐπίτασις τῆς διαφορᾶς, ἣτις ὑπάρχει εἰς τὰς φυσικὰς συνθήκας τῶν κατὰ μέρος ἐθνικῶν οἰκονομιῶν, ἥτοι σημειοῦται χειροτέρευσις τῆς καταστάσεως, τὴν ὁποίαν ἡ αὐτάρκεια ἐπιδιώκει νὰ ἐξαλείψῃ ¹¹.

Γενικώτερον, πάντως, προκαλεῖται ἀδικαιολόγητος πτώσις τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, καθόσον ἡ παραγωγή μὲ ἠϋξημένον κόστος γίνεται εἰς βάρος τῆς παραγωγῆς μὲ χαμηλὸν κόστος καὶ κατὰ συνέπειαν ὄχι μόνον μειώνει τὴν ἀξίαν τῆς συνολικῆς παραγωγῆς ὑπολογιζομένην μὲ βάσιν τὰς διεθνεῖς τιμὰς, ἀλλὰ καὶ στενεύει κατ' ἀνάγκην τὰ περιθώρια τῆς παραγωγῆς τῶν ὑπὸ συμφερούσας συνθήκας ἀνταλλασσομένων διεθνῶς προϊόντων. Τοῦτο δέ, διότι ἡ παραγωγή τῶν αὐταρκειακῶν προϊόντων δὲν δύναται νὰ πραγματοποιηθῇ εἰ μὴ ἐπὶ βλάβῃ τῶν ὑπὸ εὐμενεῖς ὄρους παραγομένων εἰδῶν, τὰ ὁποῖα ἀντανεκλαστικῶς θὰ σημειώσουν εἴτε μείωσιν εἴτε ματαίωσιν τῶν δυνατοτήτων αὐξήσεως, δεδομένου ὅτι ἡ αὐταρκειακὴ παραγωγή κατ' ἀνάγκην ἀποσπᾶ ἐκ τῆς φυσικῶς εὐνοουμένης παραγωγικῆς δραστηριότητος κεφάλαια καὶ ἐργασίαν χρησιμοποιούμενα ἤδη ἢ δυνάμενα νὰ χρησιμοποιοηθῶσι, εἰς ἀντάλλαγμα τῶν ὁποίων θὰ εἰσῆγοντο τὰ μὴ εὐμενῶς παραγόμενα ἀγαθὰ. Ἡ μείωσις τῶν εἰσαγωγῶν προκαλεῖ θᾶπτον ἢ βράδιον μείωσιν τῶν ἐξαγωγῶν λόγῳ ἀφ' ἑνὸς τῆς μειώσεως τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως τῶν ξένων χωρῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς ἀσκήσεως ἀντιποίνων. Οὕτω ὅμως τελικῶς μειοῦται ἡ παγκόσμιος παραγωγή καὶ τὸ παγκόσμιον εἰσόδημα, ἥτοι ὁ διατιθέμενος πλοῦτος διὰ τὴν κατανάλωσιν — πτώσις τοῦ ἐπιπέδου ζωῆς — καὶ τὴν ἀποταμίευσιν — καθυστέρησις ἐν τῷ σχηματισμῷ νέων κεφαλαίων.

Ἐν συμπεράσματι, οἱ πόλεμοι τῆς αὐταρκειακῆς πολιτικῆς ὑποστηρίζουν ὅτι δι' αὐτῆς ἔχομεν ἀντιστροφὴν πλήρη τῆς βασικῆς οἰκονομικῆς ἀρχῆς, τῆς ἐπιτυχίας δηλ. τοῦ μεγίστου ἀποτελέσματος διὰ τῆς μικροτέρας θυσίας, ἀφοῦ δι' οἰονδήποτε ἀποτέλεσμα καταβάλλεται ἡ μεγαλειτέρα θυσία. Διὰ τῆς πολιτικῆς αὐτῆς παγιώνομεν ἐνσυνειδήτως τὰς ὀχληρὰς καὶ ἐπιζημίους οἰκονομικὰς συνεπείας τῆς πολεμικῆς ἐποχῆς, ἣτις μόνη δικαιολογεῖ τὴν

¹¹ Δ. Δελιθάνη, Ἡ Ἐκδοτικὴ Τράπεζα ὑπὸ τὸ καθεστῶς τῶν ἀμέσων κυβερνητικῶν μέτρων 1940, σ. 2.

παραμέλησιν τοῦ οἰκονομικοῦ νόμου τῆς ἐξισώσεως τῶν διεθνῶν τιμῶν, ἀφοῦ πρὸ τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος ὑποχωρεῖ πᾶς ἕτερος ὑπολογισμός.

Ὡρισμένοι κλάδοι τῆς οἰκονομίας αἰσθάνονται μὲ ἰδιαιτέραν ὀξύτητα τὰς δυσμενεῖς συνεπείας τῆς αὐταρκειακῆς πολιτικῆς. Εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν εὐρίσκονται: α) οἱ ἐξαγωγικοὶ κλάδοι, τῶν ὁποίων ἡ δραστηριότης διὰ τοὺς ἐκτεθέντας λόγους ὑφίσταται κάμψιν, β) τὸ ἐμπόριον λόγῳ τῆς ἀμέσου ἢ ἐμμέσου περιστολῆς τῶν δοσοληψιῶν μετὰ τῆς ἀλλοδαπῆς καὶ τῶν ἐσωτερικῶν περιορισμῶν ἐκ τῆς ἐντόνου κρατικῆς ἐπεμβάσεως (διατιμήσεις, μονοπώλια κλπ.) καὶ γ) ἡ ἐμπορικὴ ναυτιλία, ἡ ὁποία κατ' ἀνάγκην βλέπει τὸ μεταφορικὸν αὐτῆς ἔργον μειούμενον, ὄχι μόνον ἐκ τῆς προκαλουμένης στενότητος τῶν συναλλαγῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἀναποφεύκτου συνεπείας τῆς προστασίας τῆς ἐθνικῆς σημαίας¹² καὶ τῆς πολιτικῆς τῆς ἀντεφαρμογῆς τῶν ὑπερπροστατευτικῶν μέτρων.

Κατὰ τοὺς πολέμους λοιπὸν τοῦ συστήματος ἡ ἀντιοικονομικότης τῆς αὐταρκείας θεωρεῖται τόσον πρόδηλος, ὥστε αὕτη μόνον ἐκ λόγων ἐθνικιστικῆς παρορμήσεως δύναται νὰ δικαιολογηθῇ καὶ ὄχι ἐκ τῆς λογικῆς ἐφαρμογῆς τῶν οἰκονομικῶν νόμων¹³. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ οἱ ἀντιφρονοῦντες ἀνάγουν τὴν πραγματικὴν δικαιολόγησιν τῆς αὐταρκείας εἰς πολιτικῆς φύσεως ἐλατήρια.

γ) Ἡ αὐτάρκεια συνεπάγεται ἀνυπολογίστους ζημίας διὰ τοὺς καταναλωτάς, καθόσον οὗτοι, ἐνῶ εἶναι ἠναγκασμένοι νὰ προμηθεύωνται τὰ νέα ἐγχώρια προϊόντα εἰς τιμὰς ὑψηλοτέρας τῶν μέσων διεθνῶν, δὲν πραγματοποιοῦν εἰσοδήματα μεγαλύτερα ὡς ἐκ τῆς ἀναγκαιᾶς συμπίεσεως τῆς ἀμοιβῆς τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς. Ἡ τελικὴ συνέπεια τῆς καταστάσεως ταύτης εἶναι ἡ πτώσις τῆς στάθμης τοῦ βίου τοῦ πληθυσμοῦ, καθόσον ἡ ὑψωσις τῶν τιμῶν παρακωλύει τὴν ταυτόχρονον κάλυψιν πολλῶν ἀναγκῶν αὐτοῦ.

Ἡ κατανάλωσις, ὡς καὶ ἐκ τῶν ἀνωτέρω καταφαίνεται, συναντᾷ τριῶν εἰδῶν δυσχερείας: α) τὴν ἀφορῶσαν εἰς τὰ μὴ παραγόμενα ἐπιτοπίως εἶδη, ὡς πρὸς τὰ ὁποῖα θὰ αἰσθανθῇ καθολικὴν

¹² Βλ. Γ. Χαλκιοπούλου, Ἡ ἐπίδρασις τοῦ πολέμου ἐπὶ τῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας, ἐν τῇ Ἐπιθ. Δημοσίᾳ καὶ Κοιν. Οἰκονομικῆς 1940 τ. 1ον, σ. 115.

¹³ Le Duc ἐνθ' ἄνωτ. σ. 54.

ἢ μερικὴν στέρησιν¹⁴, β) τὴν ἀφορῶσαν τὰ παραγόμενα μὲ ὑψηλὸν κόστος προϊόντα, αἱ τιμαὶ τῶν ὁποίων θὰ προκαλέσουν πτώσιν τῆς καταναλωτικῆς ἰκανότητος καὶ γ) τὴν ἀναφερομένην εἰς τὰ συνθετικὰ εἶδη καὶ τὰ ὑποκατάστατα¹⁵, εἰς τὰ ὁποῖα εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ καταφεύγῃ ἢ κατανάλωσις εἰς τὰς μὲ αὐταρκειακὰς βάσεις ὠργανωμένας χώρας. Διὰ τὸν ἔθισμὸν τῆς καταναλώσεως εἰς τὰς πολλάκις ριζικὰς μεταβολὰς ταύτας ἀπαιτεῖται εἰδικὸς ἐκ τῶν ἄνωθεν προπαγανδισμὸς καὶ πειθαναγκασμὸς πρὸς περιορισμὸν τῆς σπατάλης ἀγαθῶν καὶ πρὸς ἀπορρόφησιν τῶν νέων εἰδῶν ἐκ μέρους τοῦ πληθυσμοῦ, ὅστις πάντως θὰ ἔχῃ καὶ ἐνταῦθα τὸ συναίσθημα ὅτι προβαίνει εἰς ἀμφιθόλου σκοπιμότητος θυσίας¹⁶.

Αἱ συνέπειαι αὗται τοῦ συστήματος διὰ τὴν κατανάλωσιν θεωροῦνται, ὁμοῦ μετὰ τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν πτώσιν τῶν εἰσοδημάτων καὶ τῆς στάθμης τῆς ζωῆς, ὡς ἀποτελοῦσαι τὴν ἀντικοινωνικὴν ὄψιν τῆς αὐταρκειᾶς, καθόσον αὕτη ὑποβάλλει τὸν πληθυσμὸν εἰς στερήσεις καὶ δυσχερείας, τὰς ὁποίας μόνον μία ἐκτάκτως σοβαρὰ αἰτία, ὡς ὁ πόλεμος ἢ ὁ ἀποκλεισμός, δικαιολογεῖ. Διὰ τὸν λόγον ἀκριβῶς τοῦτον ἐλέχθη ὑπὸ τινῶν, ὅτι ἡ αὐτάρκεια καὶ γενικώτερον ὁ προστατευτισμὸς εἶναι τὸ σύστημα, ὅπερ συμφέρει μόνον τοὺς παραγωγούς, ἐνῶ τοὺς καταναλωτὰς συμφέρει τὸ ἐλεύθερον ἐμπόριον, καθόσον τοῦτο καθιστᾷ ἐφικτὴν τὴν ἰκανοποίησιν τῶν μᾶλλον ποικίλλων καὶ διαφοροποιημένων ἀναγκῶν τοῦ πληθυσμοῦ, γεγονὸς ἐνδεικτικὸν τῆς προϊούσης εὐημερίας του. Αἱ ἀντικοινωνικαὶ ὡς καὶ αἱ ἀντιοικονομικαὶ συνέπειαι τῆς αὐταρκειακῆς πολιτικῆς εἶναι τόσον ὀξύτεραι, ὅσον αὕτῃ ἐφαρμόζεται πλέον ἀποτόμως καὶ βεβιασμένως¹⁷.

Δὲν πρέπει δέ, τέλος, νὰ λησμονηθῇ καὶ ἡ ζημία τῆς καταναλώσεως ἢ προερχομένη ἐκ τοῦ ὡς συμπληρώματος τῆς αὐταρκειακῆς πολιτικῆς θεωρουμένου συστήματος τῶν ἰσοζυγημένων συμ-

¹⁴ Ὑπὸ τὸ σύστημα τοῦτο εἶναι συνήθεις καὶ οἱ τεχνικοὶ περιορισμοὶ τῆς καταναλώσεως (δελτία).

¹⁵ Καὶ ταῦτα συνήθως ἔχουν ὑψηλὸν κόστος (ἴδε A. Piatier, L'économie de guerre 1939, Paris σ. 174).

¹⁶ Ὅσαι ὑποκαταστάσεις εἶναι ἐφικταὶ καὶ συμφέρουσαι ἐνεργοῦνται συνήθως ὑπὸ τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας, ἀλλ' αἱ πέραν τούτων κατανατοῦν πολλάκις νὰ εἶναι τυραννικαὶ διὰ τὴν κατανάλωσιν. Τοῦτο ἀναγνωρίζουν καὶ οἱ προπαγανδίζοντες τὴν αὐτάρκειαν Ἴταλοὶ (ἴδε V a c c h i n i (Alfr.) L'autarcie en Italie, 1939, σ. 20).

¹⁷ v. H. Beckerath, Autarkie oder internationale Zusammenarbeit? Jena 1932 σ. 12.

ψηφιστικῶν ἀνταλλαγῶν διὰ μέσου διμερῶν ἐμπορικῶν συμβάσεων. Τὸ σύστημα τοῦτο ἐκτρέπει ἐπιζημίως τὰ ἐμπορικὰ ρεύματα εἰς βάρος τῶν συνηθειῶν τῆς καταναλώσεως, τὴν ὁποίαν πειθαναγκάζει εἰς χρησιμοποίησιν εἰδῶν περιττῶν ἢ ἐλάχιστα χρησίμων εἰσαγομένων ἐκ τῶν χωρῶν, ἔναντι τῶν ὁποίων ἡ ἡμεδαπὴ ἔχει πιστωτικὰ περιθώρια, τὰ ὁποῖα πρέπει οὕτως ἢ ἄλλως νὰ ἐξαντληθοῦν, ἐνῶ κανονικῶς θὰ ἠδύναντο νὰ εἰσαχθοῦν ἄλλοθεν ὕλαι καὶ προϊόντα ἀναγκαιότερα διὰ τὴν ἐσωτερικὴν παραγωγήν ἢ τὴν κατανάλωσιν. Οὕτω ἐξηγεῖται ἡ προσπάθεια τῶν συνδεδεμένων διὰ συμβάσεων κληρικῶν χωρῶν νὰ ἀναπτύξουν τὰς συναλλαγὰς τῶν μὲ χώρας ἐλευθέρου συναλλάγματος. Γενικῶς κρινόμενον τὸ σύστημα τοῦτο ἀποδεικνύεται ὠφέλιμον καὶ συντελεστικὸν τῆς ἀναπτύξεως τῶν συναλλαγῶν διὰ τὰ ἔχοντα παθητικὸν ἐμπορικὸν ἰσοζύγιον κράτη εἰς βάρος τῶν λοιπῶν καὶ τοῦ συνόλου, ὡς ἀπέδειξε καὶ ἡ εἰδικῶς διενεργηθεῖσα τὸ 1935 ἔρευνα τῆς Κ. τ. Ε. ¹⁸.

Β'. Ἀπὸ πολιτικῆς ἀπόψεως.

Οἱ ἀντιτιθέμενοι πρὸς τὴν αὐτάρκειαν δὲν περιορίζονται εἰς τὴν ἀπόδειξιν τοῦ ἀντιοικονομικοῦ χαρακτήρος τοῦ νέου συστήματος· ἀποκρούουν καὶ αὐτὴν τὴν πολιτικὴν τῆς σκοπιμότητα, ἡ ὁποία θεωρεῖται τὸ κύριον αὐτῆς ἐλατήριο.

Ὁ ἐθνικισμός, λέγουν, ὅστις ἀποτελεῖ τὴν αἰτίαν καὶ τὴν ἀφετηρίαν τῆς αὐταρκειακῆς πολιτικῆς εἶναι ἐπικίνδυνος, κυοφορῶν τὰ σπέρματα τῶν διεθνῶν συγκρούσεων. Καὶ μικρὰ ἔτι ἀντίθεσις μεταξὺ δύο ἐθνικιστικῶν κρατῶν — δεδικαιολογημένη ἢ ἀδικαιολόγητος — εἶναι λίαν πιθανὸν νὰ ἐξάψη τὰ πνεύματα καὶ ἐντείνῃ τὰς σχέσεις, δεδομένου ὅτι ἡ ἰδεολογία τοῦ ἐθνικισμοῦ ἐπιβάλλει τὴν ἐν παντὶ προάσπισιν τῆς ἐθνικῆς ὑπερηφανείας καὶ ἀξιοπρεπείας.

¹⁸ Ἡ θέσπισις καὶ ἡ ἐξάπλωσις τοῦ συστήματος τῶν κληρικῶν εἶναι συνέπεια τῶν δημιουργηθειῶν συνθηκῶν ἐκ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ ἐλέγχου τοῦ συν/τος, ὅστις ἐθεσπίσθη πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ὑποτιμήσεως τῆς ἐξωτερικῆς ἀξίας τοῦ νομίσματος. "Ἴδε περὶ τούτων ἐν Société des Nations, Enquête sur les accord des clearing, Genève 1935 ἰδίως τὰς σελ. 10, 15, 17, 25 καὶ 37. Αἱ διμερεῖς ἰσοζυγημέναι ἀνταλλαγαὶ εἶναι δεῖγμα τῆς σημασίας, ἣτις ἀποδίδεται εἰς τὴν ἀποφυγὴν τῆς παθητικότητος τῆς ἐμπορικῆς πλάστιγγος. Λησμονεῖται ὅμως ὅτι ἡ αὐξήσις τοῦ παθητικοῦ τοῦ ἐμπορίου ἰσοζυγίου (εἰσαγωγῶν) εἶναι πολυλάκις ἔνδειξις εὐοίωνος, διότι σημαίνει συνήθως προσθήκην νέων ἐνεργητικῶν στοιχείων εἰς τὸ ἰσοζύγιον πληρωμῶν. Βλ. J. Rueff ἐν Revue d'Econ. Politique 1933 σ. 415 - 6. Βλ. καὶ Χρ. Χρηστίδης: Ἐμπορικοὶ συμψηφισμοὶ καὶ ἀνταλλαγαὶ, Ἀθήναι 1937 σ. 178.

Ἄλλὰ καὶ προγραμματικῶς ὁ ἔθνικισμός, ζητῶν τὴν πάσῃ δυνάμει ἀνάπτυξιν, τελειοποίησιν καὶ ἐξάπλωσιν τοῦ ἔθνικοῦ κράτους, ἐγκλείει — ἰδίως ἐν τῇ ἀκροτέρᾳ ἱμπεριαλιστικῇ μορφῇ του — τὴν ἰδέαν τῆς ἐπεκτάσεως καὶ τῆς ἡγεμονίας καὶ γενικώτερον τῆς διαδραματίσεως πρωτεύοντος ρόλου εἰς τὴν διεθνῆ ζωὴν¹. Ἡ ἀπόκτησις ἀποικιῶν, ἡ ἀνακατανομὴ τῶν πρώτων ὑλῶν καὶ ἡ ἐπιβολὴ πολιτικοοικονομικοῦ ἐλέγχου — ἢ καὶ ἡ κατάκτησις — ἐπὶ παντὸς χώρου χαρακτηριζομένου ὡς ζωτικοῦ, μὲ κατεύθυνσιν τὴν προσέγγισιν ἢ καὶ τὴν ὑπερφαλάγγισιν τῆς δυνάμεως τῶν ἐν δεδομένη στιγμῇ ἰσχυροτέρων κρατῶν εἶναι ἀξιῶσις ἀναπόφευκτοὶ διὰ πᾶν κράτος, ὅπου καλλιεργεῖται ὑπερτροφικῶς τὸ ἔθνικιστικὸν αἴσθημα². Αἱ τάσεις ὅμως αὗται ὅπωςδήποτε θὰ συναντήσουν ὡς κώλυμα τὸ ἀνάλογον συμφέρον ἢ τὰς ἀναλόγους ἀντιλήψεις ἑτέρου κράτους, καθόσον εἶναι ἐν τῇ πράξει ἀδύνατος ἡ σύμπτωσις τῶν ἔθνικῶν συνόρων μετὰ τῶν οικονομικῶν, ὡς θὰ ἠύχοντο οἱ ὀρθόδοξοι αὐταρκειακοί. Δὲν εἶναι δὲ τυχαῖον τὸ γεγονός, ὅτι ὅλοι οἱ κατὰ καιροὺς ὑποστηρίζαντες αὐταρκειακὰ σχέδια — ὡς ὁ List³ καὶ ὁ Fichte — δὲν ἐδίστασαν νὰ συστήσουν ταυτοχρόνως τὴν ἀπόκτησιν ἀποικιῶν.

Μεταξὺ τῶν ἔθνικιστικῶν κρατῶν εἶναι φυσικὸν ἐπίσης νὰ ἀφυπνίζωνται καὶ νὰ ὀξύνωνται αἱ ἱστορικαὶ ἀντιθέσεις λόγῳ τῆς ὑπερεκτιμήσεως τῶν συνοριακῶν διαχωρισμῶν τῶν κρατῶν καὶ τῆς ἀναζωογονήσεως τῶν ἐδαφικῶν διεκδικήσεων, τὰς ὁποίας πολλαπλασιάζει ἡ διαρκῶς μεγεθυνομένη δύναμις. Πραγματοποιουμένων ὅμως τῶν κατακτήσεων, χάνεται κατ' ἀνάγκην ἡ ἔθνικὴ ὁμοιογένεια τοῦ πληθυσμοῦ τῶν κρατῶν, ἣτις γεννᾷ πολλὰ προβλήματα λόγῳ καὶ τῆς ἀναποφεύκτου ἀντιδράσεως τῶν ὑποδοῦλων λαῶν.

Τέλος, καὶ πᾶσα ἐπίδρασις τῆς πολιτικῆς ἐπὶ τῆς οἰκονομίας ἐκτρέπει αὐτὴν τοῦ ἀληθοῦς της προορισμοῦ, διότι τὴν ἀναγκάζει εἰς συνδυασμοὺς ὅπωςδήποτε δυσμενεῖς ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως — π. χ. προμήθεια εἰδῶν ἀπὸ φίλην χώραν ὑπὸ βαρυτέρους ὄρους — δεδομένου ὅτι ὑφίστανται στεναὶ σχέσεις μεταξὺ ἐξωτερικῆς πολι-

¹ Δ. Σ τ ε φ α ν ἰ δ ο υ, Ὁ Ἴμπεριαλισμός. Μέρος Α'. Ἡ φύσις τοῦ Ἴμπεριαλισμοῦ σ. 25 καὶ 32.

² B. D a m a l a s, Essai sur l'évolution du commerce international, Paris 1940, σ. 319. Ἴδε γενικώτερον R. R. K u c z u n s k i, Living space and population problems, London 1939.

³ Βλ. Ch. G i d e - C h. R i s t, Histoire des doctrines économiques, Paris 1926, σ. 319 σημ. 1.

τικῆς καὶ πολιτικῆς ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου⁴. Ἀπόδειξις τούτου εἶναι, ὅτι πολλὰ μεταπολεμικὰ διεθνῆ οἰκονομικὰ σχέδια ἐνεπνεύσθησαν ἐκ λόγων πολιτικῆς σκοπιμότητος. Οὕτω π. χ. συνέθη μὲ τὴν βαλκανικὴν οἰκονομικὴν Ἑνωσιν⁵, τὴν αὐστρογερμανικὴν τελωνειακὴν συμφωνίαν, τὰς ἰταλοαυστροουγγρικὰς οἰκονομικὰς συμφωνίας καὶ τὸ ἀποικιακὸν σύμφωνον τῆς Ottawa.

Ἀποβλέποντες ἰδιαίτερος εἰς τὰ μικρὰ κράτη, οἱ ἀντίπαλοι τῶν αὐταρκειακῶν σχεδίων ὑποστηρίζουν, ὅτι τὸ προτεινόμενον σύστημα, ἐὰν συμφέρη εἰς ὠρισμένα μεγάλα κράτη, καταδικάζει τὰ μικρὰ — ὅταν ἰδίως χρησιμοποιοῦνται ταῦτα διὰ τὴν ἐφαρμογὴν προγράμματος διακρατικῆς αὐταρκειᾶς — εἰς διαρκῆ ὑποτέλειαν, οἰκονομικὴν καὶ πολιτικὴν, καθόσον ἡ οἰκονομία των, ἐνῶ δὲν θὰ εἶναι σύνθετος καὶ διαφοροποιημένη, θὰ εἶναι σταθερῶς προσκεκολλημένη πρὸς τὴν οἰκονομίαν τοῦ ἐφαρμόζοντος τὸ σύστημα μεγάλου κράτους, τοῦ ὁποίου ἀποτελεῖ οὐσιαστικῶς ἓν οἰκονομικὸν τμήμα. Μόνος ὄθεν προσανατολισμὸς τῆς οἰκονομίας τοῦ μικροῦ κράτους θὰ εἶναι ἡ προσαρμογὴ πρὸς τὰ κενὰ καὶ τὰς ἀνάγκας τοῦ μεγάλου, κατὰ προδιαγεγραμμένον σχέδιον, πᾶσα δὲ ἀπομάκρυνσις ἐκ τῶν χαραχθεῖσῶν γραμμῶν θὰ εἶναι ἀδύνατος ἢ τοῦλάχιστον ἐπικίνδυνος⁶. Κατὰ συνέπειαν, διὰ τοῦ συστήματος τῆς διακρατικῆς αὐταρκειᾶς, ἐξυπηρετεῖται κυρίως ἡ μεγάλη χώρα, ἥτις ἐξασφαλίζει διεύρυνσιν τῶν παραγωγικῶν τῆς δυνατοτήτων καὶ ἀποκτᾷ μονίμους ἀγορὰς καταναλώσεως.

Γ'. Ἀπὸ πολεμικῆς ἀπόψεως.

Οἱ ἀντιτασσόμενοι πρὸς τὴν αὐταρκειακὴν πολιτικὴν ἀποκρούουν καὶ τὰ πολεμικῆς φύσεως ἐπιχειρήματα αὐτῆς, ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι δὲν ἀποδέχονται τὸν πόλεμον ὡς μονίμου μορφῆς φαινόμενον καὶ ἀφ' ἑτέρου διότι νομίζουν ὅτι ἡ αὐταρκειακὴ πολιτικὴ ὁδηγεῖ εἰς τὸν πόλεμον καὶ ἐπιμηκύνει τὴν διάρκειαν αὐτοῦ¹.

Πράγματι ἐν τῇ ἐπιδιώξει τῆς πλήρους αὐταρκειᾶς τὰ κράτη εἶναι φυσικόν, ὡς εἶδομεν, νὰ ζητοῦν νὰ ἔχουν ὑπὸ τὸν ἄμεσον ἔλεγχόν των καὶ ἐδαφικὰς ἐκτάσεις ἔξω τῶν ἐθνικῶν των συνό-

⁴ H. Noyelle *Utopie libérale, chimère socialiste, économie dirigée*, Paris 1934 σ. 147.

⁵ Ὅρα E. Averoff, *Union douanière balkanique*, Paris 1933, ἰδίως σ. 41 - 43 καὶ 81 - 85.

⁶ A. Fisher ἐνθ' ἄνωτ. 22 - 23 καὶ Fr. Eulemburg, ἐνθ. ἄνωτ. σ. 52.

¹ G. Le Duc, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 46 - 47.

ρων, ἐξασφαλιζούσας βασικὰς παραγωγὰς ἀναγκαίας διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῆς οἰκονομικῆς τῶν ἀνεξαρτησίας. Τοῦτο ὅμως, ὡς εἶναι εὐνόητον, φέρει εἰς ρῆξιν τὰ ἐνδιαφερόμενα κράτη. Διὰ τοῦτο ἐλέχθη χαρακτηριστικῶς, ὅτι ἡ αὐτάρκεια προελθοῦσα ἐκ τοῦ πολέμου προετοιμάζει τὸν πόλεμον ἀλλὰ καὶ ὁδηγεῖ εἰς τὸν πόλεμον. Ἀντιθέτως ἡ πολιτικὴ τοῦ ἐλευθέρου ἐμπορίου, βασιζομένη εἰς τὸν παγκόσμιον καταμερισμόν, συσφίγγει τὰς σχέσεις τῶν κρατῶν, ἅτινα, ἀποτελοῦντα μίαν διεθνῆ κοινωνίαν, εὐρίσκονται εἰς διαρκῆ καὶ ἀναγκαίαν ἀλληλεξάρτησιν καὶ συνεργασίαν, γεγονός ὅπερ εἶναι συντελεστικὸν τῆς εἰρήνης τοῦ κόσμου ².

Ἐξ ἄλλου, ἡ διαρκὴς διαθίωσις μὲ τὴν σκέψιν τοῦ πολέμου ὁδηγεῖ τὰ κράτη εἰς πολλὰς μὴ παραγωγικὰς δαπάνας σχετικὰς πρὸς τὴν ἄμυναν τῆς χώρας μὲ ρυθμὸν ἀνάλογον πρὸς τὰς προπαρασκευὰς ἄλλων χωρῶν πρὸς ζημίαν τῆς στάθμης τῆς λαϊκῆς ζωῆς, ἀφοῦ τὰ ἀνωτέρω προκαλοῦν ὅπωςδῆποτε ἐλάττωσιν τῶν παραγομένων ἀγαθῶν καταναλώσεως. Τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶναι ἰδιαιτέρως αἰσθητὸν ἐν καιρῷ ἐνόπλου ρήξεως, ὅτε ἡ ἀνάγκη προσδόσεως ταχέος ρυθμοῦ εἰς τὴν πολεμικὴν παραγωγήν, οἱ ἀποκλεισμοί, αἱ καταστροφαί, αἱ καταλήψεις καὶ ἡ διὰ ποικίλους λόγους ἐλάττωσις τῶν παραγωγικῶν δυνατοτήτων περιάγουν τὸν πληθυσμὸν εἰς δεινὴν θέσιν.

VI. Προϋποθέσεις ἐφαρμογῆς τῆς αὐταρκειακῆς πολιτικῆς.

Ἡ πολιτικὴ τῆς οἰκονομικῆς αὐταρκειᾶς, ἀναχωροῦσα ἐκ τῆς ἀρχῆς τῆς ὑποταγῆς τῆς οἰκονομίας εἰς τὴν πολιτικὴν, προϋποθέτει ἰσχυρὰν πολιτικὴν ἐξουσίαν, διευθύνουσαν τὴν οἰκονομίαν ἐπὶ τῇ βάσει καθωρισμένου προγράμματος.

α) Ἡ ἀνάγκη τῆς ἰσχυρᾶς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας εἶναι τόσον προφανής, ὥστε συχνότατα λέγεται ὅτι ἡ αὐτάρκεια προϋποθέτει, συνεπάγεται ἢ καὶ δικαιολογεῖ¹ τὴν αὐταρχίαν. Πράγματι, ἂν ἡ διακυβέρνησις τῆς χώρας εἶναι κατανεμημένη εἰς πολλούς, τῶν ὁποίων ἡ δύναμις εἶναι ἕτερογενῆς καὶ ἐφήμερος, δὲν ὑπάρχει σοβαρὰ ἐλπίς νὰ ἀναληφθῇ ἀποτελεσματικῶς συνεχῆς καὶ μακροχρόνιος προσπάθεια ἐκ μέρους τοῦ κράτους πρὸς ἐπιδίωξιν τῆς αὐταρκειᾶς. Ὄταν ὅλαι αἱ δυνάμεις τῆς χώρας ὑποτάσσωνται εἰς τὴν ἐφαρμογὴν ἐνὸς ἐκτεταμένου καὶ μακροχρονίου οἰκονομικοῦ προγράμματος, ὁ διευθύνων πρέπει νὰ εἶναι προικισμένος μὲ εὐρυτάτην

² Τοῦτο ὑπεστήριξε καὶ ὁ St. Mill. "Ἴδε B. D a m a l a s ἐνθ' ἄνωτ. σ. 113.

¹ A. F i s h e r ἐνθ' ἄνωτ. σ. 17 κ. ἔ.

ἀρμοδιότητα, ἐλάχιστα ἐπηρεαζόμενος ἐκ τῆς πιέσεως τῶν καθ' ἕκαστα οἰκονομικῶν τάξεων καὶ κατηγοριῶν, αἱ ὁποῖαι εἰς τὰ δημοκρατικὰ πολιτεύματα πολλάκις παραλύουν τὴν θέλησιν τῆς ἀρχῆς ἢ ἐκτρέπουν τὴν δραστηριότητά της ἐκ τῆς προδιαγραφείσης γραμμῆς. Ἀντιθέτως εἶναι ἀπαραίτητον, ὅπως ἡ ἀρχὴ ἐφαρμόζη τὸ πρόγραμμά της ἀθιάστως, ὑποβάλλουσα τὸν πληθυσμὸν εἰς αὐστηρὰν πειθαρχίαν καὶ δέσμευσιν τῆς οἰκονομικῆς του ἐλευθερίας καθ' ὅλας αὐτῆς τὰς ὄψεις².

Ἡ διεύθυνσις τῆς οἰκονομίας εἰς τὸ αὐταρκειακὸν κράτος δέον νὰ εἶναι, ὄχι μόνον ἰσχυρὰ καθ' ἑαυτήν, ἀλλὰ καὶ ὀλοκληρωτικὴ, ἐκτεινομένη εἰς τὴν παραγωγήν, τὴν κυκλοφορίαν καὶ τὴν κατανάλωσιν τῶν ἀγαθῶν³. Ὅλα δηλ. τὰ στάδια τῆς οἰκονομίας γίνονται κρατικὴ ὑπόθεσις⁴.

Ἡ παραγωγή ὀργανοῦται θεμελιωδῶς καὶ καθοδηγεῖται ὑπὸ τοῦ κράτους, τὰ ὄργανα τοῦ ὁποίου ἀσκοῦν συστηματικὴν παρακολούθησιν καὶ ἔλεγχον. Ἡ κλασσικὴ ἔννοια τῆς ἰδιοκτησίας — βάσεως τῆς παραγωγῆς — ὑφίσταται καίριον πλήγμα, καθόσον δὲν καταργεῖται μὲν προγραμματικῶς ἀλλὰ παύει νὰ ἔχη τὴν γνωστὴν πληρότητά της καὶ ὡς πρὸς μόνον τὸ *jus utendi*, ἀφοῦ ὁ ἔχων τὰ μέσα παραγωγῆς δὲν θεωρεῖται κύριος ἐξουσιάζων ἀπαράθιαστα δικαιώματα, ἀλλ' ἐντολοδόχος τοῦ κράτους εἰς ὠρισμένον κοινωνικὸν λειτούργημα — τὴν παραγωγήν — τὸ ὁποῖον δέον νὰ ἀσκῆ μὲ ἐπιδεξιότητα, εὐσυνειδησίαν καὶ πειθαρχικότητα πρὸς τὰς ἐπιταγὰς τοῦ κράτους, ἐπιβάλλοντος θετικὰς καὶ ἀρνητικὰς ὑποχρεώσεις ὡς πρὸς τὰ εἶδη, τὰς ποσότητας καὶ τὰς μεθόδους τῆς παραγωγῆς. Ἄν δὲ ἀποδειχθῆ ἐκ τῶν πραγμάτων, ὅτι οὗτος ἀσκεῖ τὴν ἀνατεθεῖσαν λειτουργίαν πλημμελῶς, τὸ κράτος, ὡς μόνῃ πηγῇ καὶ χορηγὸς δικαιωμάτων, δύναται νὰ τὸν ἀποστερήσῃ τῶν διακατεχομένων μέσων. Τὸ κράτος, καίτοι κατ' ἀρχὴν ἀποφεύγει νὰ γίνεταί παραγωγός, ἐν τούτοις εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀνάγ-

² Γενικώτερον, ἡ ἐπίδρασις τῶν ἐπιστημονικῶν συντελεστῶν ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς εἶναι ἀποτελεσματικωτέρα εἰς τὰ ἀπολυταρχικὰ πολιτεύματα βλ. Κ. Β α ρ θ α ρ έ σ ο υ ἔνθ' ἄνωτ. σ. 32.

³ Σημειωτέον ὅτι καὶ ἡ διευθυνομένη οἰκονομία ὠθεῖ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν αὐταρκειακῶν τάσεων ὡς ἐκ τῶν σκοπῶν καὶ τῶν μέσων της (ἴδε Louis Rougié, *Les mystiques économiques*, Paris 1938, σ. 161).

⁴ Ἡ διεύρυνσις τοῦ τομέως τῆς κρατικῆς δράσεως εἶναι πλέον ἀντιληπτὴ εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς λόγῳ πολέμου ἀναγκαστικῆς αὐταρκείας, βλ. Ἄ. Ἄ γ γ ε λ ο π ο ὑ λ ο υ, Προβλήματα χρηματοδοτήσεως τοῦ πολέμου ἐν Ἐπιθεωρήσει Κοινωνικῆς καὶ Δημοσίας Οἰκονομικῆς 1940, τ. 1ον σ. 32.

κην νὰ ἀναλαμβάνη εἰς χεῖράς του ἀπ' εὐθείας τοὺς βασικωτέρους τομεῖς τοῦ αὐταρκειακοῦ προγράμματος καὶ ἰδίως ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι συνδέονται εἴτε μὲ τὴν ἐκτέλεσιν μακροχρονίων ἔργων θεμελιώδους αὐταρκειακῆς σημασίας — ἔγγεια ἔργα, δυνάμεις ἐνεργείας κλπ. — εἴτε μὲ δραστηριότητα γενικωτέρου ἔθνικοῦ σκοποῦ — πολεμικαὶ βιομηχανίαι, πίστις.

Ἡ κατανάλωσις, ὡσαύτως, ὑφίσταται ἔντονον τὴν κρατικὴν ἐπέμβασιν. Τὸ κράτος διαγράφον ἐν τῷ προγράμματί του καὶ τὸν τρόπον τῆς καλύψεως τῶν ἀναγκῶν τοῦ πληθυσμοῦ ἐκ τῆς ἐπιτοπίου παραγωγῆς κατὰ βάσιν, ἄλλοτε μὲν περιστέλλει ἢ παρακωλύει τὴν ἱκανοποίησιν ἀναγκῶν, ἄλλοτε δὲ μεταλλάσσει τὰς καταναλωτικὰς συνηθείας, χρησιμοποιουμένου πρὸς τοῦτο ἐντόνου καὶ συστηματικοῦ κρατικοῦ προπαγανδισμοῦ. Ἐν πάσῃ περιπτώσει τὸ κράτος αὐθαιρετεῖ, ἐφ' ὅσον ἡ ἐκλογή τῶν εἰδῶν δὲν ἔχει κίνητρον τὸν μηχανισμόν τῶν τιμῶν ἀλλὰ τὴν κρατικὴν ἐκτίμησιν καὶ τὰς ἐπιτοπίους δυνατότητας, ἄνευ τῆς ἀναγκαίας ἐλαστικότητος, διότι βάσει τῶν στατιστικῶν δυσκόλως δύναται νὰ γίνῃ πρόγνωσις τῆς ἐξελίξεως τῶν ἐπιθυμιῶν τῆς καταναλώσεως.

Τέλος, καὶ τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον, καθ' ἣν ἔκτασιν διατηρεῖται, ἀποτελεῖ κατ' οὐσίαν κρατικὴν ὑπόθεσιν — πολλάκις μάλιστα καὶ κατὰ τύπους — καθόσον τὸ κράτος ἐνδιαφέρεται, ὄχι μόνον διὰ τὸν καθορισμὸν τῶν εἰσακτέων καὶ τῶν ἐξακτέων εἰδῶν καὶ ποσοτήτων, ἀλλὰ καὶ τὸν προσδιορισμὸν τῶν χωρῶν, μεθ' ὧν θὰ γίνουσι αἱ συναλλαγαὶ καὶ τῶν ὄρων, ὑπὸ τοὺς ὁποίους αὗται θὰ διενεργηθοῦν. Τὸ κράτος, πάντως, μὲ τὴν ζωηρὰν ἀνάμιξίν του εἰς τὰς ἐξωτερικὰς συναλλαγὰς, θέτον ὡς γνώμονα τοὺς πολιτικούς του σκοπούς, ὑποτάσσει καὶ ἀλλοιώνει τὰ ἐμπορικὰ ρεύματα, ἀδιαφοροῦν πολλάκις, ὡς ἤδη ἐλέγχθη, διὰ τὰς συνηθείας τῆς καταναλώσεως⁵.

β) Ἡ κατάστρωσις προγράμματος, σαφοῦς καὶ λεπτομερειακοῦ, περιέχοντος τοὺς σκοπούς καὶ τὰ μέσα τῆς ἐπιδιωκομένης οἰκονομικῆς ἀνεξαρτησίας ἀποτελεῖ τὴν δευτέραν θεμελιώδη προϋπόθεσιν τῆς ἐφαρμογῆς τῆς αὐταρκειακῆς πολιτικῆς. Κατὰ γενικὸν κανόνα, ὅταν ἡ ἰδιωτικὴ ἐπιχείρησις στερεῖται τῆς ἐλευθερίας πρὸς παραγωγήν καὶ ἀνεύρεσιν ἀγορῶν διαθέσεως τῶν προϊόντων της, χρειάζεται συνεχῆς ἄνωθεν καθοδήγησις, ἣτις προϋπο-

⁵ Ἰδιαίτερος βεβαίως συμβαίνει τοῦτο εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς ἀναγκαστικῆς αὐταρκειᾶς καὶ τοῦ οἰκονομικοῦ πολέμου, ὅτε τὸ κράτος καθίσταται ἐνεργὸν ὑποκείμενον τοῦ οἰκονομικοῦ βίου.

θέτει τὴν ὑπαρξιν προγράμματος⁶. Πόσον εἶναι ἀναγκαῖα εἰς τὸ σύστημα τοῦτο ἡ χάραξις ἀνεπτυγμένου προγράμματος φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι καὶ μεμονωμένοι προσπάθειαι οἰκονομικῆς διευθύνσεως, ὡς αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὴν ἐπιδίωξιν μερικῆς αὐταρκείας καὶ αἱ ἀφορῶσαι τοὺς συναλλαγματικούς καὶ ἐμπορικούς περιορισμούς, ὡς αἱ ἀναλαμβάνονται σοβαρῶς, στηρίζονται πάντοτε εἰς σχέδια καλῶς μελετημένα⁷. Πράγματι, ὅπου ἡ διευθυνομένη οἰκονομία ἔλαθε σοβαρὰν τινα ὑπόστασιν, κατηρτίσθησαν προγράμματα καὶ σχέδια, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον μακροχρόνια, διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῆς δι' αὐτῶν σκοπούμενης βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως ἢ ἐκτελέσεως δημοσίων ἔργων ἐν τῇ οἰκείᾳ χώρᾳ.

Τὸ πρόγραμμα ἐν τῇ αὐταρκειακῇ πολιτικῇ ἔχει νὰ καθορίσῃ κυρίως:

α) τὴν ἔκτασιν τῆς ἐπιδιωκομένης οἰκονομικῆς ἀνεξαρτησίας ἐν συσχετίσει πρὸς τὰς παρούσας καὶ μελλοντικὰς ἀνάγκας τοῦ πληθυσμοῦ.

β) τὰ διανυθησόμενα στάδια ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τοῦ σχεδίου καὶ τὴν χρονικὴν περίοδον, τὴν ὁποίαν κατὰ ἀνώτατον ὄριον θὰ ἀπαιτήσῃ ἢ ἐπιτέλεσις ἐνὸς ἐκάστου.

γ) τὰ ποικίλα ὑλικά μέσα, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ διατεθοῦν διὰ τοὺς ἀνωτέρω σκοπούς.

δ) τὰ ὄργανα — κρατικὰ ἢ συντεχνιακὰ — τὰ ὁποῖα θὰ ἀναλάβουν ἢ θὰ ἐποπτεύσουν τοῦ προγράμματος καὶ

ε) τὰς ποσότητας τῶν ὑλῶν καὶ τῶν ἐτοιμῶν προϊόντων, τὰ ὁποῖα θὰ πρέπη, εἴτε μονίμως εἴτε προσκαιρῶς, νὰ εἰσάγονται ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς ὡς καὶ ὁ ρυθμὸς τῆς βαθμιαίας μειώσεώς των.

VII. Ἐφαρμογαὶ τῆς αὐταρκειακῆς πολιτικῆς.

Αἱ ἐν τῇ πράξει ἐφαρμογαὶ τοῦ μελετωμένου συστήματος εἶναι πολυάριθμοι, ἐὰν ἐννοήσωμεν τὴν αὐτάρκειαν ὑπὸ τὴν εὐρυτέραν τῆς ἔννοιαν, δηλ. ὡς τὴν τάσιν πρὸς μείωσιν τῆς ἐξαρτήσεως ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ, διότι ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ θὰ πρέπη νὰ περιλάβωμεν ὄχι μόνον τὴν ἐκ τῆς συσφίξεως τῶν ἀποικιακῶν δεσμῶν ἐπιδιωκομένην ἐλάττωσιν τῶν ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς εἰσαγωγῶν τῶν

⁶ Βλ. R. M o s s é, L'économie collectiviste, Paris 1939, σ. 41.

⁷ Μεταξὺ τῶν προγραμμάτων τούτων ἀναφέρομεν τὰ τῆς Ρωσσίας, Γερμανίας, Ἰταλίας, Πολωνίας, Πορτογαλλίας, Οὐγγαρίας, Βραζιλίας, Νορβηγίας, Τουρκίας, Αἰγύπτου, Βενεζουέλας, Οὐραγουάης, Ἑλλάδος κλπ. Ἴδε Rapport τοῦ B. I. T. 1939, σ. 26.

αὐτοκρατορικῶν κρατῶν¹, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐξ ἀνάγκης ἢ ἐξ ἀντιδράσεως πρὸς τὴν οἰκονομικὴν πολιτικὴν ξένων χωρῶν ἐπιχειρουμένην διεύρυνσιν καὶ συνθετοποίησιν τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας. Ἄλλ' ἂν θελήσωμεν νὰ ἀποβλέψωμεν εἰς τὰ τυπικὰ παραδείγματα τῆς ἠθελημένης καὶ προγραμματικῆς ἐθνικῆς αὐταρκειάς, θὰ πρέπη νὰ περιορίσωμεν τὰς παρατηρήσεις μας εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν. Τὰ δύο ταῦτα κράτη διακρίνονται διὰ:

α) τὴν αὐταρχικὴν τῶν διακυβερνήσεων. Αὕτη εἶναι, ὡς ἐλέχθη, ἀπαραίτητος διὰ τὴν ἐκπόνησιν καὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν μακροχρονίων αὐταρκειῶν προγραμμάτων ἐν τῷ πλαίσιῳ τῆς διευθυνομένης οἰκονομίας, ἥτις φθάνει πολλάκις καὶ μέχρι κρατικοποιήσεως ὠρισμένων εὐρείας σημασίας ἐπιχειρήσεων (ἐξωτερικὸν ἐμπόριον καὶ πολεμικαὶ βιομηχανίαι).

β) τὸν ἔντονόν τῶν ἐθνικισμῶν, ὅστις, καλλιεργηθεὶς συστηματικῶς, ὑπαγορεύει τὴν ὑποχώρησιν τοῦ ἀτομικοῦ καὶ τοῦ ταξικοῦ συμφέροντος ἔναντι τοῦ ἐθνικοῦ, τῆς παρούσης εὐημερίας ἔναντι τῆς μελλοντικῆς καὶ τοῦ οἰκονομικοῦ κριτηρίου ἔναντι τοῦ πολιτικοῦ. Ἡ δὲ ἐξαπλωτικὴ ἀτμόσφαιρα, τὴν ὁποίαν προεκάλεσεν ὁ ἐθνικισμὸς, ἦτο φυσικὸν νὰ θεωρήσῃ τὸν πόλεμον ὡς ἀναπόφευκτον, διὰ τὴν ἐπιτυχῆ διεξαγωγὴν τοῦ ὁποίου ἡ οἰκονομία ἔδει νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἀπαιτουμένην προπαρασκευήν.

Αἱ προϋποθέσεις αὗται εἶναι ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη τὰ ἀπαραίτητα στοιχεῖα διὰ τὴν ἄσκησιν τῆς αὐταρκειῆς πολιτικῆς. Ἐπὶ πλέον ὅμως τὴν πρὸς ἔντονον παραγωγικὴν δραστηριότητα ἔφεσιν τῶν χωρῶν τούτων ἐπηρέασε καὶ τὸ γεγονός τῆς στενότητος τῆς οἰκονομίας των προερχομένην ἐκ τοῦ δυσμενοῦς δι' αὐτὰς φυσικοῦ καταμερισμοῦ καὶ τοῦ ἀνεπαρκοῦς ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἐθνικὸν πληθυσμὸν χώρου των. Ἡ διαρκὴς ἐξάρτησίς των ἐκ χωρῶν πλουσιῶν καὶ προηγμένων—αἵτινες οὔσαι ἀνεξάρτητοι οἰκονομικῶς δὲν ἔχουν ἀνάγκην νὰ καταβάλλουν προσπαθείας πρὸς ἀπόκτησιν αὐταρκειάς—ἐγέννησε τὴν ἐπιθυμίαν ἐντόνου παραγωγικῆς δραστηριότητος πρὸς ἀξιοποίησιν ὅλων τῶν δυνατοτήτων τῆς χώρας των καὶ μείωσιν τῆς ἐξαρτήσεώς των ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς. Εἰδικώτερον:

Γερμανία. Ἡ γερμανικὴ οἰκονομία, προσαρμοζομένη πρὸς τὰς διεθνεῖς οἰκονομικὰς συνθήκας—μείωσις τῶν παρὰ τῆς ἄλλο-

¹ Βλ. J. Meade, *The economic basis of a durable peace*, London 1939, σ. 24. Εἰδικώτερον ἐπὶ τῶν δυνατοτήτων καὶ τῆς ἀποτελεσματικότητος τῶν δασμῶν προτιμήσεως ἐν τῇ Βρεταννικῇ Αὐτοκρατορίᾳ, βλ. W. Beveridge etc. *Tariffs: The case examined*, London 1932, σ. 135 - 147.

δαπῆς ἀπορροφουμένων προϊόντων τῆς — προσέλαθε μεταπολεμικῶς, ὡς γνωστόν, αὐταρκειακὰς τάσεις. Ἡ συνειδητὴ ὅμως καὶ προγραμματικὴ υἱοθέτησις ἐκ μέρους τῆς Γερμανίας τῆς πολιτικῆς τῆς οἰκονομικῆς αὐταρκείας χρονολογεῖται ἀπὸ τῆς ἐγκαθιδρύσεως τοῦ ἐθνικοσοσιαλισμοῦ καὶ εἰδικώτερον ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ δευτέρου τετραετοῦς σχεδίου (1934).

Πρὸς ἐπαύξεισιν καὶ διαφοροποιήσιν τῆς ἐθνικῆς παραγωγῆς ἐπιχειρεῖται ἐν Γερμανίᾳ ἡ εἰς μεγάλην κλίμακα παραγωγή συνθετικῶν προϊόντων ἐξ ὑλῶν παραγομένων κατὰ τὸ δυνατὸν ἐπιτοπίως. Χάρις εἰς τὴν ἔντονον δραστηριότητα τῆς γερμανικῆς οἰκονομίας ἡ ἀξία τῆς παραγωγῆς τῆς ἐντὸς μιᾶς τετραετίας (1934-1937) ἐδιπλασιάσθη ἀνελθοῦσα ἀπὸ 40 εἰς 80 δισεκ. μάρκα. Ἐννοεῖται βεβαίως, ὅτι τὸ κόστος παραγωγῆς τῶν συνθετικῶν προϊόντων εἶναι πολλάκις πολὺ ὑψηλότερον τοῦ τῶν ἀντιστοίχων προϊόντων τῆς ἀλλοδαπῆς². Πρὸς ἄρσιν τοῦ ἀντικτύπου τῶν διεθνῶν τιμῶν ἐνηργήθη πλήρης σχεδὸν διακοπὴ τῆς νομισματικῆς συνδέσεως μετὰ τῆς ἀλλοδαπῆς³. Ἐξ ἄλλου κατεβλήθη σοβαρὰ μέριμνα πρὸς χειραγώγησιν καὶ πειθάρχησιν τῆς ἐσωτερικῆς καταναλώσεως πρὸς τὰς δυνατότητας τῆς ἐθνικῆς παραγωγῆς διὰ πάσης φύσεως ἀμέσων καὶ ἐμμέσων μέτρων, ὡς εἶναι ἡ διὰ διοικητικῶν μέτρων στασιμότης τῶν μισθωτῶν εἰσοδημάτων καὶ ἡ βαρεῖα φορολόγησις τῶν κερδῶν.

Παρὰ τὰ ἀξιόλογα ἀποτελέσματα τῆς προσπαθείας, οἱ πολιτικοὶ καὶ οἰκονομικοὶ ἡγέται τῆς ἐθνικοσοσιαλιστικῆς Γερμανίας φαίνονται πιστεύοντες εἰς τὸ ἀνέφικτον καὶ τὸ ἀσύμφορον τοῦ συστήματος τῆς ἐθνικῆς αὐταρκείας· διὰ τοῦτο καὶ προπαγανδίζουν ἀφ' ἑνὸς τὴν ἀνάγκην τῆς ἀνακτήσεως τῶν ἀποικιῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου τὴν διακρατικὴν αὐτάρκειαν μὲ γεωγραφικὸν πλαίσιον τὴν κεντρικὴν, τὴν νοτιοανατολικὴν⁴ ἢ ἀπὸ τινος ὀλόκληρον τὴν ἠπειρωτικὴν Εὐρώπην, πρὸς ἣν νὰ ἐξάγωνται τὰ γερμανικὰ βιομηχα-

² Οὕτω κατὰ τὸ 1937 ὑπελογίζετο ὅτι τὸ κόστος τῆς ἐγχωρίου σακχάρου ἦτο κατὰ 5 φορές ἀνώτερον τῆς διεθνοῦς τιμῆς του καὶ τὸ τοῦ σίτου κατὰ δύο.

³ Ἴδε Δ. Δελιθανῆ, Ἡ Ἐκδοτικὴ Τράπεζα κλπ. ἐνθ' ἄνωτ. σ. 5. Ἡ διάσπασις τῆς ἐνότητος τῶν ἐσωτερικῶν καὶ τῶν διεθνῶν τιμῶν ὀδηγεῖ εἰς τὴν λήψιν εἰδικῶν μέτρων πρὸς διευκόλυνσιν τῆς ἐξαγωγῆς τῶν γερμανικῶν προϊόντων, βλ. J. Meade, The economic basis etc. ἐνθ' ἄνωτ. σ. 124 - 125.

⁴ Αἱ εἰσαγωγαὶ ἐκ τῶν χωρῶν τῆς Ν. Ἀνατ. Εὐρώπης ηὐξήθησαν ἀπὸ 4, 5% ἐπὶ τοῦ συνόλου εἰς 12%, αἱ δὲ ἐξαγωγαὶ τῆς Γερμανίας πρὸς αὐτὰς ἀπὸ 5 εἰς 13%, βλ. Fr. Machlup, Guide à travers les pañacées économiques (traduction R. Hadekel) 1938, σ. 140.

νικά προϊόντα εἰς ἀνταλλαγὴν τῶν ἀναγκαίων γεωργικῶν, γινομένης πρὸς τοῦτο λελογισμένης κατανομῆς τῆς παραγωγῆς⁵.

Ἰταλία. Ἡ ἐντατικὴ παραγωγικὴ δραστηριότης τῆς Ἰταλίας χρονολογεῖται ἀπὸ τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς ἀναλήψεως τῆς διακυβερνήσεως τῆς χώρας ὑπὸ τοῦ Φασισμού. Ὁ καταστατικὸς χάρτης τοῦ φασιστικοῦ κράτους τοῦ 1927 — ἡ Carta del Lavoro — διεκήρυξεν ὡς βασικὴν ἀποστολὴν τὴν ἔντασιν τῆς παραγωγικῆς δραστηριότητος, πρὸς τοῦτο δὲ ἐχαρακτήρισε τὸ κεφάλαιον καὶ τὴν ἐργασίαν ὡς κοινωνικὰ λειτουργήματα. Μεταξὺ τῶν πολλῶν ἐκφάνσεων τοῦ ἰταλικοῦ «παραγωγισμοῦ»⁶ ἀξίζει νὰ ἀναφέρωμεν τὴν ἀπὸ τοῦ 1925 ἀναληφθεῖσαν «μάχην τοῦ σίτου» πρὸς ἀπόκτησιν σιταρκείας καὶ τὰ σχέδια ἀξιοποιήσεως τῆς γῆς διὰ τῆς ἐκτελέσεως μεγάλων ἀποξηραντικῶν κ. ἄ. ἔργων, τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν ὑδατοπτώσεων κλπ.

Τὴν πολιτικὴν ταύτην τῆς διευρύνσεως τῶν παραγωγικῶν δυνατοτήτων τῆς Ἰταλίας ἐπετάχυνε καὶ ἐνέτεινεν ἡ οἰκονομικὴ κρίσις καὶ ἰδιαίτατα ἡ κατὰ τὴν Ἀθησυνιακὴν ἐπιχείρησιν ἐπιβολὴ ἐκ μέρους τῆς Κ. τ. Ε.. τῶν οἰκονομικῶν κυρώσεων, αἱ ὁποῖαι ἠνάγκασαν τὴν χώραν εἰς σχετικὴν αὐτοεπάρκειαν. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀναπτύσσεται κατὰ τὸν πλέον ἐπίσημον τρόπον⁷ ἡ σκοπιμότης τῆς ἀποκτήσεως οἰκονομικῆς ἀνεξαρτησίας καὶ δύναται τις νὰ εἴπῃ γενικώτερον, ὅτι ἡ αὐτάρκεια ἀποτελεῖ τὸ νέον σύστημα τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς τῆς χώρας. Πρὸς ἐπίτευξιν ταύτης χρησιμοποιοῦνται ὀλόκληρος ἡ πειθαρχημένη συντεχνιακὴ ὀργάνωσις τῆς Ἰταλίας, ἐτέθη δὲ ἐπὶ κεφαλῆς τῆς προσπάθειας τὸ κεντρικὸν συντεχνιακὸν συμβούλιον (Comitato Corporativo Centrale), τὸ ὁποῖον ἐνισχυθὲν διὰ τεχνικῶν προσώπων ἔλαβε τὸ ὄνομα τῆς Ἀνωτάτης Αὐταρκειακῆς Ἐπιτροπῆς (Commissione Suprema dell'Autarzia)⁸.

Ὡς ἡ γερμανικὴ, οὕτω καὶ ἡ ἰταλικὴ οἰκονομία μεριμνᾷ διὰ τὴν παρασκευὴν συνθετικῶν προϊόντων, τὴν εὐρείαν χρησιμοποίη-

⁵ Ὁ ἐθνικοσοσιαλισμὸς ὑπερβάλλει τὸ ἐθνικιστικὸν πρόγραμμα τοῦ List. Βλ. H. Laufenburger, L'économie allemande à l'épreuve de la guerre, Paris 1940, σ. 16 - 19.

⁶ Βλ. S. Agapitidis, Le corporatisme en Italie, Paris 1935, σ. 74 - 107.

⁷ Ἀρχῆς γενομένης διὰ τῶν λόγων τοῦ Μουσολίνι τῆς 23 Μαρτίου καὶ τῆς 18 Νοεμβρίου 1936.

⁸ Ὅρα L'Autarcie (Milano) ἐνθ' ἄνωτ. σ. 54. Αἱ ἐξαγωγαὶ τῆς Ἰταλίας ἠυξήθησαν κατὰ τὴν 5ετίαν 1934 - 1938 κατὰ 21 %, τῆς δὲ Γερμανίας κατὰ 28 %, ἐνῶ ὁ μέσος ὅρος αὐξήσεώς των ἦτο 15 %.

σις τῶν ὑποπροϊόντων καὶ πάσης ἐπιτοπίου ὕλης. Ἀξιοσημεῖωτοι εἶναι αἱ διαπιστωθεῖσαι αὐξήσεις ἐν τῇ παραγωγῇ διαφόρων βασικῶν ὑλῶν κατὰ τὴν πενταετίαν 1934 - 1938, ὡς δεικνύει ὁ κάτωθι πίναξ:

Ὑδράργυρος	421 %	Βενζόλιον	145 %
Κυτταρίνη	395 %	Καυστικὴ πότασσα	111 %
Λιγνίτης	225 %	Σιδηρομεταλλεύματα	100 %
Βενζόλη	218 %	Χρωματοουργικαὶ ὕλαι	60 %
Βενζίνη	192 %	Ψευδάργυρος	41 %
Λιθάνθρακες	160 %	Μεταλλικὸν	22 %

Διὰ τὴν χρηματοδότησιν τοῦ αὐταρκειακοῦ προγράμματος ὑπελογίσθη ὅτι κατὰ τὴν 4ετίαν 1938 - 1941 θὰ ἀπαιτηθοῦν 22 - 24 δισεκ. λιρεττῶν.

Ἰδιαιτέρα, ἐπίσης, σημασία ἀποδίδεται εἰς τὴν πειθάρχησιν τῆς καταναλώσεως καὶ τὴν προσαρμογὴν τῆς πρὸς τὴν ἐθνικὴν παραγωγὴν. Ἡ σχετικὴ προπαγάνδα γίνεται διὰ τῶν ἐπισήμων ἐκπροσώπων τοῦ κράτους ὡς καὶ διὰ τοῦ τύπου καὶ ἐπιζητεῖται ἡ δημιουργία ἑνὸς εἴδους αὐταρκειακῆς νοοτροπίας (*mentalità autarchica*).

Τέλος, καὶ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ἡ προσπάθεια διὰ τὴν μείωσιν τῆς ἐξαρτήσεως ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς δὲν θεωρεῖται ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴν ὑπαρξιν οἰκονομικῶν σχέσεων μετὰ τῆς ἀλλοδαπῆς, ὧν ἡ ἀνάπτυξις θεωρεῖται μάλιστα ἐπιδιώξιμος. Πάντως ὅμως κατὰ τὴν δεκαετίαν 1929 - 1938 τόσον αἱ εἰσαγωγαὶ ὅσον καὶ αἱ ἐξαγωγαὶ ἐμειώθησαν περίπου εἰς τὸ ἥμισυ⁹.

Ἡ μελέτη τῆς θεωρητικῆς ἐπιχειρηματολογίας καὶ τῆς πρακτικῆς ἀσκήσεως τῆς αὐταρκειακῆς πολιτικῆς μᾶς ὀδηγεῖ εἰς τὰς ἀκολούθους σκέψεις:

Οἱ προσδιοριστικοὶ παράγοντες τῆς πολιτικῆς τῆς οἰκονομικῆς αὐταρκείας εἶναι κατὰ κύριον λόγον πολιτικοί, εἰς τοὺς ὁποίους κατ' οὐσίαν ἐμπεριέχονται καὶ οἱ πολεμικοί. Πράγματι, ἡ οἰκονομικὴ δικαιολόγησις τῆς αὐταρκείας συναντᾷ βασίμους ἀντιρρήσεις ἀναφερομένας εἰς τὸ ἀνέφικτον καὶ τὸ ἀσύμφορον τῆς διακοπῆς ἢ καὶ τῆς μεγάλης ἐλαττώσεως τῆς ἐξαρτήσεως ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς. Πᾶσα διάσπασις τῆς φυσικῆς ἐξελίξεως τῆς διεθνοῦς

⁹ Βλ. *Atti del 1° Convegno* κλπ. ἐνθ' ἄνωτ. σ. 113 - 117. Ἴδε ὡσαύτως διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῆς σχετικῆς αὐτάρκειας ἐν Ἰταλίᾳ τὸ τεῦχος τοῦ Ἰουνίου 1939 τῆς *Revue Econ. Internationale*, ἀφιερωμένον εἰς τὸ θέμα τοῦτο.

οικονομικῆς κοινωνίας καὶ συνεργασίας — διὰ τοῦ προστατευτικοῦ ἢ τοῦ αὐταρκειακοῦ συστήματος — προσδιορίζεται ἀπὸ ἀπόψεις καὶ βλέψεις πολιτικάς, τῶν ὁποίων ἡ ἐπίδρασις αὐξάνει ὅσον τὸ ἐθνικιστικὸν πνεῦμα καὶ ἡ κρατικὴ ἐξουσία εἶναι περισσότερο ἰσχυρά.

Αἱ σκέψεις ὅμως αὗται οὐδαμῶς πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ὡς ὀδηγοῦσαι εἰς τὸ συμπέρασμα τῆς καταδίκης πάσης μορφῆς προστατευτικῆς πολιτικῆς. Ἀντιθέτως μάλιστα νομίζομεν, ὅτι αἱ πτωχαὶ καὶ αἱ ἡττον προηγμένοι χῶραι ἔχουν ἀνάγκην συστηματικῆς κρατικῆς προωθήσεως πρὸς διεύρυνσιν τῆς οἰκονομίας των διὰ μέσου τῆς ἀξιοποιήσεως πάσης πλουτοπαραγωγικῆς πηγῆς. Μόνον οὕτω θὰ δυνηθοῦν νὰ ἀνυψώσουν τὸ ἐθνικὸν των εἰσόδημα καὶ τὴν στάθμην τῆς ζωῆς τῶν κατοίκων των.

Τὸ ἀνωτέρω δίδαγμα προκύπτει καὶ ἐκ τῆς παρακολουθήσεως τῆς γερμανικῆς καὶ τῆς ἰταλικῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τῶν τελευταίων ἐτῶν. Ἡ Γερμανία καὶ ἡ Ἰταλία καὶ ἄλλαι τινὲς χῶραι, ἐν αἷς ἡ Τουρκία καὶ ἡ Ἑλλάς¹⁰, ἐπιδιώξασαι νὰ μειώσουν τὴν ἀναγκαίαν αὐτῶν ἐξάρτησιν ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς, ἐπέτυχον τὴν εἰς εὐρείαν κλίμακα ἀξιοποίητον τῶν πόρων των καὶ κατώρθωσαν νὰ ἱκανοποιοῦν δι' ἐπιτοπίου παραγωγῆς μέγαν ἀριθμὸν ἀναγκῶν τοῦ πληθυσμοῦ των χωρὶς νὰ ἐπιζητήσουν τὴν ἀπομόνωσίν των ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς.

Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἐν τῇ γερμανικῇ καὶ τῇ ἰταλικῇ πρακτικῇ δὲν ἀπεφεύχθησαν ὠρισμένοι ὑπερβολαὶ δεσμευτικαὶ διὰ τὴν κατανάλωσιν καὶ τὸ ἐμπόριον, ἀλλ' αὗται, προερχόμεναι ἐκ λόγων φύσεως πολιτικῆς καὶ πολεμικῆς, δὲν πρέπει νὰ ὀδηγοῦν εἰς τὴν ἐκ προοιμίου ἀπόρριψιν τῆς γενικῆς τακτικῆς.

Περαίνοντες ὅθεν τὴν μελέτην ταύτην, διαπιστοῦμεν ὡς ἐνδεδειγμένην τὴν πολιτικὴν τῆς ἀξιοποιήσεως τῶν φυσικῶν ἢ ἐπικτήτων συνθηκῶν τῆς οἰκονομίας ἄνευ ὅμως παραγνωρίσεως τοῦ νόμου τῶν συγκριτικῶν δαπανῶν παραγωγῆς πέραν χρονικῆς τινος περιόδου προγραμματικῶς καθωρισμένης. Τελικὸς σκοπὸς πάντως καὶ κατεύθυνσις δέον νὰ εἶναι ἡ σύσφιγξις τῶν διεθνῶν οἰκονομικῶν σχέσεων — πολιτικὴ μεγαλυτέρας ἐλευθερίας τῶν

¹⁰ Ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς γεωργικῆς αὐταρκειᾶς βλ. Μπ. Ἀλιβιζάτου, Ἡ γεωργικὴ Ἑλλάς καὶ ἡ ἐξέλιξις της, Ἀθῆναι 1939, σ. 42 κ. ἐ. Κ. Νεύρου, Ἡ ὀργάνωσις τῆς οἰκονομικῆς ἐπαρκειᾶς τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν «Βιομηχανικὴν Ἐπιθεώρησιν» Ὀκτώβριος 1939, σ. 19-25 καὶ Ε. Χριστοδουλίδη, Ἡ οἰκονομικὴ πολιτικὴ τῆς αὐταρκειᾶς μας, Οἰκονομικὸς Ταχυδρόμος τῆς 20 καὶ 27 Μαΐου 1940.

ἐμπορικῶν ρευμάτων — διότι μόνον ἐκ μιᾶς οὕτω ὠργανωμένης οἰκονομίας δύνανται νὰ προέλθουν καλὰ ἀποτελέσματα διὰ τὴν ἀνθρωπότητα καὶ οἰκονομικὰ καὶ πολιτικὰ καὶ ἐκπολιτιστικά. Οὕτω θὰ συντηρηθῇ πολὺς καὶ εὐημερῶν πληθυσμὸς εἰς τὴν γῆν καὶ εἰς τὰς καθ' ἕκαστα χώρας, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ καὶ τὴν μόνην ὀρθὴν κατεύθυνσιν πάσης οἰκονομικῆς πολιτικῆς¹¹. Πᾶσα ἄλλη ὁδὸς δέον νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐπισηφαλής, καθὸ προκαλοῦσα μείωσιν τῆς στάθμης τῆς ζωῆς ὄχι μόνον κατὰ τὸ παρὸν ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ μέλλον.

11: Ἴδε L. Brocard ἐν *Revue d'Economie Politique* 1933, σ. 390 κ. ἔ.

Ἐκτὸς τῆς εἰς τὰς παραπομπὰς σημειουμένης βιβλιογραφίας, μὲ τὸ θέμα τῆς οἰκονομικῆς αὐταρκείας ἀσχολοῦνται καὶ τὰ ἀκόλουθα:

F. E g e r t. *Autarkie Innsburg* 1934.

G. H a b e r l e r. *Der Internationale Handel*, Berlin 1933.

C h. H e r i s s o n. *Le mouvement doctrinal américain en faveur du protectionnisme et de l'autarcie*.

C h. H e r i s s o n. *Les doctrines d'isolement et d'autarcie aux Etats-Unis depuis la crise*. (*L'Actualité Economique*, Montréal), Juin Juillet 1936.

C h. H e r i s s o n. *Autarcie, Economie complexe, Politique Commerciale rationnelle*, Paris 1937.

T. E. G r e g o r y. *Self-Sufficiency as an Economic Ideal*, *Manchester Guardian Commercial*, July 1930.

J. G r i z i o t t i - K r e t s c h m a n n. *Autarchia economica e finanziaria ed economia mondiale*, Padoua 1937.

F. G r u n i n g. *Le circuit économique. Liberalisme ou autarcie* (μετάφρασις P. R e y n a n d Paris 1937).

J. M. K e y n e s. *National Self-Sufficiency*, *Yale Review*, 1933.

L. M i s e s. *Les illusions du protectionnisme et de l'autarcie*, 1938.

U. P a p i. *Perchè sorge il problema dell'autarchia economica*, Milano 1938.

E. S c h o r e l. *Autarkie - eine neue Form der Weltwirtschaft* ἐν τῷ *Weltwirtschaftliches Archiv* τοῦ Σεπτεμβρίου 1940 σ. 251 - 273.

C h. T i p p e t s. *Autarcy - National Self-Sufficiency*, Chicago 1933.